ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6β (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ "ΑΕΤΟΣ") ΤΗΛ. 21-081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΣΑΒΒΑΤΟ 15 ΙΟΥΝΙΟΥ 1946

ΤΙΜΗ ΔΡ. 500 —— ΑΡΙΘΜΟΣ 45

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ: Τὸ Καλοκαῖρι
ΔΗΜ. ΦΩΤΙΑΔΗ: Ὑποχρεώσεις
PAUL ELUARD: Ὁ ποιητής
ΜΕΛΠΩΣ ΑΞΙΩΤΗ: Τὸ σπίτι
MARC BERNARD: Μαξίμ Γκόρκι
ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ Μ. ΓΚΟΡΚΙ
EDGAR LEE MASTERS: HARRY WILLMANS.
Φ. ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ: Ἡ ρυθμικὴ DALCROZ
PAUL ELUARD: Σουρεαλιανός
ΑΙΛΗΣ ΙΑΚΩΒΙΔΗ: Εὐτυχία
JOHN STEINBECK: Τὸ φονικὸ
ΜΗΤΣΟΥ ΑΥΓΙΖΟΥ: Ἡ «Τρισεύγενη»
Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ: Γριυτάρης
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ, ΔΗΜ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ: Κρυτική.
CHRISTOPHE BERNOULLI: Οἱ λαϊκοὶ Ἑλβετοὶ ζωγράφοι

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Τοῦ Α. ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΥ

Σὲ λίγες μέρες θὰ σπάσουν καὶ οἱ τελευταῖες καλαμαριές, πάνου στοὺς τοίχους τοῦ σχολικοῦ κατέργου κ' ἡ παιδικὴ καρδιά — ὁ μόνος πραγματικὸς ἀνθρώπινος θησαυρός, ποὺ ὅταν τὸν χάσεις ποτὲ δὲν τὸν ξαναβρίσκεις — θὰ χύσει τὴ μελανένια χολή της, ἐνάντια σ' ἑνὸς χρόνου γνώση ἀντιζωϊκή.

Εἶναι ἕνα παράξενο παιδικὸ ἔθιμο, γεμᾶτο νόημα καὶ σημασία. Τὸ παιχνίδι ποὺ εἶναι ἡ μόνη θεμιτὴ γνώση γιὰ τὸ παιδί ἐπαναστατεῖ ἐνάντια σὲ κάθε γνώση ποὺ δὲν εἶναι παιχνίδι.

Ὁ γέρο ἐπιστάτης βάνει κλειδί στὸ ἀραχνιασμένο πνευματικὸ κρεματόριο κ' οἱ δήμιοι τραβᾶνε στὸ διπλανὸ καφενεῖο νὰ παίξουνε τάβλι ὥς τὸ φθινόπωρο. Τ' ἄλλα ὅλα εἶναι δευτερεύοντα πράγματα, κύριοι. Τὸ καλοκαῖρι ἔρχεται μονάχα ἐπειδὴ κλειοῦν τὰ σκολειά!

Τί νόημα μπορεῖ νἄχει κι' αὐτὸς ὁ Σαρωνικός ὁ μεγάλος πατέρας τῆς Ἀττικῆς ὀμορφιᾶς, χωρὶς τὰ παιδιὰ ποὺ προσπαθοῦν νὰ τὸν πιάσουν στὴν ἀγκαλιά τους; Τότε τὰ χρώματά του συνθέτουν τὴν πιὸ ἀπίθανη ὀπτικὴ συμφωνία, τότε τὰ κύματά του ἰριδίζουν στὴν πιὸ ἀσύλληπτη μουσική.

Στὸν κύκλο τῶν ὡρῶν καὶ τῶν περιστάσεων, τὸ καλοκαῖρι ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀκμὴ καὶ τὴν ὡριμότητα. Τὸ δέντρο τὸ γερὸ ποὺ μελώνει τὰ φροῦτα του κι' ὁ ἄντρας ποὺ ἀγωνίζεται μεθυσμένος ἀπ' τὶς ἰδέες του, δὲ σκέφτουνται ποτὲ τὸ φθινόπωρο ποὺ ἐνεδρεύει. Στὸν κύκλο τῶν ὡρῶν τὸ καλοκαῖρι κι' ἂν φύγει ξανάρχεται πάλι μὲ θρίαμβο.

Τὰ φροῦτα χυμώνουν στὴ ζέστη τοῦ καλοκαιροῦ κ' οἱ ἰδέες στὴ ζέστη τῆς καρδιᾶς παίρνουνε νόημα καὶ σχῆμα. Στὴ ζέστη τῆς καρδιᾶς τῆς ἀπροκατάληπτης! Ἀρχίζουνε παραδοξολογίες, γίνουνται ἀλήθειες καὶ τελειώνουν κοινοτοπίες. Κι' ὁ Σαρωνικὸς ἐγγυᾶται, μὲ τὴν ἀναλλοίωτη ὀμορφιά του, καὶ γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὰ παιδιά μας πὼς θἄχουν ἰδέες καὶ αἰσθήματα, στὸ ἀνθρώπινο μέτρο, τῆς λευτεριᾶς.

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Τοῦ Δημήτρη ΦΩΤΙΑΔΗ

Σὲ μιὰ φιλικὴ συντροφιὰ λογοτεχνῶν συζητήθηκε ἡ θέση τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων στὸν τόπο μας. Κατάληξαν στὸ θλιβερὸ συμπέρασμα, πὼς ἡ ἐπιρροή τους εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρχτη. Γύρεψαν νὰ βροῦν τὰ αἴτια. Ἄλλοι καταλόγισαν ὅλες τὶς εὐθύνες στὴν τραγελαφικὴ πολιτικὴ καὶ κοινωνική μας συνθεση κι' ἄλλοι τὶς φόρτωσαν στοὺς ἴδιους τοὺς λογοτέχνες καὶ καλλιτέχνες. Ὑπάρχει, βέβαια, ἀρκετὴ ἀλήθεια καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς ἀπόψεις.

Ἀπὸ μιὰ ἀναδρομὴ στὸ παρελθὸν βγῆκε ἡ διαπίστωση, πὼς στάθηκαν στὰ περασμένα χρόνια δυνατὲς προσωπικότητες καὶ πνευματικὰ κινήματα, ποὺ ἡ ἐπίδρασή τους στὸν τόπο μας ἦτανε, γιὰ τὴν ἐποχή τους, σημαντική. Ἀναφέρθηκαν τὰ ὀνόματα τοῦ Κοραῆ, τοῦ Βηλαρᾶ, τοῦ Σολωμοῦ, τῶν Σούτσων, τοῦ Παράσχου, τοῦ Ραμπαγᾶ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Ροΐδη, τοῦ Γληνοῦ, ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Ἑταιρία καί, περισ-

(Συνέχεια στὴ σελίδα 170) —

ΤΑΣΣΟΥ: Στρατηγὸς Μακρυγιάννης

Χρονικά

ΜΙΑ ΠΑΡΑΤΥΠΙΑ

Μαθαίνουμε πὼς ἕνας κύκλος λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν συγκέντρώθηκε καὶ ἵδρυσε τὸν «Ἐλεύθερο Πνευματικὸ Ὀργανισμὸ Ε.Π.Ο.». Ἡ πρώτη του πράξη ἤτανε νὰ κάνει ἔκκληση στὴν Ἀμερικὴ γιὰ τὴν ἐνέργεια χρηματικῶν ἐράνων μὲ σκοπὸ τὴν ὑποστήριξη τῆς καλλιτεχνικῆς κίνησης τοῦ τόπου μας.

Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους νὰ σχηματίζουν ὅσες θέλουν καλλιτεχνικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ὁμάδες. Εἶναι ἀπόλυτο δικαίωμά τους. Στὴν συγκεκριμένη ὅμως περίπτωση ὑπάρχει μιὰ βαρειὰ παρατυπία. Ἡ ὁμάδα αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὰ δικαιώματα τῶν ἐπαγγελματικῶν λογοτεχνικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν σωματείων. Δὲν μπορεῖ μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, ποὺ οἱ περισσότεροί της ἀνήκουν στὰ σωματεῖα αὐτά, νὰ κάνουν ἐράνους στὴν Ἀμερικὴ γιὰ ὑποστήριξη τῆς καλλιτεχνικῆς κίνησης τοῦ τόπου μας καὶ νὰ διαχειριστοῦν ἔπειτα οἱ ἴδιοι τὰ ποσὰ ποὺ τυχὸν θὰ μαζευτοῦν. Κάθε διάθεσή τους μπορεῖ νὰ γίνει μονάχα ἀπ' τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα.

Πιστεύουμε πὼς ἡ ὁμάδα αὐτὴ θ' ἀντιληφτεῖ τὴ σημασία τῆς παρατήρησής μας.

ΓΑΛΛΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος τοῦ τόπου μας, ἂν δὲν εἶναι ἀγιάτρευτα τυφλωμένος ἀπὸ αἴτια ποὺ δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τὰ γράμματα καὶ τὴν τέχνη, παρακολουθεῖ μ' ἐνδιαφέρον κι' ἀγάπη τὴν ὅλη ἐκπολιτιστικὴ δράση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου στὴν Ἀθήνα.

Ἡ δράση αὐτὴ εἶναι πολυποίκιλη. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴ γνωριμιὰ τῆς λογοτεχνίας μας, μὲ μεταφράσεις, σ' ἕνα πλατύτερο διεθνὲς κοινό, μὲ τὶς μορφωτικὲς διαλέξεις τῶν καθηγητῶν του καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἐκμάθηση τῆς

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 169)

σότερο ἀπὸ καθετὶ ἄλλο, τὸ κίνημα γιὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα κι' ὁ «Νουμᾶς».

Ἡ ἀναδρομὴ αὐτή, μιὰ κ' ἡ ἀπόσταση ἔκανε πιὸ ἀντικειμενικὴ τὴν ἐχτίμηση, βοήθησε νὰ προχωρήσει ἡ συζήτηση παραπέρα. Νὰ μπεῖ τὸ ρώτημα γιατὶ δὲ γίνεται τώρα τὸ ἴδιο κι' ἂν δὲν εἶναι τρόπος ν' ἀκουστεῖ ξανὰ ἡ φωνὴ τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κύκλου, ποὺ σ' αὐτὸν μονάχα ἔχει σήμερα ἀπήχηση.

Ἂς πάρουμε ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ σοβαρὰ ζητήματα, ποὺ ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτιέται τόσο βασικὰ ἡ τύχη τοῦ τόπου μας, τὴν παιδεία. Μέσα στὴ συνείδηση κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου τὸ ζήτημα ἔχει λυθεῖ πρὶν τριάντα χρόνια. Φτάνει νὰ ἔδινε ἡ Πολιτεία τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ἐχτέλεσης σὲ μιὰ πλειάδα ἀνθρώπων, ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶναι στὰ χείλια ὅλων, γιὰ νὰ εἴχαμε στὸ πιὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα μιὰ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση. Ἀντὶ γι' αὐτὸ τί γίνεται; Τὸ Κράτος ἁρπάζει ἕνα δικηγορίσκο καὶ σοῦ τὸν καθίζει ὑπουργὸ τῆς Παιδείας. Κι' ἀρχίζει τοῦ κουτρούλη ὁ γάμος. Οἱ δάσκαλοι μετατρέπουνται σὲ μπάλα τοῦ φουτμπώλ καὶ τινάζουνται ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς Ἑλλάδας, ὅταν δὲ στέλνουνται στὰ σπίτια τους νὰ φιλοσοφήσουν πάνω στὰ ἐγκόσμια. Στὸ ἀναμεταξὺ ἂς λείπει ἀπὸ τὰ σχολειά μας τὸ ἀπαραίτητο διδαχτικὸ προσωπικό. Αὐτὸ «διὰ τὴν προκοπὴν τοῦ ἔθνους» δὲν ἔχει σημασία. Τὸ πρωταρχικὸ εἶναι νὰ παιχτεῖ ἡ ἀμπάριζα τῶν μεταθέσεων καὶ τῶν ἀποπομπῶν, σύμφωνα μὲ τοὺς «κειμένους νόμους» καὶ τὶς ταλαντεύσεις τῆς μαεστρικῆς μπαγκέτας τοῦ κ. ὑπουργοῦ.

Τὸ θανάσιμο κρατικὸ ἐνδιαφέρον δὲν ἔχει βέβαια, γιὰ γήπεδο ἀποκλειστικῆς δράσης του τὴν παιδεία. Ἐκδηλώνεται καὶ σὲ ὅλα, ὅσα ἔχουνε σχέση μὲ τὰ καλλιτεχνικά μας ζητήματα καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ τόπου μας. Καὶ κάθε φορὰ μὲ τὴν ἴδια πάντα... γρουσουζιά! Γι' αὐτὸ κ' οἱ πνευματικοί μας ἄνθρωποι ἀποφεύγουν νὰ συναπαντηθοῦν μαζί του, καθὼς ὁ διάβολος τὸ λιβάνι.

Αὐτὴ εἶναι ἡ θλιβερὴ πραγματικότητα. Κ' εἶναι γνωστὴ σὲ κάθε διανοούμενο. Μ' ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀρχίζουν οἱ δικές μας εὐθύνες.

Ἂς τὸ πάρουμε ἀπόφαση, πὼς καμμιὰ μάχη δὲν κερδίζεται μὲ τὴ μοιρολατρεία, εἴτε μὲ τὴν παθητικὴ ἀντίσταση τοῦ Γκάντι. Καὶ δὲ φτάνει νάχεις δοκιμάσει καὶ ν' ἀποτύχεις. Κι' οὔτε νάχεις διαμαρτυρηθεῖ ἕνα-δυὸ φορές. Οὔτε νάχεις σωστὲς ἰδέες. Οὔτε τὸ ἔργο σου νὰ εἶναι πλούσιο καὶ καλό. Ἂν πιστεύεις στὶς ἰδέες σου κι' ἂν ἀγαπᾶς τὸ ἔργο σου, ἔχεις τὴν ὑποχρέωση ν' ἀγωνιστεῖς γι' αὐτά. Μὲ ποιὸν τρόπο; Τὸν τρόπο ποὺ σοῦ τὸν φανερώσει ἡ δράση. Καὶ θὰ σοῦ ἀποκαλύψει ἀκόμα τὶς κρυφές σου δυνάμεις, ποὺ πρὶν δὲν τὶς φανταζόσουνα κἄν. Σὲ μιὰ ὥρα καταιγίδας ὁ καπετάνιος μαθαίνει πιότερα, ἀπὸ χρόνια γαλήνιας ναυσιπλοΐας. Μὴν περιμένεις ἀπὸ μόνες τους νὰ ὡριμάσουν οἱ καταστάσεις. Αὐτὸ δὲν γίνεται. Δημιούργησέ τις. Ἂν δὲ σοῦ βολᾶ ν' ἁρπάξεις τὸν ταῦρο ἀπὸ τὰ κέρατα, ἅρπαξέ τον ἀπ' ὅπου μπορέσεις. Τὸ σημαντικὸ εἶναι νὰ μὴ φυγομαχήσεις. Ἄρχισε τὴ μάχη μέσα στὰ βαλτονέρια. Θὰ λασπωθεῖς βέβαια — μὰ τί νὰ γίνει;... Κάποτε θὰ βγεῖς σὲ ξάγναντους τόπους. Καὶ τότε θ' ἀγωνιστεῖς πιὰ γιὰ τὶς κορυφές.

Φτάνει νὰ μετατρέψουμε σὲ πράξη τὴν ἐνδόμυχη θέλησή μας γιὰ τὸ καλύτερο καὶ πολλὰ μποροῦν νὰ διορθωθοῦν καὶ νὰ γίνουν Γιὰ νὰ ξεκινήσουμε ὅμως χρειάζεται πρὶν νὰ νοιώσουμε, πὼς μᾶς συνεπαίρνει μιὰ κάποια πνοή. Πρέπει νὰ καταλάβουμε πὼς ἂν εἴμαστε σὰν ἄτομα ἀδύνατοι δὲν εἴμαστε σὰν σύνολο. Ἂν ὅλες οἱ τίμιες πνευματικὲς ἀξίες τοῦ τόπου μας ἀποφασίσουν — ἄσχετα ἀπὸ τὶς καλλιτεχνικὲς ἢ ἰδεολογικὲς διαφορές τους — νὰ δράσουν μαζί, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν μερικὰ βασικὰ πράματα, εἴμαστε βέβαιοι πὼς τὸ ἀποτέλεσμα θὰ δικαιώσει τὶς προσπάθειές τους.

Κι' ἂν ἀκόμα οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς εἶναι τυνὸν πιὸ αἰσιόδοξες ἀπ' ὅ,τι ἐπιτρέπουν οἱ ἀντικειμενικὲς συνθῆκες, πάλι τὸ συμπέρασμα μένει τὸ ἴδιο, γιατὶ ὁ πνευματικὸς ἀγώνας, ὁποιο κι' ἂν εἶναι τ' ἀποτέλεσμά του, εἶναι πάντα πιὸ δημιουργικός, ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευση καὶ τὴ μοιρολατρικὴ ἀποδοχή μιᾶς ἄξενης πραγματικότητας.

Γαλλικῆς γλώσσας σὲ γιλιάδες νέους, ποὺ ἀλλοιῶς δὲν θὰ εἶχαν τὰ μέσα νὰ τὴ διδαχτοῦν.

Ἐπίσης, τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο συγκεντρώνει στὶς πνευματικὲς ἐκδηλώσεις του ὅ,τι καλλίτερο διαθέτει ὁ τόπος μας στὰ γράμματα καὶ στὶς τέχνες. Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐργάστηκε γιὰ τὴν ἀποστολὴ στὴ Γαλλία ὑποτρόφων, ποὺ κάθε ἀμερόληπτος ἄνθρωπος ξέρει πὼς ἔγινε μὲ κριτήρια ἀπόλυτα ἀντικειμενικά.

Γιὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴ αὐτὴ συμβολὴ τοῦ Ἰνστιτούτου εἶναι ἄξιοι συγχαρητηρίων ὁλόκληρο τὸ προσωπικό του καὶ ἰδιαίτερα ὁ διευθυντής του κ. Ὀκτὰβ Μερλιέ, ποὺ πραγματικὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἕνας ἀπὸ τοὺς ξένους, ποὺ ἔχουν τὴν Ἑλλάδα γιὰ δεύτερη πατρίδα τους, ὄχι στὰ νεῦλη τους, μὰ μέσα στὴν καρδιά τους.

ΕΝΑΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑΣ

Ὁ Ροζὲ Μιλιὲξ πού, καθὼς γράψαιμε στὸ προηγούμενο φύλλο μας, γύρισε πολὺ λίγες μέρες ἀπὸ τὴ Γαλλία, ἔδωσε τὴν περασμένη ἑβδομάδα μιὰ ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα διάλεξη. Ἀνάφερε τὶς διάφορες φιλελληνικὲς ἐκδηλώσεις στὴ Γαλλία ἀπὸ τὸ 1940 ὡς τὸ 1945 τόσο ἀπὸ τὸ λαὸ ὅσο κι' ἀπὸ τοὺς πνευματικοὺς ἡγέτες της. Τὰ κείμενα ποὺ διάβασε καὶ ποὺ προέργουνται ἀπ' ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, ἀποτελοῦν ἕναν ὕμνο γιὰ τὸ ἔθνος μας. Ὅλα αὐτὰ θὰ ἐκδοθοῦν μὲ τὴν προντίβα του σὲ μιὰ «Χουσὴ Βίβλο». Ἐπίσης ἀνάφερε, πὼς ἔπειτα ἀπὸ ἐνέργειές του, παγκόσμιας φήμης Γάλλοι ζωγράφοι καὶ γλύπτες χάρισαν ἔργα τους, γιὰ τὴν ἐθνική μας πινακοθήκη.

Ὁ Ροζὲ Μιλιὲξ, μὲ τὶς ἐνέργειές του αὐτές, κατάχτησε δικαιωματικὰ τὸν τίτλο τοῦ μεγάλου φιλέλληνα. Τὸν εὐχαριστοῦμε.

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΑ

Ὅλοι οἱ θίασοι τοῦ σοβαροῦ καὶ ἐλαφροῦ θεάτρου ἀντιμετωπίζουν τὴν πιὸ μεγάλη κρίση ἀπ' ὅσες πέρασαν ποτέ. Ἡ κρατικὴ φορολογία ἔφταξε σὲ τέτοια ὕψη, ποὺ δὲν ὑπάρχει ἄλλη λύση, ἂν δὲν ἐλαττωθεῖ, παρὰ νὰ κλείσουν. Ὁ λαὸς θὰ μείνει δίχως θέαμα καὶ ἑκατοντάδες οἰκογένειες καλλιτεχνῶν καὶ τεχνικῶν θὰ βρεθοῦν στοὺς δρόμους. Φτάνει ν' ἀναφέρει κανείς δυὸ ἀριθμοὺς γιὰ νὰ γίνει ἀντιληφτὸ πὼς μὲ τοὺς σημερινοὺς ὅρους δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξει καμμιὰ θεατρικὴ ἐπιχείρηση: Φόρος 45%, ἐνοίκιο θεάτρου 25%. Μὲ τὰ ὑπόλοιπα 30% πρέπει νὰ πληρωθοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ συγγραφέα (10%), οἱ μισθοὶ τῶν ἠθοποιῶν, τῶν μουσικῶν, τοῦ σκηνοθέτη, τῶν σκηνογράφων, τὰ σκηνικά, τὰ κοστούμια, ὁ φωτισμός, τὸ τεχνικὸ προσωπικό, ἡ διαφήμηση κλπ.!...

Καὶ μιὰ λεπτομέρεια: Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἡ φορολογία ἦταν γιὰ τὸ σοβαρὸ θέατρο 11% καὶ γιὰ τὸ ἐλαφρὸ 13%.

Δὲν ξέρουμε ἂν θὰ συγκινηθεῖ τὸ Κράτος ἀπὸ τὴν τραγικὴ αὐτὴ κατάσταση ἢ θ' ἀδιαφορήσει ἂν θὰ ὑπάρχει ἢ ὄχι θέατρο στὸν τόπο μας. Ξέρουμε ὅμως πὼς στὴν Τσεχοσλοβακία τὰ θέατρα κ' οἱ κινηματογράφοι ἐθνικοποιήθηκαν κι' ἐπιχορηγοῦνται πλούσια, γιὰ νὰ προσφέρουν ψυχὴ καὶ καλὸ θέαμα στὸ λαό.

ΔΕΜΕΝΕΣ ΦΤΕΡΟΥΓΕΣ

Τοῦ Νίκου ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗ

Φυλακὲς Ἀεροπορίας.

Εἴμασταν, ποὺ λέτε, φυλακισμένοι Ἐλασίτες κ' εἴταν φωτιὰ καλοκαῖρι. Κι' ἐμεῖς, ψηλὰ στὴν ταράτσα τοῦ Ἀερονομείου, ρουφάγαμε, μὲ μύτη καὶ στόμα, τὸν ἀέρα. Ὅμως γιὰ λίγο ὅλα τοῦτα. Γιατὶ πάλι ἡ σιδερένια ἀμπάρα κι' ἡ κλειδαριὰ, θὰ μᾶς τὰ στεροῦσαν.

Μὰ κάποτε, ἀπ' ἀντίκρυ ἐρχόταν δοσοσιὰ καὶ γέλιο καὶ μᾶς βρόσιζε. Τί; Πῶς; Νά! Εἴταν ἕνα ψηλὸ σπίτι μὲ κολῶνες καὶ κληματαριὲς στὶς ταράτσες του. Ἐκεῖ πάνω ἕνα πρωϊνὸ — ὅ,τι εἴχαμε ἐυπνήσει καὶ πλενόμαστε — ἔρχεται ἕνα κορίτσι μὲ νοήματα, σὰ νὰ μᾶς ρώταγε τὶ εἴμασταν. Καὶ μεῖς, σηκώσαμε τὰ χέρια, δεμένα μπροστὰ στοὺς καρπούς... Ποὺ πάει νὰ πεῖ πὼς εἴχαμε βραχιόλια στὰ χέρια, μᾶς εἴχανε δηλαδὴ φυλακή.

Τοῦτα, ποὺ λέτε, τὰ «μόρς», δὲν τἄχει κανένας κἀδίκας. Μόνοι μας τὰ σκεφτήκαμε. Κι' ἔτσι ἔγινε ἡ γνωριμιὰ μὲ τὸ κορίτσι. Ἐρχότανε καὶ μιλούσαμε μὲ νοήματα κάθε μέρα.

Ὅπου, τὴν τρίτη μέρα, ἀνοίγουμε τὰ μάτια μας καὶ δὲν πιστεύαμε πιὰ σ' ὅ,τι βλέπαμε! Ἄκου τὸ λοιπόν. Δυὸ μικρὰ κοριτσάκια σὰ μπαλαρίνες, μὲ λουλούδια στὰ μαλλιὰ καὶ μετάξια, νὰ γυρνᾶνε, ἴδιες ντάλιες γύρα γύρα, μὲ τὶς μικρὲς μικρὲς τους φουστίτσες φουσκωτὲς στὸν ἀέρα, νὰ τραγουδᾶνε καὶ νὰ γελᾶνε σὲ μᾶς, νὰ χτυπᾶν παλαμάκια, καὶ νὰ σκύβουν ὁλόενα σὲ κομψὲς τσιριμόνιες. Καὶ στὸ τέλος— τρίτη πράξη νὰ ποῦμε—νἄρχεται καὶ τὸ μεγάλο κορίτσι, νὰ χορεύει κι' αὐτὸ μὲ γέλιο, κι' ὕστερα νὰ φεύγουνε ἀπάνω στὶς μύτες τῶν ποδιῶν τους σὰ θεατρίνες ποὺ τέλεψαν τὸ νούμερο.

Ὅπου μιὰ μέρα — πηγαίναμε γιὰ νερὸ — ἔρχεται τρέχοντας ἕνα κοριτσάκι μᾶς δινεῖ βιαστικὰ κάποιο χαρτὶ καὶ φεύγει. Πᾶμε πάνω στὴν ταράτσα καὶ τ' ἀνοίγουμε παραξενεμένοι. Δὲ θυμοῦμαι τώρα, καταλεπτῶς, τὰ λόγια του. Μὰ τέτοια θἆταν:

«Μὴ μᾶς παραξηγήσετε! Θέμε νὰ σᾶς κρατήσουμε συντροφιά, γι' αὐτὸ τραγουδᾶμε καὶ χορεύουμε. Ἔτσι μᾶς εἶπε ἡ Φωφω. Καὶ μεῖς ὅμως σᾶς ἀγαπᾶμε. Μὴ στενοχωριέστε. Κουράγιο!»

Τὰ χάσαμε! Κ' εἴπαμε νὰ κάνουμε στὴ Φωφὼ καὶ στὸ «θίασό» της ἕνα δῶρο μικρὸ. Σκαλίσαμε, ποὺ λέτε, σὲ ξύλο μὲ σουγιὰ ἕνα πουλὶ—ἀητὸς ἦταν—μὲ ἁλυσίδες στὰ φτερά του καὶ τὸ στείλαμε. Κεῖνο τὸ βράδυ χόρευαν καὶ τραγουδοῦσαν ὅσο ποὺ φάνηκε ἡ νύχτα.

Ὅπου μιὰ μέρα ὁ μικρὸς θίασος ἔκοψε ξαφνικὰ τὰ «νούμερα» του. Τὶς μικρὲς δὲν τὶς ἐανάδαμε. Μήτε καὶ τὴ Φωφώ. Μάθαμε ἀργότερα πὼς τὴ διώξανε γι' αὐτὸ ποὺ ἔκανε, ἀπὸ τὸ σπίτι ὅπου δούλευε. Καὶ στὶς μικρὲς, τὰ κοριτσάκια τοῦ σπιτιοῦ, ἀπαγόρεψαν νὰ ξανανεβοῦν στὶς ταράτσες.

Γιὰ τὸ μικρὸ σκαλισμένο πουλὶ δὲν ξέρουμε μόνο τί ἀπόγινε. Θ' ἀναπαύεται σίγουρα σὲ καμμιὰ γωνιὰ, μὲ τὶς δεμένες φτεροῦγες του. Κι' ἴσως νὰ περιμένει τὴ μέρα, ποὺ θὰ σπάσει τὶς ἁλυσίδες του, νὰ πετάξει.

Πῆτε μου, τώρα, ὅ,τι θέλετε γιὰ μεγάλους ἡρωϊσμοὺς καὶ ἄθλους. Ναί, δὲ λέω... Μὰ γιὰ μᾶς τοῦτο τὸ μικρὸ περιστατικὸ στάθηκε πολὺ μεγάλο.

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Τοῦ Paul ELUARD

Ὁ ποιητὴς Πὼλ Ἐλυὰρ πρὶν φύγει ἀπ' τὴν Ἑλλάδα μᾶς ἔδωσε τὸ ἄρθρο αὐτὸ, γραμμένο εἰδικὰ γιὰ τὸ περιοδικό μας.

Στὴν Ἑλλάδα ὅλα μ' ἐμπόδιζαν νὰ σκεφτῶ ἄλλο τίποτα ἀπ' τὸ δράμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὅλα μ' ἐμπόδιζαν νὰ δώσω σημασία σ' ἄλλο τίποτα, ἀπ' τὸ φλογερὸ ἐρωτηματικὸ τῆς μοίρας ποὺ διάβαζα σ' ὅλα τὰ μάτια. Δὲν ἤρθα περιηγητὴς στὴν Ἑλλάδα. Ἤρθα ἀναγνωρίζοντας τὸ τί ἀντιπροσώπεψε γιὰ τὴ γαλλικὴ ἀντίσταση ὁ ἀγώνας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ μὲ τοὺς καταχτητές του. Ἡ ἀδικία, ποὺ θῦμα της εἶναι ὁ ἑλληνικὸς λαός, δημιούργησε στοὺς φιλελεύθερους ἀνθρώπους μιὰν ἀλληλεγγύη ποὺ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν καταστρέψει.

Ἡ Ἑλλάδα κράτησε πάντα ψηλὰ τὸ φωτεινὸ φλάμπουρο ποὺ ποοστατεύει ἀπὸ κάθε ἐπιβουλὴ τ' ἀνθρώπινο ἰδανικό. Εἶναι ἴσως ἡ μόνη ποὺ ἔχει πειστεῖ ἀληθινὰ πὼς ὅ,τι ἔχουν νὰ ποῦν οἱ ποιητὲς κ' οἱ καλλιτέχνες εἶναι ὡραῖο καὶ καλὸ κι' ἀκόμα πὼς δὲν μποροῦν νὰ τὸ ποῦν ἄσχημα. Τὰ νιάτα θὰ τὸ ἐπαναλάβουν, θὰ τὸ μεταγειριστοῦν, θὰ δικαιώσουν τὴν ἀγνότητα, τὴν περηφάνεια καὶ τὴν πίστη μας γιὰ τὴν ἀγνότητα, τὴν περηφάνεια καὶ τὴν ἀγάπη.

Ἡ Γαλλία ὅπως κ' ἡ Ἑλλάδα, ἔχει ἕναν ἄπειρο σεβασμὸ γιὰ τὸν Λόγο καὶ γιὰ τὸ Ἔργο. Κ' οἱ δυό τους ἔχουν τὴν ἀνάγκη νὰ πλησιάσουν τέλεια τοὺς ἀνθρώπους ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁ ἠθικὸς νόμος μας, ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μας κ' ἡ ἐλπίδα ποὺ ἔχουμε σ' αὐτήν, εἶναι νὰ τὰ λέμε ὅλα. Δὲν ἔχουμε τίποτα νὰ κρύψουμε, θέλουμε νὰ εἴμαστε λεύτεροι, θέλουμε τὰ σύνορά μας, μιᾶς κ' ὑπάρχουνε σύνορα, νὰ εἶναι διάφανα, γιὰ νὰ μᾶς ἔλεγουν ὅπως εἴμαστε, νὰ πάρουν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ τί θὰ θέλαμε νὰ εἴμαστε.

Μίλησα ὅπως ἕνας ποιητής. Ἡ λέξη ποιητής, μπορεῖ κάποτε νὰ φάνηκε γελοία, μὰ τώρα ἐαναβρῆκε τὴν εὐγένειά της. Τώρα εἶναι συνώνυμη μὲ τὴ λέξη, ἀδερφός. Ἔχει τὸ βάρος τοῦ ψωμιοῦ, ἔχει τὴν περίπαθη θέληση τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δὲν θέλει νὰ πεινάει. Ἀντίθετα ἀπ' ὅλες τὶς παροδικὲς φιλοσοφίες, ἡ λέξη αὐτὴ δείχνει πὼς κι' αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν εἶναι ἀκατανίκητο κακό, μιᾶς κι' ὁ λόγος περνᾶει ἀντικειμενικὰ ἀπὸ ἄνθωπο σ' ἄνθωπο, διαιωνίζεται κι' ἀντιπροσωπεύει τὴν προσπάθειά του νὰ λυτρωθεῖ ἀπ' τὴν ἀνυπαρξία. Ἡ δράση στὴν ἐπονή μας, κ' ἡ ποίηση εἶναι μιὰ δράση, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ κατευθύνεται ἀπ' τὴ θέληση τοῦ λυτρωμοῦ ἀπ' τὴν ἀνυπαρξία. Οἱ ἀνθρωποί μας νόμισαν γιὰ μιὰ στιγμὴ πὼς εἶχαν νὰ κάνουν μὲ ἀκίνδυνους ἀνελεοποιημένους, μὰ καταλάβαν νοήσανε πὼς εἶχαν νὰ κάνουν μὲ ἄντρες.

Εἶμαι ποιητὴς γιατὶ ἔνοιωσα πὼς πάντα ὑπάρχει ποίηση σὲ κάθε ἄνθρωπο ποὺ ἀξίζει νὰ λέγεται ἄνθρωπος. Δὲν πιστεύω πὼς οἱ ἄνθρωποι ἔχουν διαφορετικὴ γόνιση καὶ νομίζω, ὅπως ὁ Ἡράκλειτος, πὼς ὑπάρχει μόνον ἕνας ἀνθρώπινος νοῦς. Θὰ ἔρθει ὁ καιρὸς μιᾶς λεύτερης ἐπαφῆς τῶν ἀνθρώπων. Θὰ ἔρθει ὅταν ἡ ὑλικὴ εὐτυχία εἶναι ἴση γιὰ ὅλους Κ' ἡ ἰσότητα στὴν εὐτυχία θὰ ὁδηγήσει τὸν ἄνθωπο σὲ ὕψη ποὺ τώρα μόλις καὶ τὰ ὁραματιζόμαστε. Τὸ μόνο ποὺ ξέρουμε εἶναι πὼς μιὰ τέτοια εὐτυχία εἶναι μπορετή.

Οἱ ποιητὲς ξέρουν ν' ἀναγνωρίζουν. Ἂς τοὺς δώσουμε τὸ λόγο περιμένοντας τὸν καιρὸ ποὺ θὰ μποροῦμε νὰ τὸν δώσουμε στὸν καθένα.. Ὡς τότε ἂς ἀναβρύζει ἡ ποίηση ἀπ' τὴ ζωή, τὴν πηγὴ κάθε ποίησης, ἂς ἀναβρύζει ἀπὸ κεῖνη τὴν ἀνθρώπινη μάζα ποὺ δὲ χρειάζεται νὰ κάνει καμμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ζεῖ τὴ ζωή της.

Ἡ ποίηση, ἡ πρώτη ἀπ' τὶς τέχνες, πρέπει πάντα νὰ προπορεύεται· Ὁ ποιητὴς εἶναι μελαγχολικός,πεισραμένος κι' ἀπελπισμένος, γιατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸν ἀκολουθοῦν στὴν ἀνάταση του σὲ μιὰ καλύτερη πραγματικότητα. Ἔχει τὴν θλιβερὴ αἴσθηση πὼς μιλᾶ σ' ἕνα πολὺ μικρὸ κοινὸ καὶ συχνά, ἀλλοίμονο, μόνο στὸν ἑαυτό του. Ἡ μόνωση αὐτὴ τὸν κάνει νὰ βρίσκει χαρὰ στὴν ἀπελπισία του, νὰ τὴν λαγαρίζει καὶ νὰ γίνεται ἡ ἐξιδανικευμένη μορφὴ τῆς δυστυχίας τοῦ καιροῦ του. Κι' ἂν πρέπει νὰ εὐγνωμονοῦμε τοὺ λίγους ἐκείνους ποὺ ὅπως ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ κι' ὁ Γουὶλ Γουΐτμαν ἤξεραν ν' ἀντιδροῦν στὴν ἀποκαρδίωση, δὲν πρέπει νὰ καταδικάζουμε ἐκείνους ποὺ ψάλλουν τὴ νοσταλγία τους, ἐκείνους ποὺ ἀντικαθρεφτίζουν τὸν πόνο καὶ τὴν οὐτοπία. Ὅπως κι' ἂν εἶναι, πάντα μές ἀπ' τὰ ἔργα τους ξεπηδοῦν ἀλήθειες, σκοτεινὲς ὅμως κι' ἄχρηστες. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια οἱ δυστυχίες δημιούργησαν μιὰ καινούγια ἀνοιξη γιὰ τοὺς ποιητές. Ἔπαψαν νὰ εἶναι ἀπομονωμένοι, ἐργάστηκαν ὁμαδικὰ κι' ἔνοιωσαν τὴν ἀνθρώπινη ἀλληλεγγύη. Πάψαιμε νὰ εἴμαστε θυθισμένοι στὴν ἀπόλυτη ἀπελπισία τῆς ἀτομικῆς ἔκφρασης καὶ τολμήσαμε νὰ ποῦμε «ἐιμεῖς», τολμήσαμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τοὺς ἄλλους.

Ὅταν στὰ γόνια τῆς κατοχῆς ἡ κατάσταση ἤτανε ἀπελπιστικὴ γιὰ τὴν ποίηση δὲν ἤτανε τόσο γιὰ τὴν ἱερότητά της ὅσο γιὰ τὸ πὼς δὲ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὰν ὅπλο. Στὴν ἐποχή μας ἡ ποίηση δὲν εἶναι πιὰ ἕνα καταφύγιο. Ἔγινε μιὰ λονικὴ λύση γιατὶ εἶναι ἡ ζωή, ἡ ζωὴ ποὺ τρέφει τὴ φαντασία, μιὰ φαντασία ποὺ μεταμορφώνει τὴ ζωή, ποὺ ἀλλάζει τὸν κόσμο. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἐξερευνητὴς ἢ ἐφευρέτης ψυχῆς φαντασία. Δὲν ἔποεπε νὰ ὑπάρχει οὔτε καὶ πολιτικὸς χωρὶς αὐτήν. Εἶναι ἡ βασίλισσα τοῦ νόμιμου. ἡ μητέρα τῆς προόδου. Εἶνε δίκιο ὁ Μαγιακόφσκυ ὅταν ἔλεγε πὼς ὑπάογουν κοινωνικὰ προοβλήματα ποὺ μόνο τὸ ποιητικὸ ἔργο μπορεῖ νὰ δραματιτεῖ τὴ λύση τους. Ἐλπίζω πὼς τὸ ποιητικὸ ἔργο θὰ λυτρωθεῖ μὲ τὴ λύση τῶν κοινωνικῶν προοβλημάτων. Ἡ ἰδέατῆς εὐτυχίας ἰδέα κατ'ἐξοχὴν ποιητική, εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ ἰδέα ἀπόλυτα λογική. Ὑπῆρχε ὁ μῦθος τοῦ ἐπίγειου παράδεισου. Ἀπ' αὐτὸν κληρονομήσαιμε μιὰ κατάρα. Μὰ ἐμεῖς, οἱ ποιητὲς, ποὺ δὲ δεγτήκαμε τὴν κατάρα αὐτή, ποὺ δὲ γάσαιμε τὴν πίστη μας, ξέρουμε πὼς ἡ ἐλπίδα μας θὰ πραγματοποιηθεῖ. Θ' ἀλλάξουμε τὸν «κόσμο» ποὺ μᾶς ἐπιβάλανε. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ θάρρος του, τὴ γνῶσή του καὶ τὴ φαντασία του ποὺ θὰ τοῦ κάνουν νερὸ σῶμα καὶ θὰ τοῦ δώσουν ἐκκάθαση ματιά. Ἔγει τὴ συνείδηση ἐκείνη ποὺ εἶναι τὸ μόνο φῶς πάνω στὴ γῆ καὶ ποὺ γοήγορα θὰ μπορέσει νὰ διαλύσει τὴν αὐθαίρετη νύχτα τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ἔγει τὴν τιμὴ νὰ εἶναι ἄνθωπος, γι' αὐτὸ κ' ὑπηρετεῖ τὸν ἑαυτό του μονάνα ὅταν ὑπηρετεῖ τοὺς συναν θρώπους του.

Μόνο ὅταν ἀλλάξουμε τὸν κόσμο τὸν ὅλον πὼς τὸ πιστὸ ποτάμι: οὔτε τὸ κῦμα του, οὔτε τὰ μάτια μας δὲν παρατούσανε τὸ Παρίσι.

Καθόλου πολιτεία μακρή· μὰ παιδικὴ καὶ μητρική.

Πολιτεία ἀνάμεσα στὰ πάντα, σὰν ἕνα μονοπάτι τοῦ καλοκαιριοῦ γιομάτο ἀπὸ λουλούδια καὶ πουλιά, σάμπως ἕνα βαθὺ φιλὶ γιομάτο ἀπὸ παιδιὰ ποὺ ἀχνὰ χαμογελᾶνε, γιομάτο λεπτοκάμωτες μητέρες.

Καθόλου πολιτεία ἐρειπωμένη, μὰ πολιτεία πολύκλωνη σημαδεμένη ἀπὸ τὴ γύμνια της.

Πολιτεία ἀνάμεσα στοὺς καρποὺς τῶν χεριῶν μας σὰν τὰ δεσμὰ τὰ τσακισμένα ἀνάμεσα στὰ μάτια μας σὰν μάτι κιόλας εἰδωμένο, πολιτεία ποὺ ἐπαναλαμβάνεται σὰν ἕνα ποίημα.

Πολιτεία ἀπαράλλαχτη.

Γέρικη πολιτεία...

Δὲν εἶναι πιὰ μήτε τὸ πάχος ἑνὸς τοίχου, ἀνάμεσα στὴν πολιτεία καὶ στὸν ἄνθρωπο.

Διάφεγγη Πολιτεία, πολιτεία ἀθώα

Δὲν εἶναι πιὰ παρὰ τὸ πάχος μόνο ἑνὸς καθρέφτη ἀνάμεσα στὴν πολιτεία τὴν ἔρημη καὶ τὸν ἁπλό τὸν ἄνθρωπο.

Δὲν εἶναι πιὰ παρὰ μιὰ πολιτεία στὰ χρώματα τοῦ ἀνθρώπου, χῶμα καὶ σάρκα κ' αἷμα καὶ χυμός.

Ἡ μέρα ποὺ παίζει στὸ νερὸ ἡ νύχτα ποὺ πεθαίνει στὴ γῆ.

Ὁ ρυθμὸς τοῦ καθάριου νεροῦ πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὸν πόλεμο.

Πολιτεία μὲ τὸ ἁπλωμένο χέρι κι' ὅλος ὁ κόσμος νὰ γελᾶει κι' ὅλος ὁ κόσμος νὰ χαίρεται, παραδειγματικὴ πολιτεία.

Τίποτα δὲ μπορεῖ νὰ σπάσει τὰ γιοφύρια ποὺ μᾶς πηγαίναν στὸν ὕπνο κι' ἀπὸ τὸν ὕπνο στὰ ὄνειρά μας κι' ἀπ' τὰ ὄνειρά μας στὴν αἰωνιότητα.

Αἰώνια Πολιτεία ὅπου ἔζησα τὴ νίκη μας πάνω στὸ θάνατο.

Ἀπόδοση: ΠΕΤΡΟΥ ΒΕΛΙΩΤΗ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΥΑΡ

(Στὸ Πολύκαστρο κοντὰ στὴν Εἰδομένη, καθισμένος σ' ἕνα καφενεδάκι ὁ Πὼλ Ἐλυάρ ἔγραψε τοῦτα τὰ λόγια τ' ἀποχαιρετιστήρια. Τἄδωκε γιὰ τὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα»).

Ὁ οὐρανὸς τῆς Ἑλλάδας εἶναι ἀνάλαφρος. Κεῖνο ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπ' αὐτὸν εἶναι λιγώτερο ἐλαφρό, παρὰ τὴ βαθειὰ λαγαράδα τῆς καρδιᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει μονάχα τὸ ἀρχαῖο της παρελθόν, ἔχει τὸ χτεσινό της ποδναι ἄθλια δεμένο μὲ τὸ παρόν της.

Κι' ἕνας μονάχα ἥρωας νὰ τιμωριέται σήμερα, κι' ἕνα μονάχα θῦμα νὰ περιφρονιέται, κι' ἕνας μονάχα ἐγκληματίας νὰ τιμιέται, λερώνεται ἡ εὐγένεια τοῦ κοινοῦ μας ἀγώνα. Α

Ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία

ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Τῆς Μέλπως ΑΞΙΩΤΗ

Στὶς 24 τοῦ Μάρτη ἐκεῖνο τὸ χρόνο τὸ πρωί, οἱ χτίστες μαζεφτήκανε στὴ Ρουβέρα, κι ἐκατάγραψαν τὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ.

Ἐκείνη τὴν ἡμέρα οἱ ἄνθρωποι σηκώθηκαν κι ἐπορπατήσανε μαζὶ μὲ τὰ ὄαργιὰ χτυπήματα ποὺ γέμισαν ἐκείνη τὴν ὥρα τὴν ἀέρα.

Λοιπὸν ἡ μέρα προχωροῦσε ὡραῖα ὡραῖα καὶ πολὺ λαμπρή, ὅταν οἱ χτίστες σήκωσαν τὰ μάτια τους ψηλὰ στὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἐκοίταξαν. Κι ἕνας μικρούλης χτίστης ἔπιασε ἕνα λιθάρι κι ἐχάραξε κοιτάζοντας ἀκόμα τὸ Θεὸ μὲ γράμματα τὸ περισσότερο λαθεμένα:

«Οὐτεσενα οὐτεμενα οὐτε κανενοὺς ποτέ».

Καὶ ἀφτὴ ἡ πέτρα στάθηκε τότε ἡ πρώτη πέτρα στὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ.

Ἡ μέρα προχωροῦσε ἀκόμα καὶ τὸ σπίτι χτιζότανε καὶ ὁ ἥλιος ἔφταση νὰ πλάσει ἕνα μεγάλο τρίγωνο τὸν τοῖχο ποὺ ἀνέβαινε σιγὰ σιγὰ καὶ μαζὶ καὶ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν ἐκατασκέβαζε ἀπὸ τὴν ἀνατολικιὰ πλεβρά, ὅταν ἐπαρουσιάστηκε σ' ἀφτὸ τὸ μέρος μιὰ γυναῖκα μὲ μακρὺ σκοῦρο φόρεμα.

Οἱ χτίστες σήκωσαν τὰ χέρια τους μπροστὰ στὸν ἥλιο νὰ τὴ δοῦνε καλά, καὶ ὁ μικρὸς χτίστης ἐπλησίασε καὶ εἶπε: —Ἀφέντισα, εἶσαι ψχαριστημένη ἀπ' τὰ θεμέλια τοῦ σπιτιοῦ;

Ἡ γυναῖκα ἔκλινε λίγο ἀπάνω ἀπ' τ' ἀρχισμένα χωρίσματα τοῦ τοίχου μὲ τόση πολλὴ προσοχὴ σὰ νὰ καθρεφτιστεῖ, κι ἐχαμογέλασε καὶ εἶπε: —Ὅταν θὰ τελειώσει τὸ σπίτι μου, θὰ πιοῦμε μαζὶ κρασί.

Καὶ ἴσως θέλοντας νὰ τ' ἀποδείξει ὅτι δὲν κουβεντιάζει μὲ κανέναν ἄνθρωπο, ἐκοίταζε πέρα τὴ θάλασσα ποὺ γεννιότανε ἀπὸ κάτω της σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπ' τὰ πόδια της κι ἄπλωνε κι ἔσβυνε μέσα στὰ μάτια της, γιατὶ δὲν εἶχε μάτια βέβαια τόσο πολὺ μεγάλα ἡ γυναῖκα, γιὰ νὰ τὴν παρακολουθήσει τὴ θάλασσα πιὸ μακριὰ...

Καὶ τὸ σπίτι χτιζότανε μέρα μὲ τὴν ἡμέρα κι ἀνέβαιναν οἱ τοῖχοι, κι' ἔμπαινε ἐκεῖ τὸ κατόφλι τῆς πόρτας, ἐκεῖ ἡ κολόνα, ἐκεῖ ἡ γωνιά, κι ἐξεκινούσανε ὁλοζώντανα τὰ δέντρα ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλιᾶς κι ἐκαταντούσανε ἐδῶ τώρα παράθυρο, καὶ ἐκυλούσανε οἱ βράχοι ποὺ δέρνει ὁλοχρονὶς τὸ κῦμα καὶ ἐρχότανε καὶ ἐγίνουνταν μπαλκόνι, καὶ ἡ γῆ ἐξέθαβε τὸ μάρμαρο καὶ τὸ μετάπλαθε σὲ ἀσβέστη καὶ ὁ ἀσβέστης ἔχριζε τὰ μέσα καὶ τὰ ἀπόξω τοῦ σπιτιοῦ, καὶ τότε, ὅλον ἐκεῖνο τὸν καιρό, ἡ γυναῖκα ἑτοίμαζε προσεχτικὰ τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὶς δυὸ μικρότερες ἀδερφές της, πῶς ἑτοιμάζει λίγο λίγο τὸ δέντρο νὰ ποῦμε τὸ γινομένο του καρπό, καὶ ἔλεγε: —Σὲ λίγο θὰ πᾶμε τώρα νὰ ἡσυχάσομε, στὸ σπίτι.

Ὅπου λοιπὸν μιὰ μέρα, σὰν ἦρθε καὶ ἦταν ἕτοιμο, πῆγαν καὶ τὸ κατοίκησαν τὸ σπίτι τους.

Ἡ γυναῖκα λεγότανε Μιχελίνα. Τὴ νύχτα ἐκείνης τῆς ἡμέρας λοιπόν, ἀφοῦ συγύρισαν ὅλα τὰ πράγματα καὶ τάστησαν τὸ καθένα στὴ θέση τους, μαζέφτηκαν καὶ κάθισαν οἱ τρεῖς γυναῖκες γύρω στὸ μεγάλο τραπέζι, καὶ εἶπε τότε ἡ Μιχελίνα στὴ δεύτερη ἀδερφή: —Νὰ κάμεις γράμμα, Θεανώ, καὶ νὰ τὰ γράψεις τοῦ Μανόλη, ὅτι σήμερα ἐτελείωσε, καὶ ἤρθαμε καὶ συχάσαμε στὸ σπίτι μας.

Καὶ ἔπιασε μολύβι καὶ χαρτὶ τότε ἡ Θεανώ, καὶ ἔγραψε:

«Ἀδερφέ μας Μανόλη,

Ὅπως μᾶς τὸ διάταξες τὴν τελεφταία φορὰ ποὺ εἶσουν ἐδῶ, ἐδιορίσαμε 7 χτίστες καὶ ἕναν ἀρχιχτίστη, καὶ ἐκατασκέβασαν τὸ σπίτι μας. Καὶ ἡ Μιχελίνα ταχτικὰ ἐπήγαινε νὰ βλέπει γιὰ νὰ γίνει καλό. Καὶ σήμερα ἐτελείωσε καὶ ἔγινε πολὺ καλὸ καὶ ἐξεπληρώσαμε τοὺς χτίστες καὶ τώρα εἴμαστε καθισμένες μέσα, γύρω στὸ μεγάλο τραπέζι τῆς μέσης, καὶ ἐγὼ ἡ Θεανὼ σοῦ γράφω, καὶ ἡ Μιχελίνα καὶ ἡ Μαρίνα εἶνε σὲ ὅλα σύμφωνες, καὶ μόνο θέλαμε νὰ ἔρομε θὰ ἐπιστρέψεις τάχα γλήγορα, εἴτε ἀργεῖς ἀκόμα; γιὰ νὰ ἑτοιμαστοῦμε νὰ σὲ περιμένομε.

Καὶ σήμερα Μανόλη, κατὰ τὴν ὥρα ποὺ δύνει ὁ ἥλιος, ἐβγήκαμε καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ πρώτη φορὰ στὸ μπαλκόνι καὶ ἐνομίζαμε ὅτι εἶνε καταχνιά, γιατὶ τὸ νέο σπίτι μας τώρα καθόλου δὲν τὸ πιάνει ὁ βοργιάς, ἀλλὰ ἡ Μαρίνα δμως εἶδε ἕνα μακριὸ σημάδι μὲς στὸν οὐρανό, καὶ εἶπε: —Καλύτερα ἂς ἀνάψομε ἀπόψε ἕνα κερί, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ πέλαγος ὄξω στὰ ἀνοιχτὰ βουᾶ, καὶ ἐσυμφωνήσαμε Μανόλη θὰ τὸ ἀνάβομε γιὰ χατίρι σου κάθε βράδι, γιατὶ δὲ θὰ μποροῦμε τώρα νὰ καταλαβαίνομε τὴ μεγάλη φουρτοῦνα, καὶ ἀφτὸ τὸ πράγμα λίγο μᾶς στενοχωρεῖ.

Ἀλλὰ τώρα θὰ πᾶμε νὰ πέσομε νὰ κοιμηθοῦμε καὶ σὲ χαιρετοῦμε Μανόλη, καὶ θέλομε νὰ εἶσαι καλὰ καὶ μένομε ἐμεῖς οἱ ἀδερφές σου, ἐγὼ ἡ Θεανὼ ποὺ σοῦ γράφω, καὶ ἡ Μαρίνα καὶ ἡ Μιχελίνα μας».

Καὶ τὸ ὑπόγραψαν καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ τὸ γράμμα καὶ τὸ τυλίξανε καὶ τὸ ἀκούμπησαν ἀπάνω στὸ μεγάλο τραπέζι, καὶ ἐκοιμηθήκανε.

Ὅπου σὲ κεῖνο τὸ ἀναμεταξὺ λοιπὸν ποὺ ἦταν πεσμένες οἱ τρεῖς ἀδερφὲς καὶ τὶς ἔπαιρνε ὁ ὕπνος καὶ ἐξεκουραζόνταν, καὶ ἄκουγες μιὰ μεγάλη ἡσυχία ὁλοῦθε γύρω γύρω νὰ ξαπλώνει, τότε, μέσα στὸ σπίτι ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ἦταν στημένα ὁλόρθα καὶ δίπλα δίπλα ἀπ' τὸ πρωὶ ἀλλὰ ἀκόμα δὲν ἐγνωριζότανε ἀναμεταξύ τους, ἐβρήκανε εὐκαιρία καὶ συνομιλήσανε, καὶ ἔτσι ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ ξεγελαστοῦμε τώρα ὅτι ἡ ζωὴ ἀπάνω στὴ γῆ ἐτελείωσε, καὶ ἂς ἄλομε τὸ μάτι μας στὴν κλειδαρότρυπα, καὶ ἂς δοῦμε ἐκεῖνα ποὺ δὲν φαίνουνται, καὶ ἂς μὴ μᾶς κοροϊδέψει ἀπὸ σᾶς κανείς! Δὲν εἴπαμε ὅτι εἴμαστε τίποτα ἀητοί, ἀλλὰ ἴσως εἴμαστε τὸ ἐλάχιστον, ἄνθρωποι.

Λοιπόν, εἴτανε νύχτα τώρα. Καὶ ἐκολλήσαμε τὸ μάτι μας στὴν κλειδαρότρυπα τοῦ σπιτιοῦ, καὶ προσέχομε. Καὶ αἰφνίδια ἀπὸ παντοῦ γύρω ἔγινε φῶς. Καὶ βλέπομε ὅσο ποὺ χρειάζεται. Καὶ δίπλα μας, στὸ ἀριστερό μας χέρι εἶνε τὸ ἀνατολικὸ δωμάτιο. Μέσα βρίσκεται καθισμένος ἕνας μεγάλος καθρέφτης τοῦ τοίχου, μιὰ καφεδιὰ πολυθρόνα, μιὰ καρέγκλα πανένια πράσινη, ἕνα ἀψηλὸ ρολόι τοῦ τοίχου, καὶ διάφορα ἄλλα πράματα, ὥστε, ἂς τὰ παρατηρήσομε μὲ προσοχὴ λοιπόν, καὶ θὰ διασκεδάσομε.

Πρῶτος ἔκαμε τὴν ἀρχὴ ὁ μεγάλος καθρέφτης τοῦ τοίχου κι ἐκούνησε νὰ ξετινάξει τάχατες τὰ πόδια καὶ τὰ χέργια του ἀπ' τὴν ἀκινησία, ἀλλὰ δμως χέργια δὲν εἶχε καθόλου ὁ καθρέφτης, καὶ μόνο εἶχε κάτι ποδαράκια τόσα τόσα μικρά, σάμπως νὰ τάχε λησμονήσει τὰ ἐπίλοιπα κατὰ τὴ γέννα ἡ μάνα του ἀκόμα μέσα στὴν κοιλιά της, καὶ ἔτσι λοιπὸν τότε μόνο λίγη σκόνη τινάζουνταν ἀπὸ τὴν κίνηση ἐκείνη ἀπάνω ἀπ' τὰ στολίδια του, καὶ ἡ μεγάλη πολυθρόνα δίπλα ποὺ τὰ καθέκαστα μὲ περιέργεια κι ἐνδιαφέρον τὰ παρατηροῦσε, — ξύπνησες; νόμιζα ὅτι ἀκόμα κοιμόσουνα, τοῦ λέει, — δὲν ἔρχεσαι νὰ περπατήσομε λιγο μαζί, νὰ προχωρήσομε, νὰ φτάσομε ὥς τὸ τραπέζι;

Καὶ ὁ καθρέφτης τάχα σὰ νὰ ταράχτηκε. —Ὄχ κακημένη, δὲ γνωρίζεις ἐσύ, τῆς ἀποκρίθηκε δμως ἀμέσως, κι ἀστράψανε ἀπ' τὴν πολλὴ γνώση τὰ μεγάλα μάτια του. —Ἐσὺ νομίζεις ὅτι ὅλα τὰ πράματα εἶνε τάχα ἀπαραίτητο νὰ περπατοῦνε. Κι ἐμένα ποὺ μὲ βλέπεις τώρα ποὺ μὲ δούλεβε τέσσερα χρόνια ὁ μαστρο-Στέλιος μέσα στὸ ἀργαστήρι του, καὶ τοῦ τρέχανε οἱ μίξες καὶ τὰ σάλια του πολλὲς φορὲς ἀπάνω μου ἀπ' τὴν πείνα, καὶ ἄλλη μέρα ἀπ' τὸ κρύο, καὶ ἄλλη μέρα ἀπ' τὴ μεγάλη ἀγάπη του γιὰ μένανε, καὶ ἔκειδα κουλουριασμένο τὸν ἔβρισκε ἀπάνω στὰ γόνατά μου ἡ ἀδγή, καὶ ἔκειδα ἐξημέρωνε, καὶ ἔκειδα τοῦ κουβαλούσανε πότε καὶ πότε λίγο πράμα νὰ φάει, καὶ δίπλα ἐκεῖ πιὸ πέρα λίγο ἔκανε τὴν ἀνάγκη του, καὶ δόστου νὰ μὲ γλύφει μὲ τὰ νύχια καὶ μὲ τὰ μάτια του, νὰ μὲ σκαλίζει ἐδῶ νὰ μὲ σκαλίζει ἐκεῖ, νὰ παραλοῦνε ἀπ' τὴ συγκίνηση τὰ ποδάρια του, νὰ γέρνει νὰ λαγοκοιμᾶται, νὰ ξαφνιάζεται, ὁλόρθος πάλι τότε νὰ ξυπνᾶ νὰ μὲ ξαναπιάνει, καὶ νὰ περάσουνε τὰ πρῶτα χρόνια, γάρθει κι ὁ τρίτος χρόνος, νὰ πατήσει κι' ὁ τέταρτος, νὰ φτάσει πιὰ τότε μιὰ μέρα καὶ νὰ στραβωθεῖ ἀπάνω στὰ στολίδια μου ἀπ' τὴ μεγάλη ἀγάπη ὁ μαστρο-Στέλιος μέσα στὴν τέταρτη χρονιά.

—Τότε ἐφώναξε τὸ μικρὸν ἐγγονά του τὸ Σιδερή, καὶ λέει: —Νάρθεις τώρα παιδάκι μου νὰ μὲ ἐλαφρώσεις στὴ δουλειά. Καὶ τὸν ἔβαλε δίπλα του νὰ καθίσει καὶ τούβαλε μέσα στὴ φούχτα τὰ ἐργαλεῖα του καὶ τὸν ἐχάδεβε καὶ τούλεγε: Εἶσαι παιδάκι ἐσὺ καὶ δὲν ξαίρεις τὸν κόσμο, καὶ ἔτσι μπορεῖς νὰ τ' ἀγαπήσεις ἐτοῦτο τὸ πράμα τὸ ἄψυχο.

—Καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα λοιπὸν τότε ὅσο ποὺ δούλεβε ὁ μικρὸς, ὁ γέρος βαστοῦσε τὶς φοῦχτες του μέσα στὶς δικές του καὶ τὶς ἐζέσταινε νὰ τοῦ μαθαίνει τὴ δουλειά, κι ὅταν ἐρχότανε τὸ βράδι ἔλεγε: Σιδερή, μοῦ φαίνεται πὼς ἤρθε ἡ νύχτα ἀπόψε πάλι. Ἄναψε τὸ φῶς. Ἐγὼ βλέπω καὶ δίχως, Σιδερή, ἀλλὰ γιὰ σένα τὸ λέου παιδάκι μου.

—Καὶ μιὰ μέρα λέει ὁ γέρος: Σιδερή, στήλωσέ τα καλὰ τὰ μάτια σου καὶ παρατήρησε. Δὲ σοῦ φαίνεται σήμερα πιὰ ὅτι ἐμίλησε ὁ καθρέφτης; Μιλεῖ παποῦ! λέει ὁ Σιδερής. Ἄστονε πιὰ λοιπὸν παιδάκι μου, λέει τότε ὁ γέρος, ἄσε νὰ πάει νὰ ἰδεῖ τὸν κόσμο καὶ νὰ μάθει, νὰ καθρεφτίσει κάμποσες ἀνθρώπινες γενιές καὶ τὸν ἥλιο τὸ δυσινὶ ἅμα θὰ κατεβαίνει τὸ Σεπτέμβρη ἀπ' τὸ παράθυρο τῆς δύσης, καὶ ἴσως νὰ τύχει τότε καὶ κανένας ἄνθρωπος νὰ χρειαστεῖ νὰ σφουγγίσει τὸν κόπο του ἀπὸ τὸ πρόσωπό του, νὰ πάει κι ἐκεῖνος τότε νὰ καθρεφτιστεῖ.

—Πάπου, τοῦ λέει τότε ὁ Σιδερὴς μὲ περιέργεια, καὶ ποῦ θὰ πάει τὸ λοιπὸν πάπου ὁ καθρέφτης μας νὰ τὰ κάμει ὅλα τοῦτα;

—Δὲν τὸ ξέρω παιδάκι μου, λέει τότε ὁ μαστρο-Στέλιος. Ἐγὼ ἀφαίρεσα τὸ φῶς μου νὰ τοῦ τὸ δώσω γιὰ νὰ ἰδεῖ. Καὶ τώρα πιά, ὅπου κι ἂν πάει ὁ καθρέφτης μας, Σιδερή, ὡραῖος εἶνε!

Ἡ πολυθρόνα ἄκουσε μὲ πολλὴ προσοχὴ σ' ὅλα τὰ λεγόμενα τοῦ καθρέφτη.

Καὶ ἐμάζεψε γύρω γύρω τὶς φοῦστες της τὶς καφεδιὲς ἡ πολυθρόνα, καὶ ἦταν ἕτοιμη. Σὲ λίγο, νάσου καὶ τὴν ἐπλησίασε λοιπὸν σιγὰ σιγὰ ἀπὸ δίπλα ἡ καρέγκλα ἡ πανένια ἡ πράσινη, τὴν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι κι ἐπροχωρήσανε μαζὶ κι ἐφτάσανε ὥς τὸ παράθυρο κι ἐγνωριστήκανε ἀναμεταξύ τους, καὶ σπάνια ἄνθρωπος ποτὲς δποφιάστηκε τὴν ἀληθινὴ ὕπαρξη τῶν ἄψυχων πραγμάτων, καὶ ἔρριξε ἡ καρέγκλα τότε γύρω τὰ βλέφαρά της κι ἀγκάλιασε σφιχτὰ ὅλα τὰ πράματα, καὶ ἐμουρμούρισε σιγὰ σιγὰ νὰ μὴν ταράξει ἐκείνη τὴν νυχτερινὴ ἡσυχία:

—Μ' ἐρήμαξε κάθε ποὺ θάρθει ἡ ἄνοιξη, τὸ σαράκι. Μέσα στὸν κόσμο δὲ βρίσκεται τίποτα τώρα λοιπὸν νὰ μὲ τραβήξει ἀπὸ τὸν πόνο μου; Εἶμαι τὸ τέλος μακριᾶς γενιᾶς πούζησε μές στὴν πολυτέλεια καὶ τὸ φῶς. Ὅλα χαθήκανε. Κουράστηκα νὰ ψάχτω πιὰ ν' ἀνακαλύψω γύρω ἕνα σύντροφό μου. Τώρα, βρίσκεται μακριὰ πολὺ ἀπὸ μᾶς ἐκεῖνος ὁ μακρὺς καιρὸς ποὺ μᾶς προσφέρθηκε κανονικὰ τοῦ κόσμου ἡ κούραση κάθε μέρα, καὶ πίσω πάντα δόκαμε σ' ἀντάλλαγμα στὸν κόσμο, τὴν ἀνάπαψη. Μὲ πόσο προσοχὴ μεγάλη πάντοτε ἐμεῖς φερθήκαμε! ἀλλὰ καὶ μᾶς φέρθηκαν! Καὶ πέρασε ἡ ζωὴ δίπλα στὰ μάτια μας μαζὶ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ παλιά της ροῦγα, μὲ τὰ καλάθια μὲ τὰ τρόφιμα, μὲ σκυλιὰ νὰ μᾶς κατουρᾶνε, τὰ τόπια τῶν παιδιῶν νὰ μπλέκουνε ἀναμεσίς μὲς στὰ ποδάργια μας, νὰ μᾶς ξεθορήσουνε οἱ ἀχτίνες, νὰ ἀκούσομε νὰ γεννηθοῦν καὶ νὰ πεθάνουνε δίπλα μας ἄνθρωποι, κι ἐξελιγώσαμε κι ἐμεῖς ταχτικὰ τότε κάθε τόσο, καὶ συγνὰ ἐμεθύσαμε μὲς στὴ μεγάλη ἐκείνη κάψα τέτιου ἐπίσημου πανηγυριοῦ, καὶ ἤρθανε ὕστερα ἄλλα χρόνια, καὶ ὕστερα ἤρθανε ἄλλα χρόνια, καὶ λίγο λίγο δὲν ἀντέξαμε ἄλλο, καὶ ἐτσακίσαμε μὲς στὴ γιορτή, καὶ ἄλλος σύντροφος χάθηκε πρῶτος, ἄλλος χάθηκε δέφτερος, καὶ τώρα ἐχαθήκανε ὅλοι, καὶ ἄλλος ἔχασε πρῶτα πρῶτα τὸ χέρι του, ἄλλος τὸ πίσω πόδι του, ἄλλος ἔγειρε ἡ κεφαλή, νὰ γύσουνε ἀλλουνοῦ ἀπὸ μέσα του, νὰ ξεκρεμάσουνε ἀπὸ κάτω του νὰ φανοῦν τὰ ἄχερα καὶ οἱ σοῦστες, νὰ τὸν πιάνουν τὸν ἕναν νὰ τὸν πετοῦν ἐδῶ, τὸν ἄλλονε ἀποκεῖ, νὰ χαθοῦνε ὅλοι ἕνας πρὸς ἕνας, νὰ τελειώσει τὸ παγηγύρι, καὶ νάμαι τώρα! στέκομαι ἐγὼ ἀκόμα ἐδῶ, καὶ μὲ τριβελίζει ὁ σάρακας τώρα τὴν ἀνοιξη, κάθε νύχτα!

Καὶ ἡ καρέγκλα ἐδῶ ἐσταμάτησε. Ἀλλὰ ἡ πολυθρόνα δμως τότε δὲν ἄντεξε ἄλλο περισσότερο καὶ ἄρχισε χωρὶς θόρυβο σιγὰ σιγὰ νὰ κλαίει. —Τί ἔχετε λοιπὸν καὶ κλαῖτε; ρώτησε ἀμέσως τὸ μεγάλο ρολόι τοῦ τοίχου, καὶ τοῦπε ἡ πολυθρόνα τὰ καθέκαστα καὶ ἄρχισε σιγὰ σιγὰ καὶ τὸ ρολόι νὰ κλαίει. —Τί ἔχετε; ρώτησαν τότε ἕνα πρὸς ἕνα ὅλα τὰ πράματα, καὶ ἔτσι ἔμαθαν τὴν ἀφορμὴ καὶ ἄρχισαν καὶ κλαίγανε μαζὶ μαζὶ σιγὰ σιγὰ ὅλα τὰ πράματα.

Εἴταν καὶ μιὰ πολὺ στενὴ σταχτιὰ πορτοῦλα μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ δωμάτιο, καὶ ἀφτὴ διατηροῦσε πάντοτε ἕνα πολὺ μεγάλο τρόμο μέσα στὴν καρδιά της, καὶ ἐφοβότανε τὴ μέρα, φοβόταν τὴ νύχτα, φοβόταν τὸ θόρυβο, φοβόταν τὶς ἀράχνες, φοβόταν τὴ σιωπὴ, νὰ μὴν τῆς ἀγγίζαν τὸ χέρι της, μὴ μάθει κάποιο μυστικὸ, μήπως περάσει ἀγέρας, ἢ πεθαμένος ἄνθρωπος, ἢ μήπως τραγουδήσουνε, ἢ νὰ φώναζε κάποιος: —ἔφτασε! Ἡ πόρτα τὰ φοβόταν ὅλα. Κι ὅπως ἔβλεπε τόσο θόρυβο γύρω τώρα, δίχως νὰ τῆς τὸ πεῖ κανείς, κι ἀπ' τὸ μεγάλο τρόμο ἀμέσως ἡ πόρτα μονάχη της ἔκλεινε.

—Νεκρὸς περνᾶ! Ἀκούσετε! Φώναξε τότε ἡ κρεμαστὴ λάμπα τῆς νυχτὸς ἡ σβυστή, ποὺ δὲν κατάλαβε καλὰ καλὰ τὸ τί γινότανε ἐκεμέσα. — Ὄχ δὲν ἔχω ἐγὼ καρδιὰ ν' ἀκούσω τέτια σκληρὰ πράματα! Καὶ ἔβούλωσε τότε τ' ἀφτιά της, καὶ ἄνοιξε ὀρθάνοιχτα ἡ κρεμαστὴ λάμπα τὰ μάτια της.

Δίπλα ἦταν κι ἕνα μικρὸ σερτάρι μισογεμένο πάντα μὲ σκουργιασμένη κλειδωνιά, καὶ ἄνοιξε κι ἐκεῖνο τότε διάπλατα τά μάτια του νὰ ἀκούσει.

—Πολὺ παράξενο μοῦ φαίνεται, εἶπε τὸ σερτάρι. Γιατὶ ἄραγες νὰ φωνάζουνε κάθε φορὰ οἱ ἄνθρωποι ὅταν θρηνοῦν τὸ θάνατο. Δὲν ἔχω ἐγὼ τόσους χαμοὺς; Ἀλλὰ δὲ μίλησα ποτέ μου.

—Τί, τί; ρώτησε ἡ πολυθρόνα,—πές μας τα τὸ λοιπὸν νὰ γελάσουμε. Κι' ἔσυρε μὲ περιέργεια τὰ ποδαράκια της πρὸς τὸ σερτάρι, γιὰ ν' ἀκούσει καλά.

Τότε μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ πολὺ ἀδύνατο φῶς ποὺ ἔμπαινε ὀπὸ τὸ παράθυρο, ἄνοιξε τὸ σερτάρι ξαφνικὰ τὰ σπλάχνα του ὥς μέσα μέσα βαθειὰ στὴν καρδιά του. ἔβλεπες ὥς τὴν ἄκρια, καὶ τὸ τί πράματα ἕνα σωρὸ, κουρέλια διάφορα ἀνάμιχτα παρουσιαστήκανε τότε ἐκεῖ μέσα.

—Ποπὸ καϋμένο, ἀλήθεια, εἶσαι πολὺ ἀκαταστατο. Τί θες καὶ τὰ φυλᾶς, τοσῃ πολλὴ σαβουρα, πεταχε τα στὴ θάλασσα. Συμοούλεψε ἡ πολυθρονα τὸ μικρο σερταρι.

—Δὲν ειναι τίποτα γιὰ πέταμα, αποκριθηκε τὸ σερτάρι. Τί νὰ πετάζω τωρα ταχατες; Ἐτοῦτα τὰ ουὸ-τρια πραματα μόνο ἀπομεινανε απο τόσες ζωες. Καὶ τα οιατήρησα.

—Τί, τι; λέει ἡ πολυθρόνα, βγάλε τα νὰ τὰ δοῦμε λοιπὸν, νὰ περάσει ἡ ὥρα μας. Καὶ ἐσπάραξε τότε λιγακι το σερτάρι καὶ ἐσυγαλε πρῶτο ἕνα χαρτονενιο κουτακι μὲ διαφορα κουμπιά. .

—Διακρίνεις καλά; ρώτησε τὸ σερταρι. Πῶς, οιακρίνω, λεει ἡ πολυθρόνα. Δεῖξε μας κι' ἄλλα τὸ λοιπὸν νὰ γελασομε. Καὶ ἐτίναξε πάλι τὰ σπλαχνα του τὸ μικρὸ σερτάρι καὶ ἐσυγαλε ἕνα ζευγάρι ἀσπρα γυαλιά, ὕστερα ἐσυγαλε ἕνα θελογακι ποὺ πλέκουνε, ἕνα σιοερενιο κουτί, μιὰ κίτρινη φαγωμενη δουρτσιτσα, τρια κλειδακια σκουργιασμένα καὶ ἕνα κερι. Καὶ ὅλα αφτὰ πέσανε χάμω καὶ στάθηκαν ἀκίνητα. —Δειχετε στοὺς κυριοὺς ἀποοῶ τὴ ζωή σας, τοὺς εἶπε τοτε τὸ σερτάρι, κι' ἐμεῖς οἱ ἄλλοι παρακολουθούσαμε ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα μὲ πολλὴ προσοχὴ, καὶ ἀναταράχτηκαν τότε σιγα σιγὰ τὰ πραματα τοῦ σερταριοῦ, για νὰ μᾶς δειχουνε τὰ μυστικά τους.

Καὶ ἀμέσως φανηκε μπροστά μας μιὰ γυναῖκα παλιὰ καθισμένη μπροστὰ στὸ σερτάρι καὶ τὰ μαλλιά της ἦταν σὰ δυὸ φίδια χοντρὰ κουλουριασμένα γύρω ἀπὸ τὸ λαιμό της καὶ ἐβαστοῦσε ἕνα μικρὸ καθρέφτη καὶ τὰ χτένιζε. Καὶ ἐπήγαινε συχνὰ ἕνας ἄντρας καὶ τῆς τὰ ξέπλεκε τὰ μαλλιά της καὶ τἄφινε νὰ κυλιστοῦνε χάμω, καὶ ὕστερα ἀγκαλιάζοντάς τα μές στὶς ἀπαλάμες του τὰ ξανθά της μαλλιά, καὶ σάμπως νὰ τὰ ζύγιζε μὲ προσοχὴ, καὶ ἔλεγε: —Ἀγάπη μου, ἀκόμα ἀντέχω τὸ μεγάλο βάρος σου, νὰ σὲ πάω ψηλά. Καὶ τὴν ἐσήκωνε μέσα στὰ χέργια του ὁ ἄντρας τὴ γυναῖκα, καὶ ἡ γυναῖκα ἐχαμογέλαγε.

Καὶ ἐπερνοῦσε ἡ ζωή της τόσο μαλακά, σὰ μιὰ μικρὴ πνοὴ νεροῦ, καὶ ἐκάθιζε πολὺ συχνὰ κι' ἄνοιγε τὸ σερτάρι, καὶ ἄναβε τὰ κεργιὰ τὶς νύχτες, ἔβαζε μενεξέδες στὰ φορέματά της, ἐγέννησε καὶ ἕνα παιδί, καὶ ἐμπῆκε ὕστερα μὲ τὸν καιρὸ ὁ θάνατος βαθειὰ μὲς στὴν καρδιά της, καὶ ἔγειρε κι' ἐπέθανε ἡ παλιὰ γυναῖκα. Τότε τὰ πράματα τοῦ σερταριοῦ πήγανε στὸ παιδί. Καὶ ἐμεγάλωσε κι' ἐκεῖνο, καὶ ἔγινε τὸ γυναῖκα, καὶ ἦρθε ἡ ὥρα πάλι κάποτε κι' ἐφώλιασε καὶ ἐκεινῆς ὁ θάνατος βαθειὰ μὲς στὴν καρδιά της, καὶ πάλι ἔγειρε καὶ πέθανε ἡ δεύτερη γυναῖκα, καὶ πάλι τότε ἐκαταλήξανε τὰ πράματα τοῦ σερταριοῦ στὰ καινούργια παιδιά.

Ὅμως ἐκείνη τὴ στιγμὴ καθὼς ὅλοι παρατηρούσαμε μὲ προσοχὴ μὲς στὸ δωμάτιο, πετάχτηκε ὁλόρθο ξαφνικὰ τὸ ρολόϊ τοῦ τοίχου μὲς στὴ μεγάλη ἐκείνη σιωπὴ, καὶ ἐφώναξε: —Σταθῆτε ὅλοι παραπέρα. Εἶναι μεσάνυχτα! Καὶ ἐχτυπήσανε μεσάνυχτα συνέχεια τρεῖς φορές.

Τότε τὸ σπίτι ἀναταράχτηκε. Μεγάλες ἀστραπὲς ἀνάμιχτες μαζὶ μὲ σκότος καὶ μὲ φῶς ἀπὸ παντοῦ τὸ τριγυρίσανε, καὶ ἔστησε τὴν κεφαλή του ὀρθὸς ὅλος ὁ ὄγκος τοῦ σπιτιοῦ, καὶ ἐχαιρέτησε μὲ ἐθλάβεια τὰ μεσάνυχτα. Καὶ τὸ παράθυρο τῆς δύσης εἶπε τότε: —Εἶμαι πολὺ καινούργιο, καθὼς βλέπετε, καὶ πρώτη μου φορὰ ἀπόψε μαθαίνω τέτια παράξενα πράματα. —Σσστ! σιγὰ σιγὰ νὰ μὴ μᾶς ἀκούσουνε! ἀποκρίθηκε τὸ ρολόϊ. Καθίσετε ὅλοι φρόνιμα! Θὰ σᾶς πῶ σήμερα ἂν θέλετε ἕνα παραμύθι.

—Ναί, ναί, φώναξαν ὅλοι τότε, ρολογάκι μας, θέλομε νὰ μᾶς πεῖς τώρα τὸ παραμύθι.

Καὶ ἔτσι καὶ τὸ ρολόϊ τότε τί νὰ κάμει. λοιπὸν, λέει: —Καλά, θὰ σᾶς τὸ πῶ τὸ παραμύθι. Καὶ ἐσφούγγισε μὲ τὸ μανίκι του, τὰ τελεφταῖα του γτυπήματα, καὶ ὅλοι μαζὶ μὲς στὸ δωμάτιο ἐνώθηκαν τότε κοντὰ κοντὰ κι' ἐγίναν ἕνα πράμα, καὶ ἦρθε καὶ τὸ σκότος τότε ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ ἐνώθηκε κι' ἐκεῖνο μαζί τους, καὶ οἱ μύγες κάνανε δοῦ δοῦ πηδώντας ἀνάμια ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο, ἀλλὰ κι' ἐκεῖνες λίγο λίγο τότε σιγὰ σιγὰ ἐσταμάτησαν. κάθισε μιὰ ἀποδῶ, ἄλλη ἐκεῖ, ἄλλη κρεμάστηκε σὰ σταφύλι στὴ ποδάρι τῆς λάμπας, καὶ ὅταν ἔγινε τελοσπάντων μιὰ μεγάλη ἡσυχία μέσα στὸ δωμάτιο, ἄρχισε τότε τὸ ρολόϊ νὰ λέει ἀργὰ ἀργὰ τὸ παραμύθι:

«Μιὰ φορὰ λέει ἦτανε ἕνας πολὺ μακρυνὸς τόπος καὶ κανένας δὲν ἤξερε τὸ ὄνομά του...».

. . . . . .

Τὸ παραμύθι τελείωσε. Τὸ ρολόϊ ἐδῶ ἐσταμάτησε καὶ ἦταν λαγανιασμένο λίγο. καὶ κάτω ἀπὸ τὸ θαιπωμένο τζάμι του πηδοῦσε λίγο ἡ καοδιά του. τὰ πηδήματα καθαρὰ διακοίνουνταν. καὶ πρώτη ἐιιίλησε ἡ πράσινη καρέγκλα τότε δίπλα του, καὶ εἶπε: —Τὸ παραμύθι ἀφτὸ μοῦ φαίνεται εἶναι ἀληθινὸ. Εἶναι νομίζω ἡ ἱστορία τοῦ σπιτιοῦ ποὺ καθόμαστε.

—Ναί, ναί ἡ ἱστορία μας, φώναξαν ὅλοι τότε, τὸ παράθυρο καὶ τὸ σκοτάδι, καὶ ἡ κρεμαστὴ λάμπα τῆς νυχτὸς ἡ σβυστὴ, ὅλα μὲς στὸ δωμάτιο, ὥσπου καὶ τὸ ρολόϊ πιὰ δὲ βάστηξ

ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΙ

(Δέκα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατό του)

Τοῦ Marc BERNARD

Ὁ παπποῦς τοῦ Γκόρκι λέει στὸν ἐγγονό του σὰν ἔφτασε τὰ ἑντεκάμισι χρόνια. «Καὶ τῶρα γυιέ μου μαθὲς, δὲν μπορῶ νὰ σ' ἔχω στὸ λαιμό μου φυλαχτό. Νὰ ζεῖς σὲ βάρος μου δὲν γίνεται. Ἄντε νὰ βρεῖς τὴν τύχη σου».

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ νεαρὸς Ἀλέξης Πέσκωφ π' ἀργότερα πῆρε τὸ ὄνομα Γκόρκι, ποὺ θὰ πεῖ Πικρός, μπῆκε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ἴσαμε τὰ εἰκοσιπέντε του χρόνια ὅταν θὰ χωριζόταν ἀπ' αὐτοὺς, γιατὶ ἄρχιζε νὰ γεννιέται ἡ φιλολογική του δόξα, ὁ Γκόρκι θὰ ζήσει στὸν κόσμο τὸν πιὸ ἐξαθλιωμένο τῆς παλιᾶς Ρωσίας, κι' αὐτὴ ἡ μακριὰ πεῖρα θὰ εἶναι τόσο σκληρὴ, ποὺ θ' ἀποπειραθεῖ μια μέρα νὰ σκοτωθεῖ τραβῶντας κατάστηθα μιὰ σφαῖρα, ποὺ τ' ἄνοιξε πληγὴ, ἀπ' τὴν ὁποία θὰ θὰ γιατρευτεῖ ποτὲ ὁλότελα καὶ ποὺ θὰ τὸν ὑποχρεώσει νὰ ζεῖ γιὰ χρόνια στὸ Κάπρι.

Ἔτσι λοιπὸν αὐτὸ τὸ παιδὶ μονάχο στὸν κόσμο στὰ ἑντεκάμισι χρόνια του, ἀφημένο στὶς πιὸ ἐπικίνδυνες συναναστροφὲς δίχως ἄλλη βοήθεια ἐξὸν τὴν ἐξυπνάδα του, δίχως ἄλλο στήριγμα ἐξὸν ἀπὸ μιὰ σταθεράδα ἱκανὴ στὴν κάθε δοκιμασία, θὰ γίνει ὁ Μαξὶμ Γκόρκι.

Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀπ' αὐτὰ τὰ θαυμαστὰ παραδείγματα ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγοῦσαν εὔκολα στὴν ἄρνηση τῶν ἐξωτερικῶν ἐμποδίων ἀποδείχνοντάς μας πὼς γιὰ φύσεις τόσο ἐξαιρετικὲς δὲν ὑπάρχει καμμιὰ ἀπαγόρευση ποὺ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ καταργηθεῖ.

Ἀληθινὰ κανένας ἄνθρωπος δὲν κατεχει σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπ' τὸν Γκόρκι μιὰ τέτοια συγγραφικὴ ἰδιοσυγκρασία, κανένας δὲν ἦταν καλύτερα προορισμένος γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐκπλήρωσε, κανένας συγγραφέας ἀφότου οἱ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται νὰ χαράξουν σημάδια σ' ὅλες τὶς γλῶσσες, πάνω στὸ λευκὸ χαρτί, δὲν μᾶς φαίνεται νὰ κατέχει καλύτερα ἀπ' αὐτὸν τούτη τὴν ἐπιθλητικὴ δύναμη νὰ δημιουργεῖ πλάσματα μὲ λέξεις· νὰ μᾶς δείχνει ἕνα δρόμο, τὴν οὐσία ἑνὸς δρόμου τὴν ποίησή του, τὴν μυστηριώδη φανταστικὴ ἀτμόσφαιρα, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν ὥρῶν σὲ μιὰ εἰκοσαριὰ ἀθάνατες γραμμὲς, ποὺ κατορθώνουν νὰ ἀποδόσουν τὸ ἀνέκφραστο, νὰ περικλείσουν αὐτὴ τὴν ἀχλὺ ποὺ στέκει ἀνάλαφρα γύρω ἀπ' τὸν αἰσθητὸ κόσμο γιὰ νὰ τοῦ δώσουν τὴν ἀληθινή του ἀξία.

Τὶς ὧρες ποὺ συλλογιέμαι τὸν Γκόρκι βλέπω ἕνα παράξενο πρόσωπο, ἕνα εἶδος δημιουργοῦ, ποὺ βρίσκεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ γῆ καὶ τὸν οὐρανό, ποὺ παίρνει μαλακὸ χῶμα καὶ τὸ στερεοποιεῖ στὰ τόσο ἱκανὰ χέρια του ὕστερα φυσάει ἀπὸ πάνω καὶ νὰ ἕνας ἄντρας καὶ μιὰ γυναῖκα ἀπ' τοὺς πιὸ διεφθαρμένους τοῦ πλανήτη. Νὰ ἕνα χωριὸ κάτω ἀπ' τὸ χιόνι, ἕνα δάσος στὴν ἐποχὴ τῆς ἄνοιξης, ἕνα ἄλογο χαριτωμένα σχεδιασμένο μὲ τὴ ραχοκοκκαλιά του, τὰ ρουθούνια του, ποὺ τρώει στὴν ποδιὰ μιᾶς γριᾶς χωριάτισσας.

Ὑπάρχουν συγγραφεῖς βοτανολόγοι, συγγραφεῖς ποὺ σκαρφίζονται μηχανές, πραγματεῖες γιὰ χρώματα γιὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ὁ Γκόρκι εἶναι ἕνας συγγραφέας. Τὸ μεγαλεῖο του δὲν προέρχεται παρὰ ἀπ' ἐδῶ. Δημιουργεῖ ζωή. Ὅ,τι εἶδε καὶ γνώρισε δὲν πεθαίνει. Ἂν ἀποφασίσει ν' ἀναδημιουργήσει μὲ στοργή, αὐτὰ ὅλα γίνονται ἀθάνατα. Τὰ σπίτια ποὺ τοῦ χρησίμεψαν γιὰ μοντέλα ἔχουν γκρεμιστεῖ οἱ ἀλῆτες του ἔχουν πλαγιάσει στερνὴ φορὰ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, οἱ χωριάτες ἐπίσης κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος, ἔχουν πεθάνει, μὰ ἕνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ τους, τὸ πιὸ πολύτιμο ἔχει διατηρηθεῖ πρωτόγονα στὰ ἔργα του. Κι' ὅπως χρειάζουνται χιλιάδες τόννοι μετάλλευμα γιὰ νὰ βγεῖ ἕνα γραμμάριο ράδιο, χρειάστηκαν ὁλόκληρες γενιὲς μουζίκων, ἀλητῶν γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἕνας ἥρωας τοῦ Γκόρκι καὶ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔχει τὴν ἴδια λάμψη, τὴν ἴδια δύναμη ἀχτιδοβολίας, τὴν ἴδια συμπύκνωση ἐνέργειας, ὅπως τὸ πολύτιμο μέταλλο. Καθένας ἀπ' αὐτοὺς στ' ἀργαστήρι τούτης τῆς τέλειας τέχνης ἔγινε μὰ περίλαμπρη σύνθεση. Στάθηκε ἀρκετὸ γι' αὐτοὺς νὰ περάσουν κοντὰ στὸν Γκόρκι, ὅσο φτάνει τὸ χέρι του, γιὰ νὰ κερδίσουν ξάφνου ἀναγλυφικότητα, συμπύκνωση γιὰ νὰ φωτιστοῦν ἀπ' τὰ μέσα μ' ἕνα ὑπέροχο φῶς. Στάθηκε ἀρκετὸ τὸ βλέμμα τοῦ δημιουργοῦ νὰ πέσει πάνω τους, γιὰ ν' ἀρχίσει νὰ χοχλακίζει ἡ ἐσωτερική τους ζωή, γιὰ νὰ κυλήσει καὶ νὰ σκορπίσει στὴν ψυχὴ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, γιὰ ν' ἀνταυγάσει ἡ ποιητικὴ του λάμψη ἀτέλειωτα, πάνω σ' ἑκατομμύρια ψυχές.

Τὰ πιὸ ὄμορφα ἔργα τοῦ Γκόρκι, τὰ πιὸ πετυχημένα—αὐτὲς οἱ ἀφηγήσεις τῶν ἀλητῶν, οἱ παιδικές του ἀναμνήσεις — εἶναι ὅμοιες μὲ δάση. Ἀλλάζουν μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας ποὺ εἶναι ἡ ζωή μας· μποροῦμε νὰ τὰ περιδιαβάσουμε χίλιες φορὲς, μὰ πάντα κεῖ μέσα καινούργιες ὀμορφιὲς θὰ βροῦμε. Ὑπάρχουν βιβλία ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ξαναδιαβάσουμε· τ' ἀφήνουμε. Οἱ ἀνησυχίες ποὺ καθρεφτίζουν καὶ ποὺ στάθηκαν καὶ δικές μας πάψανε νὰ μᾶς βασανίζουν, ἡ γοητεία ἔσβυσε κι' ἀναρωτιόμαστε μὲ κάποιαν ἔκπληξη γι' αὐτὸ ποὺ μπόρεσε νὰ μᾶς συγκινήσει. Μᾶς πιάνει κάποια θλίψη, ἴδια μὲ κείνη ποὺ νοιώθουμε, σὰν συναπαντήσουμε τοὺς φίλους τῶν νεανικῶν μας χρόνων μὲ τοὺς ὁποίους δὲν θ' ἀργήσουμε νὰ καταλάβουμε πὼς δὲν μᾶς ἑνώνει πιὰ τίποτα. Εἶναι πολὺ ἀπίθανο ὅτι θὰ συμβεῖ κάτι παρόμοιο μὲ τὰ καλύτερα βιβλία τοῦ Γκόρκι. Κι' ἂν ἀναζητήσουμε τὴν αἰτία τούτης τῆς αἰώνιας νεότητας θὰ παρατηρήσουμε πὼς περιορίζεται σ' αὐτὴ τὴ λέξη: ζωή Σ' ὅ,τι ἔχει τὸ πιὸ καθολικὸ, τὸ πιὸ πρωτόγονο, πρᾶγμα ποὺ δὲν σημαίνει τὸ ἀφελῶς ἁπλοϊκό.

Τὸ ἔργο τοῦτο τ' ἄντλησε ἀπὸ τὸ ἀπόθεμα τῆς πείρας τῆς ἐφηβικῆς καὶ νεανικῆς του ἡλικίας. Αὐτὴ ἡ σκληρὴ μαθήτευση στὸ σχολεῖο τῆς ζωῆς θὰ σταθεῖ ἀνάμεσα στὶς πιὸ γόνιμες. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ὕπαρξής του θὰ στραφεῖ ἀδιάκοπα ὁ Γκόρκι, γιὰ νὰ ἐμπνευστεῖ κι' ἀπ' αὐτὴ θὰ βγάλει τὰ πιὸ τέλεια ἔργα του. Σὰν ξεμακρυνθεῖ ἀπ' τὶς ἀναμνήσεις του, τὸ ἔργο του θ' ἀδυνατίσει. Θὰ μποροῦσε ὅμως μὲ τὸν ἥρωα τοῦ Νίτσε νὰ εὐλογεῖ ἑκατὸ φορὲς, νὰ εὐλογεῖ χίλιες φορὲς κάθε πόνο ποὺ ὑπόφερε τότε, μιὰ κι' ὁ πόνος τοῦτος θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ δημιουργήσει ἕνα ἰσάξιο ἔργο. Ὁ Γκόρκι, ἀληθινά, ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴ γενιὰ τῶν συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι ξεκινώντας ἀπ' τὴ μονομέρεια στὴ γενίκευση δὲν ζωγραφίζουν καλά, παρὰ κεῖνο ποὺ ζήσανε ἢ παρατηρήσανε ἄμεσα.

Ὁ Ντοστογιέφσκι, ὁ Τολστόϊ, ὁ Γκόγκολ γιὰ νὰ μὴ μιλήσουμε παρὰ γιὰ Ρῶσσους, μποροῦνε νὰ δραματιστοῦνε ἥρωες, νὰ ἐντρυφήσουνε στὸ μυστηριώδικο παιχνίδι ποὺ μεταβάλλει φαντάσματα σὲ πλάσματα μὲ ζωή.

Τὰ χαρίσματα τοῦ Γκόρκι εἶναι ὁλότελα διαφορετικά: δὲν μιλᾶ καλὰ ἐξὸν γιὰ κεῖνο ποὺ εἶδε, δὲ ζωγραφίζει—μὰ μὲ τὶ τέχνη—ἐξὸν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ πλησίασε.

Σίγουρα, οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς ἔχουν ἕνα δικό τους κόσμο μὲ τὸν ὁποῖο ἐξοικειώνονται, μὰ κανένας ἴσως δὲν εἶναι τόσο στενὰ καθορισμένος, ὅπως τοῦ Γκόρκι.

⁂

Ὑπάρχουν συγγραφεῖς ποὺ καταπιάνονται μὲ τοὺς ἥρωές τους ἀπ' τὴ φιλοσοφικὴ πλευρά. Ξεκινώντας ἀπὸ μιὰν ἰδέα τῆς δίνουν ἀνθρώπινη σάρκα· ἡ θέση, τὸ σύμβολο, ἡ ἀγνὴ ἰδέα, παίρνουν τότε τὴ μορφὴ τοῦ δράματος. Ὁ Γκόρκι, ὅπως τὸ δείξαμε ἀκολουθεῖ σταθερὰ τὴν ἀντίθετη κίνηση. Δὲν καταπιάνεται μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ἡρώων τους, μὰ μὲ τὸ σῶμα.

Ὁ συγκλονισμὸς τῶν αἰσθήσεων τοῦ εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ νὰ βάλει σὲ λειτουργία αὐτὲς τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις. Οὔτε ἕνα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ γεμίζουν τὰ βιβλία του ὑπάρχει, ποὺ νὰ μὴν ἔχει λεπτομερειακὰ περιγραφτεῖ. Σὰν αὐτοὺς τοὺς πρωτόγονους ζωγράφους ποὺ παρακολουθοῦν τὰ μοντέλα τους ὥς τὶς ἐλάχιστες λεπτομέρειες, ὁ Μαξὶμ Γκόρκι ἐπιμένει στὶς πιὸ ἐλάχιστες φυσικὲς ἀποχρώσεις. Μὲ σιγουριὰ ποὺ δὲν ὑπάρχει ἴσως ὅμοιά της τοὺς ἀναδημιουργεῖ ἀπ' τὴν κεφαλὴ ἴσαμε τὰ πόδια. Καὶ σὲ τοῦτο πάντα εἶναι ἀντουσιαλιστής. Μὰ δὲν ἀργεῖ ν' ἀναποδογυρίσει τὸ σάρκινο περίβλημα γιὰ νὰ μᾶς περιγράψει τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῶν ἡρώων του, σὲ τρόπο ποὺ αὐτὸς ὁ φυσικὸς κόσμος δὲν ἀργεῖ νὰ μᾶς φανεῖ παρὰ σὰν τὴν ἀνταύγεια ἑνὸς κόσμου πιὸ μυστικοῦ παρμένου ἀπ' τὰ κατάβαθα τ' ἀνθρώπου, παρμένου μέσ' ἀπ' τὰ νεῦρα του, ἀπ' τοὺς σκαρμοὺς του, ἀπ' τὸ αἷμα του ἀπ' τὸ πνεῦμα του.

Νὰ γιατὶ δὲν ἔμαθε κανεὶς, ὅπως ὁ Γκόρκι, νὰ γεμίζει τὴν π ὸ κοινὴ ἐπιφανειακὴ γειρονομία μὲ δραματικὸ τόνο. Νὰ γιατὶ τὸ φανταστικὸ σύνορο, ποὺ μερικοὶ ἀοέσκονται νὰ βάζουν ἀνάμεσα σάρκας καὶ πνεύματος ἐξαφανίζεται δῶ, ἀφοῦ κάτω ἀπὸ δυὸ ὀνόματα, κάτω ἀπὸ δυὸ διαφορετικὲς ἀπόψεις, δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα. Κι' ὁ ἐκφραστικὸς τρόπος εἶναι δῶ θαυμάσια προσαρμοσμένος, γιατὶ αὐτοὶ οἱ μουζίκοι, αὐτοὶ οἱ ἀλῆτες αὐτοὶ οἱ μπεκρῆδες, αὐτοὶ οἱ ἀπροσάρμοστοι ποὺ συναντοῦνται πλῆθος στὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι, αἰστάνονται πιὸ ἐντατικὰ, παρὰ ποὺ ἐκφράζουνται. Μὰ ὅταν τοὺς συμβαίνει νὰ κοβουνται ἀπότομα ἀνάμεσα σὲ μιὰ φράση, πάντα ἓν' ἀνάβλεμμα, μιὰ χειρονομία, ἕνας ἀναστεναγμὸς, ἕνας βόγγος τὴν μεγαλώνει, τὴν φωτίζει κάνει νὰ ρίχνει ἕνα ξαφνικὸ καὶ θίαιο φῶς στὸν πόνο, ποὺ δὲν προφταίνουν νὰ περιγράψουν μὲ λόγια. Κι' ἀπότομα, ἀπὸ τοῦτη τὴν κίνηση, τοῦτη τὴ φωνή, νάμαστε, στὸ κέντρο τοῦ δράματος.

Παρ' ὅλη τὴν ἄθλια θέση τῆς τάξης ποὺ ὁ Γκόρκι διερμηνεύει, δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ πιὸ ἐνθουσιαστικὸ, τίποτα ποὺ νὰ δίνει πιότερη ἐμπιστοσύνη στὸν ἄνθρωπο, ἀπ' τὰ βιβλία τοῦ Ρῶσσου συγγραφέα.

Στὸ βάθος τοῦ λαοῦ τούτου ποὺ ἕνα βάρβαρο καθεστὼς ἔρριχνε συχνὰ στὴν ἀπελπισία, χίλιες ζωηρὲς λάμψεις ἀστραποβολοῦν ποὺ μᾶς ἀποδείχνουν πὼς ὅτι τὸ πιὸ εὐγενικὸ, τὸ πιὸ καλύτερο ὑπάρχει μέσα στὸν ἄνθρωπο, ζεῖ ἀκόμα ζεῖ πιὸ ἔντονα σὲ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀλῆτες παρὰ στοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς.

Ἀπότομες ἐσωτερικὲς ὁρμὲς τοὺς ἀνεβάζουν κάποτε πολὺ πιὸ πάνω ἀπ' τὸ μέσο ἐπίπεδο τῶν ἀνθρώπων. Ψυχολογικὲς κρίσεις, ἀγωνιώδη ἐρωτήματα μᾶς δείχνουν ὅτι τὸ πνεῦμα θέλει πολὺ γιὰ νὰ σβύσει μέσα τους. Ξάφνου τοὺς πιάνει μιὰ ἀνησυχία καὶ τοὺς ὑποχρεώνει νὰ ξεφύγουν ἀπ' τῆ μετριότητά τους. Ὁ μυλωνᾶς, ὁ ὑπάλληλος, ὁ τρόφιμος τῶν νυχτερινῶν ἀσύλων κερδίζουν ἀπότομα τὰ ὄψη. Γιὰ μιὰ ὥρα, μιὰ μέρα νάτοι, σποῦνε τὸ καβούκι τῶν συνηθειῶν τους καὶ μέσα τους μιὰ δροσερὴ πηγή, ποὺ θὰ τὴν θάρευε κανεὶς χαμένη, ἀρχίζει νὰ ξεπηδᾶ. Δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ πιὸ συγκινητικὸ στὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι, ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀναστάσεις. Ποτὲ ὁ συγγραφέας δὲν βρίσκει ἀγνότερα αἰσθήματα παρὰ ὅταν ἀρχίζει νὰ μᾶς τὰ περιγράφει. Καὶ πάντα μιὰ ἀπέραντη ἐλπίδα συγκρατεῖ τούτους τοὺς ἀνθρώπους. Συχνὰ τὴ στιγμὴ ἀκόμα ποὺ φτάνουν στὴν πιὸ μεγάλη ψυχικὴ ὀδύνιες, τοὺς βλέπουμε νὰ ξαναϋψώνουνται γιὰ νὰ πλανηθοῦν σὲ μερικὲς ὑπέροχες ὀνειροπολήσεις ποὺ ξαναφτιάχνουν τὸν κόσμο σύμφωνα μὲ τὶς πιὸ γενναιόκαρδες ἀπόψεις.

Νὰ γιατὶ, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι τίποτα δὲν εἶναι ἀπόλυτα ἀπελπιστικὸ στὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι. Καὶ τοῦτο βέβαια τὸ χρωστᾶμε στὶς ἰδιότητες τῆς ἐμπνευσης τοῦ συγγραφέα.

⁂

Αὐτὸ ποὺ μὲ πάθος ἐνδιαφέρει τὸν Γκόρκι στὸν ἄνθρωπο ἀληθινὰ εἶναι ἡ ἐσωτερική του ζωή. Οἱ ἄθλιοι ποὺ μᾶς δείχνει κόβονται ζωηρότερα γιὰ τὴ μεταφυσικὴ παρὰ γιὰ τὴν κοινωνιολογία. Βρίσκουμε κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ὕπαρξής τους στὸ κέντρο τῆς ζωῆς τους, νὰ ὑπάρχει μιὰ ἐσωτερικὴ δυσκολία. Καθένας ἀπ' αὐτοὺς κυττάει σοβαρὰ μέσα του κι' ὅταν τοῦ συμβεῖ νὰ ἀπευθύνει μιὰ κατηγόρια τὸ ἀντικείμενο τῆς κατηγόρας τούτης εἶναι γενικὰ ἀνωπάντεχο. Πολὺ σπάνια ἀνατρέχουν σ' ἕνα καθολικὸ σύστημα. Ὅσο εἶναι διεισδυτικοὶ καὶ γεμᾶτοι πάθος ὅταν πρόκειται νὰ σκεφτοῦν πάνω σὲ μιὰ ψυχολογικὴ ἄποψη, τόσο ἡ προσοχή τους ἀδυνατίζει ὅταν πρόκειται γιὰ κοινωνιολογικὴ ἀφαίρεση.

Μόλις ξεμακραίνουν ἀπ' αὐτὸ τὸ μεράκι ποὺ χαρακτηρίζει τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπ' αὐτοὺς ἡ ὀξύτητα τοῦ βλέμματός τους χάνεται. Ἂν τοὺς συμβεῖ νὰ κάνουν μιὰ κρίση κοινωνιολογική, ὀφείλουν νὰ τοὺς δώσουν μιὰ συγκεκριμένη μορφὴ, ἡ ὁποία συχνὰ γίνεται τόσο παράδοξη ποὺ μᾶς δίνεται ἡ ἐντύπωση πὼς αὐτὸ τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο ἔπρεπε νὰ τοποθετηθεῖ ἀνάμεσα στὰ μεταφυσικὰ ἀντικείμενα γιὰ νὰ γίνει ἀπ' αὐτοὺς ἀντιληπτό. Καὶ σὲ τοῦτο ἐξάλλου, οἱ ἥρωες τοῦ Γκόρκι, μένουν πιστοὶ στὸν διανοητικὸ τρόπο τῶν πρωτόγονων μέσα στοὺς ὁποίους ἀσυζήτητα ἀνήκουν. Μὰ εἶναι αὐτονόητο πὼς ἕνας συγγραφέας δὲν ζωγραφίζει μὲ στοργὴ, μὲ σταθερότητα παρὰ ἐκεῖνο μὲ τὸ ὁποῖο ἑνώνεται μὲ ἕνα γερὸ δεσμό.

Καὶ τὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι εἶναι τόσο μονολιθικὸ, ποὺ ἡ ἔνδειξη ποὺ μᾶς δίνει πάνω στὴ βαθειὰ φύση τοῦ δημιουργοῦ του ἔχει μιὰ ἐκτυφλωτικὴ διαύγεια. Θαρῶ, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἐκφέρει κανεὶς ἐδῶ γνώμη, ἂν τὸ μοντέλο του ἀναγκάσει τὸν καλλιτέχνη νὰ διαλέξει τὴ μορφὴ, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἐκφράσει καλύτερα. Ἡ ὁμοιομορφία ἀνάμεσα στὰ δυὸ ἐκδηλώνεται σὲ κάθε σελίδα. Τὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι προχωρεῖ ἀδιάκοπα ἀπὸ τὰ μέσα στὰ ἔξω ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ κόσμο στὸν ἐξωτερικὸ, ἀπ' τὸ ὑποκείμενο στὸ ἀντικείμενο. Μήπως αὐτὸ δὲν εἶναι μιὰ βεβαιότατη μαρτυρία ἐκείνου ποὺ συμβολικὰ καλοῦμε μεῖς Ἰδεαλιστικὸ πνεῦμα; Γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὸ ἔργο τοῦτο ἡ ἐλπίδα εἶναι τόσο μεγάλη. Ὁ Γκόρκι στοχάζεται πὼς τίποτα δὲν χάθηκε ποτὲ, πὼς στὴν ὕπαρξη ἑνὸς ἀνθρώπου θ' ἀρκέσει μιὰ ἀναλαμπὴ τοῦ πνεύματος μιὰ ὁρμὴ τῆς ψυχῆς γιὰ ν' ἀναποδογυρίσει ὅλες τὶς ἀξίες, νὰ μεταβάλει μιὰ τέλεια καταστροφὴ σ' ὁλόλαμπρη νίκη. Ἀπ' ἐδῶ προέρχεται τὸ πλῆθος τῶν ἀναστάσεων γιὰ τὶς ὁποῖες μιλούσαμε πιὸ πάνω.

Ὁ εἰλισμὸς στὴν τραχύτητα τοῦ συγκεκριμένου γεγονότος ἔχει μιὰ ἀδυσώπητη δύναμη ποὺ τουμάζει τὸν Γκόρκι. Ἀποτραβιέται κάθε στιγμὴ· ὑπάρχει ἕνα κομμάτι τοῦ ἑαυτοῦ του ποὺ θέλει νὰ ξεφύγει ἀπ' τὸ φῶς. Ἔχει ἀνάγκη γιὰ νὰ δημιουργήσει, γιὰ νὰ ζήσει ἀπ' αὐτὴ τὴν δυίχλη ποὺ λούζει καθένα μας ὄνειρο καὶ στὴν ὁποία τὰ σύνορα τοῦ κόσμου χάνοντας τὴν καθάσια γραμμή τους ἀφήνουν νὰ τ' ἀναπλάθουμε σύμφωνα μὲ τὴ δική μας ἐπιθυμία.

Τὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι δὲν ἔχασε τίποτα ἀπ' τὴν ἀξία του. Ἀπ' ὅποια μεριὰ κι' ἂν τὸ κυττάξει κανεὶς πάντα μένει σύγχρονο. Γιατὶ σὰν κάθε ἔργο μὲ διάρκεια, ξεπερνᾶ τὴ μονομέρεια γιὰ νὰ φτάσει τὴ γενικότητα. Πέραν ἀπὸ τοῦτον ἡ κεῖνο τὸν ἄνθρωπο, φτάνει στὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ὅ,τι κι' ἂν ποῦμε δὲν ἀποτελεῖ ἕνα τύπο. Ἀποστερημένος ἀπὸ πατρίδα, ἀπὸ περιβάλλον, ἀπὸ κοινωνικὴ τάξη ἀπ' τὴν ἐποχή του, ὁ ἄνθρωπος μένει, ἕνα μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του, μένει, γιατὶ ὑπάρχει κάποιο βάθος στὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπου ὅπου ὅλα τὰ βλέμματα συναντιοῦνται.

Γιὰ ἕνα ἔργο, ἡ δοκιμασία μὲ τὴν ὁποία ὀφείλει ν' ἀναμετρηθεῖ καὶ νὰ νικήσει, ἀποδείγνοντας πὼς εἶναι ἄξιο γιὰ νὰ ζήσει, εἶναι ἀποφασιστική, ἄσχετα ἀπὸ κάθε αἴσθημα ποὺ τὸ ἐμπνεύσανε ἢ ἀπὸ κάθε κονωνιολογικὴ ἄποψη ποὺ τὸ γεννᾶ.

Νὰ γιατί, αὐτοὶ οἱ ἀλῆτες κατόρθωσαν νὰ κερδίσουν τοὺς τίτλους τῆς ἀνθρώπινης καὶ φιλολογικῆς εὐγένειας. Τὰ δράματα ποὺ ζοῦν τὰ πάθη ποὺ τοὺς ἀναταράζουν, οἱ ἀδυναμίες ποὺ τοὺς κυριεύουν, τ' ἀναφτερώματα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας ποὺ τοὺς ξεσηκώνουν, ἡ θλίψη ποὺ κάποτε τοὺς στομώνει τὴν καρδιὰ οἱ ἀνησυχίες ποὺ τοὺς σπαράζουν, τὰ ἐρωτήματα ποὺ θάζουν, εἶναι αἰώνια, ὅπως εἶναι αἰώνια καὶ μερικὰ ζητήματα ποὺ καμμιᾶς μορφῆς ἀλλαγὴ δὲν μπορεῖ νὰ λύσει, ἐκτὸς ἂν μπορέσει μὲ κάποιο μέτρο νὰ μεταβάλει τὰ δεδομένα.

Κι' ἂν θελήσουμε ν' ἀναμετρήσουμε τὴ διανοητικὴ προσπάθεια, ὄχι ἐπιφανειακὰ, ὄχι πάνω σὲ καλοὐπια ἰδεῶν, μὰ πάνω στὴν ἐφευρετικότητα θὰ νάνταν σωστὸ νὰ τὴν κρίνουμε θασισμένοι στοὺς ἥρωες τοῦ Γκόρκι ποὺ συνέθαινε μιὰ μεγάλη ποσότητα εὐφυΐας νὰ τὴν ξοδιάσουν σὲ συζητήσεις ποὔχαν γίνει μέσα στὶς ἴσμπες ποὺ βρωμοκοποῦσαν καὶ στὰ νυχτερινὰ ἄσυλα.

Οἱ ἄθλιοι τοῦτοι μᾶς δείχνουν στὸ ἔργο τοῦ Γκόρκι, πὼς τὸ οὐσιῶδες τοῦ ἀνθρώπου δὲν τοὺς ἀπόλειπε, πὼς ἡ εὐαισθησία τους δὲν ἦταν καθόλου κατώτερη ἀπ' τὴ δική μας, πὼς τὸ καλλιτεχνικό τους αἴσθημα κ' ἡ τάση τῆς ψυχῆς τους πρὸς τὴν ὁμορφιὰ ἦταν στὴν ἴδια ἀναλογία τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων ποὺ θαροῦμε πὼς εἴμαστε.

Μετάφρ.: ΧΡ. ΜΑΡΚΕΤΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΜΑΞΙΜ ΓΚΟΡΚΙ

⁂ Πρὶν δέκα χρόνια, ἕναν ἀνοιξιάτικο μῆνα μὲ ἀνθισμένες τὶς βυσινιὲς τῆς Οὐκρανίας, ἔκλεινε τὰ μάτια του ἕνας ἀπ' τοὺς μεγάλους συγγραφεῖς τῆς ρούσικης γῆς. Ὁ συγγραφέας τῆς πίκρας καὶ τοῦ πόνου. Ὅλη ἡ Ρωσία τὸν πένθησε καὶ δὲν ἔμεινε στόμα σ' ὅλη τὴν ἀπέραντη πατρίδα του, ποὺ νὰ μὴν προφέρει σὰν σὲ προσευχὴ τ' ὄνομά του.

Ὀρφανὸ ἀπὸ τεσάρω χρονῶν, ἀνατράφηκε ἀπ' τὴ γιαγιά του, μιὰ γρηούλα ποὺ ἀντίθετα μὲ τοὺς ἀγροίκους θείους του, ἦταν καλὴ καὶ συχνὰ τρυφερὴ μαζί του.

— Γιατὶ, γιαγιά, εἶναι τόσο κακοὶ οἱ θεῖοι μου; ρώτησε μιὰ μέρα τὸ παιδί.

— Δὲν εἶναι κακοί, ψυχούλα μου — ἀπάντησε ἡ γρηά.—Εἶναι ζῶα.

Ὁ μεγάλος συγγραφέας, δυὸ μῆνες πρὶν πεθάνει, βεβαίωνε πὼς αὐτὰ τὰ λόγα τῆς γρηᾶς, τὸν συνόδευαν σ' ὅλη τὴ ζωή καὶ δὲν τὸν ἄφησαν ποτὲ νὰ φερθεῖ αὐστηρὰ στοὺς κακούς.

⁂ Στὴ ζωή του ὁ Γκόρκι, ὅπως εἶναι γνωστό, ὑπόφερε τρομερὰ ἀπὸ φτώχια καὶ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει σ' ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα γιὰ νὰ κερδίσει τὸ ψωμί του. Ἀχθοφόρος, χτίστης, κηπουρός, ὁδοκαθαριστής, πετροσπάστης.

Μιὰ μέρα, τὴν ἐποχὴ ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀλητεύει, πάστηκε γιὰ ὅποπτος ἀπ' τοὺς χωροφύλακες καὶ κλείστηκε στὴ φυλακὴ μιᾶς ἐπαρχίας.

Ὁ ἀξιωματικὸς ποὺ τὸν ἀνάκρινε, τὸν ρώτησε.

—Εἶπες Γκόρκι; Δὲν πιστεύω νᾶσαι σὺ ὁ διηγηματογράφος.

—Ἐγώ.

—Τότε γράψε μου ἕνα διήγημα καὶ σὲ ἀποφυλακίζω!

Ὁ Γκόρκι ζήτησε χαρτὶ καὶ μολύβι καὶ σὲ δυὸ ὧρες τοῦ τὸδωσε καὶ ἀποφυλακίστηκε.

Τρεῖς μέρες ὕστερα, ὁ νεαρὸς Μαξὶμ διάβαζε τὸ διήγημά του στὴ φιλολογικὴ στήλη τῆς τοπικῆς ἐφημερίδας μὲ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ διοικητῆ τοῦ ἀστυνομικοῦ ἐκείνου σταθμοῦ.

⁂ Ὁ Γκόρκι συνδέονταν μὲ θερμὴ φιλία μὲ τὸ μεγάλο βαθύφωνο Σαλιάπιν, ποὺ πρὶν γίνει διάσημος, εἶχε κι' αὐτὸς σὰν τὸ φίλο του ἀλητέψει καὶ δοκιμάσει τὰ πιὸ τραχειὰ ἐπαγγέλματα γιὰ νὰ ζήσει. Οἱ δυὸ μαζὶ, μιὰ μέρα, παρουσιάστηκαν στὸ διευθυντὴ μιᾶς χορωδίας μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ προσληφθοῦν. Ἡ ἐπτροπὴ ποὺ τοὺς ἐξέτασε, ἀποφάνθηκε πὼς μόνο ὁ Γκόρκι εἶχε θαυμάσια φωνὴ τενόρου, ποὺ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθεῖ. Ὁ Σαλιάπιν ἀπορρίφθηκε. Στὰ βιβλία του ὁ συγγραφέας τοῦ «Βυθοῦ» βάζει συχνὰ νὰ τραγουδοῦν οἱ ἥρωές του, καὶ σ' ἕνα αὐτοβιογραφικό του σημείωμα ὁμολογεῖ πὼς μόνο τὸ τραγούδι γλύκαινε τὸ δρόμο τῆς συχνῆς ἐξορίας του κι' ἀλάφ

Ἡ ξένη ποίηση

HARRY WILLMANS

Τοῦ Edgar LEE MASTERS

Μόλις εἶχε περάσει τὰ εἰκοσιένα
Καὶ ὁ Χένρυ Φίππς, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κατηχητήριου
ἔβγαλε λόγο στὸ Μέγαρο τῆς Ὄπερας.
«Πρέπει νὰ ὑπερασπίσουμε τὴν τιμὴ τῆς σημαίας», εἶπε
«ἀδιάφορο ἂν προσβάλλεται ἀπὸ τὴ βάρβαρη φυλὴ τῶν Ταγκα- (λόγκ
ἢ ἀπὸ τὴ μεγαλείτερη δύναμη τῆς Εὐρώπης».
Καὶ φωνάζαμε ζήτω, ζήτω γιὰ τὸ λόγο καὶ τὴ σημαία ποὺ ἀ- (νέμιζε,
ἐνόσω μιλοῦσε.
Καὶ πῆγα στὸν πόλεμο, παρὰ τὴ θέλησι τοῦ πατέρα μου,
καὶ ἀκολούθησα τὴ σημαία ὡσότου τὴν εἶδα νὰ ὑψώνεται
πλάϊ στὴν κατασκήνωσή μας σ' ἕνα ρυζόσπαρτο ἀγρὸ κοντὰ στὴ (Μανίλα,
κι' ὅλοι μας ζητωκραυγάζαμε, ζητωκραυγάζαμε.
Ἀλλὰ ὑπῆρχανε μῦγες καὶ πράματα φαρμακερά.
καὶ ἤτανε ἐκεῖ τὸ νερὸ τὸ θανατερὸ
καὶ τό σκληρὸ λιοπύρι
καὶ τὸ σάπιο, ἐμετικὸ φαγί·
κ' ἡ βρώμα τοῦ χαρακώματος ἀκριβῶς πίσω ἀπ' τὶς σκηνὲς
ὅπου οἱ στρατιῶτες πηγαίνανε καὶ μαγαρίζανε·
καὶ ἦταν ἐκεῖ οἱ πόρνες ποὺ μᾶς ἀκολουθοῦσαν γεμάτες συφιλίδα
καὶ πράξεις βρωμερὲς ἀνάμεσό μας ἢ ὅταν εἴμαστε μονάχοι,
καὶ ρουφιανιές, μίση καὶ ξεπεσμὸς ἀναμεταξύ μας,
καὶ μέρες ἀηδίας καὶ νύχτες φόβου
ὥς τὴν ὥρα τῆς ἐπίθεσης ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ βόρβορο ποὺ ἄχνιζε,
κι' ἐγὼ ἀκολουθοῦσα τὴ σημαία
ὡσότου ἔπεσα μὲ μιὰ κραυγὴ τρυπημένος ἀπὸ σφαίρα.
Τώρα ἀπάνωθέ μου ὑπάρχει σημαία στὸ Σποὺν Ρίβερ!
Μιὰ σημαία! Μιὰ σημαία!

(Μετάφρ.) ΔΗΜ. ΣΤΑΥΡΟΥ

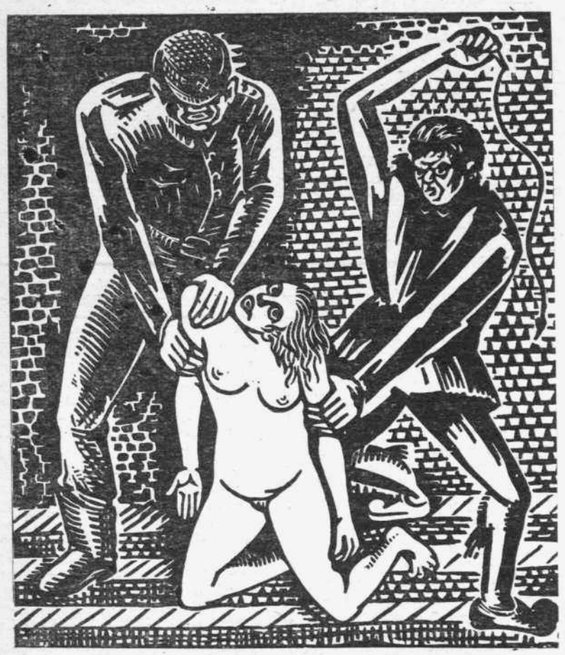

ΧΡ. ΔΑΓΚΛΗ: Γουδὶ 29 Μαΐου 1944.

Η ΡΥΘΜΙΚΗ DALCROZ

Τοῦ Φοίβου ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ

Μιὰ γενικὴ προετοιμασία γιὰ τὶς μουσικὲς τέχνες (ἰδιαίτερα μουσικὴ καὶ χορὸ) μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἡ ρυθμικὴ γυμναστικὴ τοῦ J. Dalcroz. Προετοιμασία ποὺ φέρνει τὸ παιδὶ σ' ἄμεση ἐπαφὴ ἢ καλύτερα τὸ ἐξοικειώνει μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν ἦχο — βασικὰ στοιχεῖα στὶς μουσικὲς τέχνες — χωρὶς νὰ καταπατεῖ τὰ ἰδιαίτερα οἰκόπεδα τῆς κάθε μιᾶς τέχνης μελετώντας τὴν ἰδιαίτερή της τεχνική. Πολλοὶ παιδαγωγοὶ τῆς μουσικῆς, ὅπως ὁ Λαβινιὰκ ἔχουν ἐκφράσει τὴ γνώμη πὼς εἶναι καταστρεπτικὸ γιὰ τὸ μικρὸ παιδὶ νὰ τὸ πιέζουν κάτω ἀπὸ αὐστηροὺς κανόνες γιὰ μιὰ τεχνικὴ — ποὺ θὰ τοῦ δώσει βέβαια ἀργότερα τὴ δυνατότητα τῆς ἔκφρασης — πρὶν τοῦ καλλιεργήσουν τὸ αἴσθημα τοῦ ρυθμοῦ μὲ κάποιο γενικὸ τρόπο, ἢ πρὶν ἐξοικειωθεῖ μὲ τὸν ἦχο. Βέβαια μιὰ τέτοια παρατήρηση δὲν ἰσχύει γιὰ τὰ μεγάλα ταλέντα (genies) ποὺ ἡ φύση τους βοηθεῖ ἄμεσα στὸ συντονισμό μὰ καὶ στὴν παράλληλη ἀνάπτυξη τοῦ μουσικοῦ συναισθήματος μὲ τὴν τεχνικὴ κατάρτιση. Ὅμως στοὺς χιλιάδες σπουδαστὲς ποὺ ἡ γενική τους ἐπίδοση ἀποτελεῖ τὸν μέσο ὅρο ὅλοι μας ἔχουμε παραδείγματα μιᾶς ἀντίδρασης γιὰ τὴ μελέτη τῆς τεχνικῆς. Φαινόμενο ποὺ εὔκολα ἐξηγοῦμε ἀποδίδοντάς το στὴν ἔλλειψη φυσικῆς προδιάθεσης τοῦ μαθητῆ γιὰ τὶς καλὲς τέχνες. Μιὰ προσεκτικώτερη μελέτη τοῦ ζητήματος θὰ μᾶς πείσει γιὰ τὴν ὀρθότητα τῆς παρατήρησης πὼς τὸ παιδὶ πρὶν μελετήσει τὴν ἰδιαίτερη τεχνικὴ τῆς τέχνης ποὺ θὰ ἀκολουθήσει, θὰ πρέπει νἄρθει πρὶν σ' ἐπαφὴ μ' αὐτὴν μὲ κάποιο γενικὸ τρόπο. Θὰ πρέπει νὰ τὴν γνωρίσει πρὶν ἀντιδρώντας σιγὰ-σιγὰ στὴν ἐπίδρασή της.

Ἰδιαίτερα, στὴ μουσική, ἡ ἀκατανόητη γιὰ τὸ παιδὶ αὐστηρὴ σπουδὴ τεχνικῆς τοῦ χεριοῦ πολλὲς φορὲς συναντᾶ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια ὄχι γιατὶ φυσικὰ χαρίσματα (κατασκευὴ χεριοῦ νοημοσύνη κλπ.) λείπουν ἀλλὰ γιατὶ τὸ παιδὶ δὲν ἔχει ἔλθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν ἦχο, δὲν τὸν ἔχει γνωρίσει, δὲν ἔχει δεχτεῖ κάπως σ υ σ τ η μ α τι κ ὰ τὴν ἐπίδρασή του. Στὸ χορὸ ἡ ἴδια δυσκολία ζητεῖ ἀπ' τὸ παιδὶ νὰ παλαίψει μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ τὸν ἦχο ἔχοντας ἐκφραστικὸ μέσο τὸ σῶμα του ποὺ ἀπαιτεῖ τὴν πιὸ αὐστηρὴ τεχνικὴ δίαιτα πρὶν ἀκόμα γνωρίσει τὴ μουσικὴ ποὺ πάει νὰ ἐκφράσει σὲ πλαστικὰ σχήματα. Ἀκόμα στὸ θέατρο — συνθετικώτερη μορφὴ τέχνης — τὸ μουσικὸ στοιχεῖο στὴν ἔκφραση τοῦ λόγου ὅπως καὶ γενικώτερα ὁ ρυθμὸς στὴν πλαστικότητα τῆς κίνησης βοηθοῦνται ἀποτελεσματικὰ μὲ τὸ γενικὸ μάθημα τῆς ρυθμικῆς Dalcroz, ὅπως θὰ δοῦμε ἀμέσως παρακάτω πιὸ συγκεκριμένα.

Ὅμως ἡ ἐπίδρασή της καὶ στὶς ἄλλες τέχνες — εἰκαστικὸς κύκλος — εἶναι τὸ ἴδιο ἀποτελεσματικὴ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη τὸ ρόλο ποὺ παίζουν σ' αὐτὲς ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ μουσικὴ στὴ γενικώτερή τους βέβαια ἔννοια.

Μιὰ γρήγορη ματιὰ στὰ μέσα ποὺ μεταχειρίζεται τὸ μάθημα θὰ μᾶς πείσει γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα ποὺ ἔχει στὴ γενικὴ προετοιμασία τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὶς μουσικὲς τέχνες. Γενικὰ τὸ μάθημα ἀρχίζει ἀπὸ τὴ ρυθμικὴ γιὰ νὰ τελειώσει στὴν πλαστική. Τὸ παιδὶ ἀρχίζει ἁπλοὺς βηματισμοὺς ποὺ ὑπακούουν σὲ ἁπλὲς ρυθμικὲς μουσικὲς φράσεις — συνήθως παιγμένες στὸ πιάνο. Πρωταρχικὸς σκοπός μας εἶναι ἡ ἐπιτάχυνση ἢ τ' ἀντίστροφο τοῦ βήματός μας συμμορφούμενοι πάντα στὸν ἀνάλογο ρυθμὸ τοῦ πιάνου. Ἡ ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο, δηλ. ἀργὸ βηματισμὸ σὲ γρήγορο μουσικὸ ρυθμὸ καὶ γρήγορο βηματισμὸ σ' ἀργὸ μουσικὸ ρυθμό. Ἡ ἁπλούστατη αὐτὴ γιὰ μᾶς ἄσκηση εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη γιὰ τὰ μικρὰ παιδιὰ ποὺ ἀρχίζουν. Ἔχει δὲ τοῦτο τὸ χαρακτηριστικό. Εἶναι ἡ πρώτη ἀντίδραση, ποὺ ἐκδηλώνει τὸ παιδί μὲ τὸ σῶμα του (σὲ κινήσεις ἁπλοῦ βηματισμοῦ) στὸν ἦχο καὶ τὸ ρυθμό. Ἡ δυσκολία βρίσκεται ἀκριβῶς στὴ γρήγορη ἀντίληψη τοῦ μουσικοῦ ρυθμοῦ καὶ στὴν ταὐτόχρονη ἀπάντηση μὲ τὸν ἀνάλογο βηματισμὸ ἀπὸ τὸ σῶμα.

Οἱ παραπέρα βηματισμοὶ διαφόρων μουσικῶν ρυθμῶν, τὸ χώρισμα τοῦ σώματος σὲ ἄλλες ρυθμικὲς κινήσεις τῶν κάτω ἄκρων ἀπὸ κεῖνες ποὺ κάνουν τὰ χέρια, ἡ ἐκτέλεση μὲ βηματισμοὺς ἢ κινήσεις χεριῶν κεφαλῆς, καὶ κορμοῦ ρυθμικῶν σχημάτων ποὺ ἐνῶ ἀκοῦν, ἐκτελοῦν πάντα τὸν ἀμέσως προηγούμενο δηλ. ἀκούουν ἕνα ρυθμὸ στὸ πιάνο ποὺ ἐκτελοῦν ἀμέσως μετά, ἐνῶ συγχρόνως δίδεται νέος ρυθμὸς ποὺ θὰ ἐκτελεστεῖ ἀμέσως ἀργότερα, ὅλες αὐτὲς οἱ ἀσκήσεις μὲ τόσες ἄλλες παραλλαγὲς ποὺ μποροῦν νὰ γίνουν ἐπιτρέπουν στὸ παιδὶ ἕνα ἀβίαστο συντονισμὸ μυαλοῦ καὶ κινήσεων ποὺ ἐκφράζεται σὲ ἁπλὲς ρυθμικὲς πλαστικὲς κινήσεις τοῦ σώματος (χέρια, πόδια, κεφάλι, κορμός), ὑπακούοντας πάντα στὴ μουσικὴ ποὺ ἀκολουθοῦν. Τὸ χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο σ' αὐτὲς τὶς ἀσκήσεις εἶναι ἡ ὁμαδικότητα ποὺ ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἄμιλλα, δημιουργεῖ καὶ τὸν γενικώτερο συντονισμὸ μιᾶς ἔκφρασης μὲ ἐλεύθερες γιὰ τὸν κάθε μαθητὴ κινήσεις. Φαινόμενο ἐντελῶς ἀντίθετο ἀπ' τὴν ἀργότερα εἰδίκευση σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε τέχνη ποὺ ἡ τεχνική της ἀπαιτεῖ ἀπομόνωση καὶ ἰδιαίτερη προσωπικὴ μελέτη.

Ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ αὐτοτέλεια ποὺ ἀποκτοῦν τὰ μέλη τοῦ σώματος μὲ μιὰ τέτοια σειρὰ ἀσκήσεων, ἐπιτρέπουν μετὰ τὴν ἑρμηνεία μικρῶν ἢ καὶ μεγάλων μουσικῶν ἔργων μὲ ἁπλὲς πλαστικὲς κινήσεις. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βρίσκεται καὶ ἡ σύγχυση ἀνάμεσα χοροῦ καὶ ρυθμικῆς ποὺ ἡ δουλειά της δὲν εἶναι νὰ δώσει τὰ τ ε χ ν ι κ ὰ μέσα ποὺ ἀπαιτεῖ ὁ χορὸς ἀπὸ ἕνα σῶμα. Ἔτσι ἀπ' τὴ ρυθμικὴ Dalcroz λείπει ἐντελῶς τὸ δεξιοτεχνικὸ μέρος καὶ ἡ ἐπίδειξή

(Συνέχεια στὴ σελίδα 182)

ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ·

Τοῦ Paul ELUARD

(Στὶς 27 Μαΐου ὁ ποιητὴς Πὼλ Ἐλυὰρ προλόγισε τὴ διάλεξη ποὺ ἔκανε ὁ κ. Ρ. Λεβὲκ γιὰ τὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο.

Τόσο, ὅσα εἶπε ὁ Ἐλυὰρ, ὅσο κ' ἡ ὑποβολὴ ὑποψηφιότητας τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τὸ βραβεῖο Νόμπελ ἀπὸ ὁμάδα Σουηδῶν καὶ Ἀμερικανῶν λογοτεχνῶν, τατοθετοῦν τὸν Ἄγγελο Σικελιανὸ ἀνάμεσα στὶς σύγχρονες ποιητικὲς κορυφές.

Κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος τοῦ τόπου μας εὔχεται νὰ δοθεῖ τὸ βραβεῖο Νόμπελ σ' ἕναν Ἕλληνα γιατὶ ἐχτὸς ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ σημασία ποὺ θὰ ἔχει ἕνα τέτοιο γεγονὸς, θὰ βοηθήσει καὶ στὴν ἀναγνώριση τῆς λογοτεχνίας τοῦ τόπου μας ποὺ ἄπως εἶναι φυσικὸ θὰ προσεχτεῖ ἰδιαίτερα ἀπ' τοὺς παγκόσμιους πνευματικοὺς κύκλους).

Θὰ μοῦ ἐπιτρέψεις πρῶτα, ἀγαπημένε μου Σικελιανέ, νὰ ἐπωφεληθῶ ἀπ' αὐτὴ τὴ βραδυά, γιὰ νὰ παινέσω δημόσια τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Ἀθήνας πῶχει ἐγγράψει στὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν του τὴ μετάφραση καὶ τὴ διάδοση στὴ Γαλλία καὶ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο τῶν μεγάλων κειμένων τοῦ σύγχρονου Ἑλληνισμοῦ. Ἀφοῦ μᾶς ἀποκάλυψε τὸν Παπαδιαμάντη νὰ, μᾶς ἔκαμε νὰ γνωρίσουμε τὸ Σολωμὸ καὶ, γιὰ νὰ μὴν ἀναφέρω παρὰ τοὺς ποιητὲς, τὸ Σέφερη καὶ τὸν Ἐλύτη.

Δὲ θέλω νὰ προεξοφλήσω τὶ ὁ Ρ. Λεβέκ, ποὺ ἡ ἐργασία του μᾶς εἶναι τόσο πολύτιμη, θὰ μᾶς γνωρίσει γιὰ σέ, ἀλλὰ θέλω νὰ σοῦ πῶ μὲ μιὰ λέξη, Ἄγγελε Σικελιανέ, ποιητὴ ἀνάμεσα στοὺς ποιητὲς, ἄνθρωπε ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους, τὶ σοῦ ὀφείλω —τὴν ἐλπίδα.

Σὲ πλήρη κατοχὴ στὴ Γαλλία, μέσ' στὴν πιὸ τρισκότιδη νύχτα ποὺ παλεύαμε ἐναντίον της μᾶς ἄρκεσε νὰ διαβάσουμε τὰ «Ἀκριτικὰ» σου ποιήματα, γιὰ νὰ καταλάβουμε πὼς ἕνας πολὺ μεγάλος ποιητὴς ἐμπόρεσε—γιὰ νὰ ξαναπάρω ἕνα ἀπὸ τοὺς στίχους σου:— «νὰ δώσει μιὰ φωνὴ στὴ νύχτα», τὴ δική μας νύχτα.

Μιὰ ἀρχαία φωνὴ μιλοῦσε γιὰ ὅλους ἐμᾶς. Πόσο εὐγνωμονῶ τὸ φίλο μου Ὀκτάβιο Μερλιὲ ποὺ μᾶς ἔχει ἀποκαλύψει ἐνάντια σ' ὅλες τὶς λογοκρισίες κι' ὅλες τὶς ἀπαγορεύσεις αὐτὸ τὸν «Ὅρκο Στυγὸς», ἀφιερωμένο «στοὺς ὑπερασπιστὲς ὅλων τῶν Σαλαμίνων». Ἡ ἔκδοσή του μαρτυρεῖ πὼς τίποτε ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ χωρίσει τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Γαλλία.

Ξαναζούσαμε σ' αὐτὸν τὸ ξάστερό σου θάρρος, τὴ θαμπωτικιὰ συνείδησή σου, τὴ συγκλονιστικὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνάμεσα ἀπὸ τρεῖς χιλιετηρίδες. Λαϊκὰ τραγούδια, ποίηση τῶν ὀρθόδοξων Ὕμνων καὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποποιΐας ποίηση τοῦ πρωταρχικοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν Ἑβδομήκοντα, ποίηση ἑνὸς Πίνδαρου, ἑνὸς Αἰσχύλου, ἑνὸς Ὁμήρου, ἀλλὰ καὶ μαζὶ τὸ θρησκευτικὸ αὐτὸ αἴσθημα ποὺ μᾶς κάνει νὰ νοιώθουμε τὴν ἀμεσότητα τῶν Ὀλύμπιων Θεῶν καὶ τῶν Μυστηριακῶν θρησκειῶν, ὅσο καὶ τῶν μύθων τοῦ Ἅδωνι καὶ τοῦ Χριστοῦ, νὰ τὶ μοναχὰ ἡ Ἑλλάδα μποροῦσε νὰ μᾶς δώσει, νὰ τὶ μᾶς φέρνεις, ἀγαπημένε μου Σικελιανέ, φανερώνοντάς σε περισσότερο κι' ἀπό 'να Ποιητὴ, ἕναν ἄντρα, σ' ὁλόκληρη τὴ δύναμη τοῦ ὅρου κύριο τοῦ Καιροῦ, τῆς διαύγειας ὅλων τῶν μυστηρίων, κύριο τῆς Μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου Της, κύριο τῆς θέσης του μέσα στὸν κόσμο ἄνθρωπο ἑνὸς ἀπόλυτου πολιτισμοῦ.

Ἐδῶ, στὴν Ἑλλάδα, ἡ μοιρολατρεία τῆς Ἀνατολῆς ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὸ ἄγριο πάθος τῆς Ἐλευθερίας. Ἐδῶ εἶναι ποὺ ἡ Ἐλευθερία ὀφείλει νὰ νικήσει.

Σ' εὐχαριστῶ, Σικελιανὲ ποὺ μᾶς ἔδωσες γι' αὐτὸ τὴν πιὸ ὑψηλὴ ἐξασφάλιση.

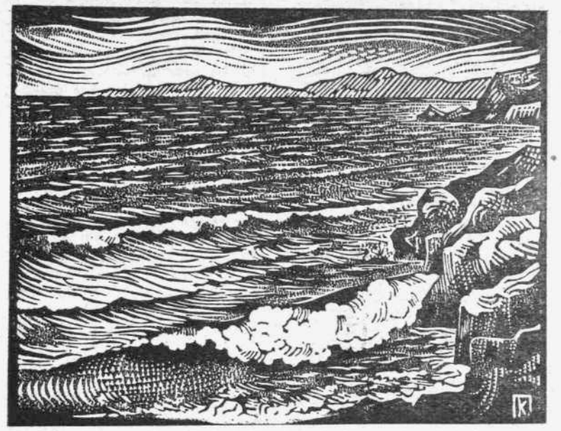

Κ. ΠΛΑΚΩΤΑΡΗ: Θάλασσα

Ἡ σύγχρονη ποίηση

ΕΥΤΥΧΙΑ

(ἀπόσπασμα)

Τῆς Λιλῆς ΙΑΚΩΒΙΔΗ - ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

στὴν Κατερίνα Ναυπλιώτου

II

Μὲ τὴν ψυχὴ καὶ μὲ τὴ δύναμή μας
θὰ πλάσουμε τη μοιρα μοναχοὶ μας.
Ἡν ευτυχια κανεις οε θα μας δωσει
παρὰ το χέρι μας· καὶ στὴν καρδιὰ μας
ἂς χαραχτεῖ:
«Ἀλλοὶ σὲ ὁποιον τὴν προδώσει».

Τὴν αἰσθανόμαστε
καὶ θὰ τὴν αισθανθοῦμε,
ὁταν ἡ Μοιρα μέσα μας
ποὺ θελοντας, μὴ θελοντας ἀκολουθοῦμε,
ὁτσν ἡ Μοίρα μέσα μας
ἡ θεϊκὴ χαράζει
κι' ανοιγει ματια καὶ καρδιὲς
στὸ μέγα φως, ποὺ θριαμβευτικὰ
τὰ σκοτεινὰ τὰ σύννεφα
τὰ κομματιάζει.
Ὅταν μελλουμενα καὶ τωρινὰ
καὶ περασμένα σμίγουν στης ζωῆς τὴν παναρμόνια τάξη
κι' ὁ νοῦς φωτοπεριστερο
ἀνοίγει τα χρυσὰ φτερα,
γιὰ νὰ πεταχεῖ.
Ὅταν τὴ Μοιρα τὴν ἱερὴ
τοῦ ἀνθρώπου σεβαστουμε
καὶ τὰ γιγάντια ἀχνάρια του
στοῦ χρονου τὸ διαστημα
τὰ προσκυνοῦμε.
Ὅταν την ἅγια τῶν καιρῶν
λαχτάρα ζωογονοῦμε στην καρδιὰ μας,
σα φλογα ἀπὸ τὴ φλόγα τ' οὐρανοῦ
καὶ ζουμε τὶς ἀμέτρητες γενιες
μέσ' στη γενιά μας! —
Ὅταν ανοίγουμε τὸ κάτασπρο πανὶ
γιὰ τοὺς θολοὺς ὁρίζοντες τῶν πεπρωμένων
καὶ ξέροντας τὸ θανατο ποὺ καρτερεῖ
καὶ ξέροντας τὶς τρικυμιὲς ποὺ θὰ μᾶς πάρουν
γερὰ κρατουμε τὸ χαλκόδετο τιμονὶ μας,
τραβώντας χαμογελαστοὶ
γι' ἀκρόγυαλα χωρῶν ὀνειρεμένων!
Ὅταν ὀρθὸς στυλώνει ὁ ἀγωνιστής,
χωρὶς χαρὰ καὶ χωρὶς λύπη, το κορμί του,
μπροστὰ στὶς σφαίρες ποὺ μετροῦν
μὲ φλόγα τὴν ἀναπνοή του.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τῆς Ἕλλης ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Γύρω ἀπ' τὸ ξυλένιο μου κρεββάτι
Καθίσανε ἀνακούρκουδα καὶ θρηνοῦνε
Ἡ κλέφτρα, ἡ πόρνη καὶ ἡ φόνισσα
Καὶ στὶς σιδερένιες πόρτες οἱ τρελλὲς
Χτυποῦνε τὰ κεφάλια τους.
Τί ὄμορφα ποὺ θρηνοῦνε κι' ἀναθεματίζουνε
Οἱ τρελλές, οἱ κλέφτρες, οἱ πόρνες καὶ οἱ φόνισσες.

(Φυλακὲς Βηθλεὲμ)

Τὴν κρυάδα τῆς πέτρας
Τὸ βάρος τοῦ σίδερου
Τὴν ἀναμετρήσαμε ἀκουμπώντας
Στὸ παραθύρι τῆς φυλακῆς αὐτῆς
Τῆς φυλακῆς αὐτῆς γιὰ τοὺς ἐλεύθερους.

(Φυλακὲς Βηθλεὲμ)

Φτάσαμε τώρα ὡς ἐδῶ
Σὲ μιὰ ἐπαρχία τῆς Ἀφρικῆς
Δοκιμάζομε τῆς ἐξορίας τὴν ἐξορία
Ἀγοράζομε στὴν πιὸ μαύρη ἀγορὰ
Ἑλληνικὴ Ἐλευθερία.

(Ἀσμάρα — Ἐρυθραία)

Ὁ πληγωμένος νοῦς τεντώνεται
Ὡς ἐκεῖ ποὺ δὲ φτάνει μας τὸ μάτι
Ὁ οὐρανὸς δὲ σώνεται, δὲ σώνεται
Ἀσπρίζουνε οἱ ἄκριες τῶν τριχῶν
Καὶ σ' ἕνα ξένο περιβόλι τὰ ποδάρια
Χαράξανε ἕνα βραδυνὸ τοῦ πόνου μονοπάτι.

(Κερὲν —Ἐρυθραία)

Ἡ ξένη πεζογραφία

ΤΟ ΦΟΝΙΚΟ

Τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέα John STEINBECK

Τοῦτο τὸ περιστατικο γίνηκε ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια στὴν Κομητεία του Μοντερευ στὴν Κεντρικὴ Καλλιφορνία. Τὸ φαραγγι τοῦ Ἐλ Καστιλλιο, εἶναι μια λαγγαδιὰ που ὁρισκεται αναμεσα στις πολλὲς ὁουνοκορφὲς στὴν ἀράοα τῆς Σάντα Λουτσια.

Ἀπ᾽ τὴ μεγάλη λαγγαδιὰ τοῦ Ἐλ Καστιλλιο, μερικὰ μικρὰ παρακλάδια τραὁοὺν μέσα στα βουνά, φαράγγια δασωμένα μὲ βαλανιδιὲς καὶ μὲ ἄγριους θάμνους φασκομηλιᾶς.

Στὴν κορφὴ τοῦ λόγγου, ὀρθώνεται ἕνα θεόρατο πέτρινο πυργωμένο κάστρο, ποὺ μοιάζει μ᾽ αὐτὲς τὶς τρανὲς βίγλες ποὺ οἱ Σταυροφόροι χτίζανε στὸ διάβα τους. Μόνο σὰ δεῖς τὸ κάστρο ἀπὸ κοντά, θὰ καταλάβεις πὼς εἶναι μιὰ παράξενη συντυχιά, καιροῦ καὶ νεροῦ ποὺ δούλεψε πάνω στὴ μαλακιὰ ἀμμόπετρα. Μὲ λίγη φαντασία ξανοίγεις μακρυάθε, τὰ ρημαγμένα κτίρια, τὶς πύλες, τοὺς πύργους κι᾽ ὡς καὶ τὶς στενόμακρες χαραμάδες στοὺς τοίχους. Κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο, στὸ ἴσωμα τῆς χαράδρας, στέκεται τὸ παλιὸ κονάκι, ἕνας ἀνεμοδαρμένος καὶ χορταριασμένος σταῦλος καὶ μιὰ σκεβρωμένη σκεπὴ γιὰ τὰ ζωντανά. Τὸ σπίτι εἶναι παρατημένο. Οἱ πόρτες κουνιοῦνται πάνω σὲ σκουριασμένους μεντεσέδες, τρίζουν καὶ χτυποῦν δυνατὰ τὶς νύχτες ὅταν ὁ ἀγέρας κατεβαίνει φυσομανώντας ἀπ᾽ τὸ κάστρο. Λίγοι ἄνθρωποι πᾶν τώρα πιὰ στὸ σπίτι. Καμμιὰ φορὰ ἕνα σμάρι ἀγόρια ποδοπατοῦν στὶς κάμερες καὶ γώνονται στὶς ἄδειες ἀποθῆκες προκαλώντας ἔτσι φωναχτὰ τὰ στοιχεὶα ποὺ δὲν ἔρχονται.

Τοῦ Τζὶμ Μοὺρ ποὺ ὁρίζει αὐτὴ τὴ γῆς δὲν τ᾽ ἀρέσει νὰ περοδιαβαίνει κόσμος ἀπ᾽ τὸ σπίτι. Ἀνεβαίνει καβάλλα ἀπ᾽ τὸ καινούργιο του ὑποστατικὸ ποὺ ὁρίσκεται πιὸ κάτω στὴν κοιλάδα, καὶ διώχνει τ᾽ ἀγόρια. Ἔχει βάλει πάνω στοὺς φράχτες του «Ἀπαγορεύεται ἡ διάβασις» γιὰ νὰ κρατάει μακρυὰ τοὺς περίεργους καὶ τοὺς χαζοὺς ἀνθρώπους. Ὁτὲ-ὁτὲ σκέφτεται νὰ τὸ κάψει συθέμελα τὸ παλιὸ κονάκι, μὰ ὕστερα μιὰ παράξενη καὶ δυνατὴ συγγένεια μὲ τὶς χαλασμένες πόρτες, μὲ τὰ ρημαγμένα παράθυρα, δὲν ἀφίνει τὸ χαλασμό. Ἂν ἔκαιγε τὸ σπίτι θὰ χαλνοῦσε ἕνα σημαντικὸ κομμάτι ἀπ᾽ τὴ ζωή του.

Μέσα στὸ χρόνο ὁ Τζὶμ Μοὺρ παντρεύτηκε τὴν Τζέλκα Σέπικ μιὰ Γιουγκοσλαῦα, θυγατέρα κάποιου χογτροκαμωμένου κ᾽ ὑπομονετικοῦ γωριάτη ἀπ᾽ τὸ ὁρο-πέδιο τοῦ Πάϊν. Ὁ Τζὶμ δὲν περηφανεύονταν γιὰ τὸ ποὺ ἡ οἰκογένειά της ἦταν ἀπ᾽ τὰ ξένα, οὔτε καὶ γιὰ τὰ πολλὰ ἀδερφοξάδερφά της· μὰ τοὺς σφάνταζε ἡ ὁμορφιά της. Ἡ Τζέλκα εἶχε τὰ μεγάλα κι᾽ ἐρωτηματικὰ μάτια μιᾶς λαφίνας. Ἡ μύτη της ἦταν λεπτὴ καὶ κοντυλένια. Τὸ δέρμα τῆς Τζέλκας πάντα τὸν ἀναστάτωνε, γιατὶ ἀπ᾽ τὴ μιὰ νύχτα στὴν ἄλλη ξεγνοῦσε τὸ πόσο ὁμορφο ἦταν. Ἦταν τόσο μαλακιὰ κ᾽ ἥσυχη κι᾽ εὐγενικιά, τόσο καλὴ γοικοκυρά, ποὺ συχνὰ ὁ Τζὶμ σκεφτόταν μὲ συχασιὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ πατέρα της τὴ μέρα τοῦ γάμου τους. Ὁ γέρος, πρισμένος ἀπ᾽ τὴ γιορτιάτικη μπύρα τὸν πλεύρισε καὶ μόρφασε μὲ σημασία, ἔτσι ποὺ τὰ μικρὰ σκοτεινὰ μάτια του σχεδὸν χάθηκαν πίσω ἀπ᾽ τὰ φουσκωμένα καὶ ζαρωμένα του βλέφαρα· «Τὸ Τζέλκα εἶναι σλαῦα, ντὲν μοιάζει τὸ ἀμερικάνικο κορίτσια. Ἂν εἶναι καλὸ νὰ τὸ ντέρνεις, ἂν εἶναι καλὸ γιὰ πολὺς καιρὸς πάλι νὰ τὸ ντέρνεις, ἐγκὼ ντέρνει τὸ μάνα του, ὁ μπαμπᾶς ἔντερνε τὸ ντικό μου τὸ μάνα. Τὸ σλαῦες ντὲν ἀρέσει τὸ ἄντρα ποὺ ντὲν κοπανάει αὐτές». «Δὲ θὰ τὴ δέρνω τὴ Τζέλκα», εἶπε ὁ Τζὶμ. Ὁ πατέρας χαγάνισε καὶ τὸν σκούντισε ξανὰ μὲ τὸν ἀγκόνα. «Μὴν εἶσαι γαζὸ» τοῦ προμήνυσε. «Τὰ ντεῖς καμμιὰ φορά», καὶ ξανακύλισε στὸ βαρέλι μὲ τὴ μπύρα.

Ὁ Τζὶμ γλήγορα ἀνακάλυψε πὼς ἡ Τζελκα σεν ἦταν σαν τὶς Ἀμερικάνες. Ἦταν ποὺ ἡσυχη ποτέ της σὲ μιαγε πρώτη παρα μονάχα ἀπάνταγε σ᾽ ὅ,τι τὴ ρώταγε, καὶ τότες ἀκόμα ἔοινε λιγόλογες κι᾽ εὐγενικὲς ἀπαντήσεις. Τόσο ἐμοιαζε μὲ ζῶο ποὺ καμμιὰ φορὰ ὁ Τζὶμ τῆς χάιδευε τὸ κεφάλι καὶ τὸ λαιμό, σπρωγμένος ἀπ᾽ τὸ ἴδιο τὸ αἰσθημα ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ χαΐδεύει ἕνα ἄλογο. Στὴν ἀρχὴ το γάμου τους τῆς ἱστοροῦσε ὅ,τι τοῦ τύχαινε στὰ γωράρισ, μὰ αὐτὴ τοῦ χαμογέλαγε σὰν κανένας ξένος ποὺ θέλει νὰ γίνει εὐχάριστος ἂν καὶ δὲν καταλαβαίνει τί τοῦ λές.

«Τὸ ὁαρβάτο ἄλογο σκίστηκε στὸ συρματόπλεγμα» ἔλεγε κι᾽ αὐτὴ ἀπαντοῦσε «ναί» μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ πρὸς τὰ κάτω ποὺ δὲν εἶχε μέσα οὔτε ρώτημα οὔτε ἐνδιαφέρον.

Γλήγορα κατάλαβε πὼς ἡ Τζέλκα δὲν μποροῦσε νὰ συνταιριαστεῖ μαζύ του μὲ κανέναν τρόπο. Ἂν εἶχε δικιά της ξέχωρη ζωή, αὐτὴ βρισκόταν τόσο μακρυὰ του, ποὺ ἡ ψυχή του δὲν μποροῦσε νὰ τὴ φτάσει. Δὲν μποροῦσε νὰ γκρεμίσει τὸ φράγμα ποὺχε στὰ μάτια της.

Τὴ νύχτα χαΐδευε τὰ ὁλόσκια μαῦρα μαλλιά της καὶ τοὺς ἀπίστευτα μαλακοὺς ὦμους της κι᾽ αὐτὴ μουρμούριζε λίγο, μ᾽ εὐχαρίστηση. Μονάχα ὅταν τ᾽ ἀγκάλιασιά του ὁρισκόταν στὸ ζενιθ ἡ Τζέλκα φαινόταν νἄχει μιὰ ξέχωρη δικιά της ζωή, ἄγρια καὶ παθιασμένη, μὰ ἀμέσως ὕστερα ξαναγίνονταν ἡ ἄγρυπνη κ᾽ ὑπάκουη γυναίκα του.

«Γιατὶ ποτὲς δὲ μοῦ μιλᾶς» τὴ ρωτοῦσε· «Δὲν θέλεις νὰ μοῦ μιλήσεις». «Ναί» ἔλεγε ἐκείνη. «Τί θέλεις νὰ πῶ».

Σὰν πέρασε ὁ πρῶτος χρόνος ὁ Τζὶμ ἄρχισε ν᾽ ἀποζητάει τὴ συντροφιὰ μὲ τὶς γυναῖκες, τὰ ψιλοκουβεντιάσματα, τὶς εὐθυμες βρισιές τους, τὴν ξετσίπωτη προτυγιά τους.

Τὰ Σαββατόραδα σέλωνε ἕνα ἄλογο κι᾽ ἔβαζε ἕνα ντουφέκι στὸ θηκάρι τῆς σέλλας γιὰ κανένα ἐλάφι.

Πάντα τὴ ρώταγε «σὲ γοιάζει νὰ μείνεις μονάχη;» «Ὄχι, δὲ μὲ πειράζει». Κάποτες τὴ ρώτησε: «Κι᾽ ἂν ἐρχόταν κανένας τί θἄκανες;» Τὰ μάτια της σπίθισαν γιὰ μιὰ στιγμὴ κ᾽ ὕστερα χαμογέλασε. «Θὰ τὸν ἔδιωχνα» εἶπε. «Θἄμαι πίσω αὐριο κατὰ τὸ γιόμα. Πέφτει μακρυὰ νὰ γυρνάω καβάλλα νυχτιάτικα». Ἔνοιωσε πὼς ἡ Τζέλκα ἤξερε ποῦ θὰ πήγαινε. Ποτὲς τῆς ὄμως δὲν παραπονέθηκε, ποτὲς δὲ φάνηκε νὰ τὸν ἀποδοκιμάζει. «Θἄπρεπε ν᾽ ἀποχτοῦσες ἕνα παιδί» τῆς εἶπε· Τὸ πρόσωπό της φωτίστηκε. «Κάποτες θὰ τὸ θελήσει ὁ Κύριος», εἶπε μὲ θέρμη. Τὴ λυπόταν γιὰ τὴ μοναξιά της. «Ἂν μονάχα ἔκανε καμμιὰ δίξιτα στὶς γειτόνισσες ἀπ᾽ τὰ τριγυρινὰ ὑποσταικὰ θἄταν λιγότερο μονάχη της» μὰ δὲν τὄχε οὔτε κι᾽ αὐτὸ τὸ χαρισμα. Μιὰ φορὰ τὸ μῆνα ἔζευε ἕνα ἄλογο στὴ σούστα καὶ πήγαινε νὰ περάσει τ᾽ ἀπόγιομα μὲ τὴ μάνα της καὶ μ᾽ ἕναν κόσμο ἀδερφοξάδερφα ποὑμεναν στὸ πατρικό της. Θὰ τὰ περάσεις φίνα» τῆς ἔλεγε ὁ Τζὶμ. «Θὰ σαλιαρίσετε στὴν τρελλὴ σας γλῶσσα σὰν τὶς πάπιες ἕνα ὁλάκερο ἀπόγιομα. Θὰ χαχανίσετε μ᾽ ἐκεῖνον τὸν ὁ,πλαοὑμπλα τὸν ξαδερφό σου μὲ τὴ στενόχωρη μούρη».

Ἕνα Σάββατο τοῦ ζεστοῦ καὶ σκονισμένου Ἰουνίου ὁ Τζὶμ θέριζε βρύμη στὸ κάτω χωράφι. Ἡ μέρα ἦταν μεγάλη. Ἡ ὥρα ἦταν περασμένες ἕξη σὰν ἡ θεριστικὴ μηχανὴ τέλειωσε.

Τὴν ὁδήγησε πίσω στὸν αὐλόγυρο καὶ τὴ σταμάτησε κάτω ἀπ᾽ τὴ σκεπὴ γιὰ τὰ ἐργαλεῖα. Ἐζέψε τ᾽ ἄλογα καὶ τ᾽ ἀμόλυσε νὰ βοσκήσουν στοὺς λόφους γιὰ ὅλη τὴν Κυριακή. Ὅταν μπῆκε στὴν κουζίνα ἡ Τζέλκα μόλις ἔβαζε τὸ ὁραδυνό του φαΐ στὸ τραπέζι. Ἐπλύθηκε καὶ κάθησε νὰ φάει.

«Εἶμαι κουρασμένος, εἶπε, θαρρῶ ὅμως πὼς θὰ πάω ὅπως καὶ νάχει τὸ πρᾶμα στὸ Μοντερέυ. Θἄχει ὁλόγιομο φεγγάρι». Τὰ ἀπαλά της μάτια χαμογέλασαν. «Θὰ σοῦ πῶ τί θὰ κάνω, τῆς εἶπε. ἂν θἄθελες νἀρθεῖς καὶ σύ, θὰ ζέψω τ᾽ ἀμάξι καὶ θὰ σὲ πάρω μαζύ μου». Χαμογέλασε ξανὰ καὶ κούνησε τὸ κεφάλι της. «Ὄχι τὰ μαγαζιὰ θἄναι κλειστά, θὰ προτιμοῦσα νὰ ἔμενα». «Εἶσαι σίγουρη πὼς δὲ θέλεις νἀρθεῖς;» «Ἂν ἦταν νωρὶς θὰ πήγαινα στὰ μαγαζιά. Μὰ θἄχει πάει δέκα ἡ ὥρα σὰ θὰ φτάσεις ἐκεῖ».

Εἶχε κιόλας σουρουπώσει σὰν τέλειωσε τὸ ξούρισμα καὶ φόρεσε τὰ μπλὲ σὲρζ ροῦχα του καὶ τὰ καινούργια του στιβάλια. Ἡ Τζέλκα εἶχε πλύνει τὰ πιάτα. Ὅταν ὁ Τζὶμ πέρασε ἀπ᾽ τὴν κουζίνα εἶδε πὼς εἶχε πάρει τὴ λάμπα καὶ τὴν εἶχε βάλει πάνω σ᾽ ἕνα τραπεζάκι κοντὰ στὸ παράθυρο, καὶ πὼς καθόταν ἐκεῖ, πλέκοντας μιὰ καφετιὰ μαλλινὴ κάλτσα. «Γιατὶ κάθεσαι ἐκεῖ ἀπόψε;» τὴ ρώτησε. «Κάθεσαι πάντα ἀπὸ τοῦτη τὴ μεριά, κάνεις παράξενα πράματα πότε-πότε». Σήκωσε σιγὰ τὰ μάτια της ἀπ᾽ τὴ δουλειά της· «Τὸ φεγγάρι, εἶπε ἤσυχα, εἶπες πὼς θἄναι ὁλόγιομο ἀπόψε. Θέλω νὰ τὸ δῶ σὰν θὰ ξεπροὁάλει». «Μὰ εἶσαι χαζή. Δὲν μπορεῖς νὰ τὸ δεῖς ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ παράθυρο. Νόμιζα πὼς ἤξερες καλύτερα ποῦθε ὀγαίνει τὸ φεγγάρι». Χαμογέλασε μ᾽ ἕνα ἀπόμακρο χαμόγελο. «Τότες θὰ κυττάξω ἀπ᾽ τὸ παράθυρο τῆς κρεββατοκάμαρας».

Ὁ Τζὶμ θηκάρωσε τὸ ὅπλο του στῆς σέλλας τὸ θηκάρι, καβαλλίκεψε καὶ ροὁόλησε κατὰ κάτω στὸ φαράγγι. Δεξιά του πίσω ἀπ᾽ τοὺς μαυριδεροὺς λόφους, τσανὸ τὸ κόκκινο φεγγάρι γλυστροῦσε γοργὰ πρὸς τ᾽ ἀπάνω.

Μιὰ θεόρατη μακρυπόδαρη σκιὰ ἑνὸς ἄλογου καὶ μισοῦ καβαλλάρη ἔτρεχε ἀριστερὰ καὶ λίγο πιὸ πάνω ἀπ᾽ τὸ Τζὶμ. Ἀπ᾽ τὰ τριγυρινὰ κι᾽ ἀπόμακρα κονάκια ἐρχόταν ὁ ἀχὸς τῶν σκύλων ποὺ συνταιριάζοντας τὰ γαυγίσματά τους ἐτοιμάζονταν γιὰ μιὰ νύχτα μὲ τραγοὑδια. Κι᾽ οἱ πετεινοὶ λαλοῦσαν θαρρώντας πὼς μιὰ καινούργια αὐγὴ ξημέρωσε κιόλας.

Ὁ Τζὶμ εἶχε προχωρήσει ἕνα μίλλι, ὅταν ἄκουσε τὰ πατήματα ἑνὸς ἀλόγου νὰ τὸν σιμώνουν. Ἕνας καβαλλάρης κάλπασε λίγο καὶ σταμάτησε δίπλα του. «Ἐσὺ εἶσαι, Τζὶμ». «Ναί, γειά σου, Τζώρτζ». «Ὅτι ἀνέβαινε γιὰ τὸ σπιτικό σου. Θέλω νὰ σοῦ πῶ,— τὴν ξέρεις τὴν κεφαλόδρυση στὰ πάνω χωράφια τὰ δικά μου;» «Ναί τὴν ξέρω». «Λοιπὸν ἤμουνα ἐκεῖ σήμερα τ᾽ ἀπόγιομα. Βρῆκα μιὰ σοὑσμένη φωτιά,μιὰ μοσχαροκεφαλὴ καὶ κάτι ποδαράκια, τὸ τομάρι ἦταν στὴ φωτιὰ μισοκαμμένο μὰ τὸ ἔσυρα ἔξω καὶ εἶχε τὴ δική σου τὴ στάμπα». «Μπά τοὺς κερατάδες, εἶπε ὁ Τζὶμ, πόσων μερῶν ἦταν ἡ φωτιά;» «Τὸ χῶμα ἀπόμενε ζεστὸ μέσα στὶς στάχτες, ψεσθραδυνὴ θαρρῶ. Πήγαινε νὰ δεῖς, Τζὶμ, δὲν μπορῶ νἀρθῶ μαζύ σου ἐχω νὰ πάω στὴν πόλη».

«Μπιστόλι ἔχεις;» «Καὶ βέβαια.Σ᾽ εὐχαριστῶ γιὰ τὸ μήνυμα». «Καλημύχτα», κι᾽ ὁ γειτονας ἔστριψε τ᾽ ἄλογό του καὶ ροὁόλησε πίσω κατὰ κεῖ ποὺ εἶχε ἔρθει. Γιὰ λίγα λεφτά, ὁ Τζὶμ κάθησε στὸ φεγγαρόφωτο, κυττάζοντας τὴ μεγάλη σκιά του. Τράσηξε τὸ ντουφέκι του ἀπ᾽ τὸ θηκαρι, ἑτοίμασε μιὰ σφαῖρα καὶ τὸ κράτησε μπροστὰ στὴ σέλλα του. Σὲ μισὴ ὥρα εἶχε βρεῖ τὴ σοὑσμένη φωτιά. Γύρισε τὴ ραρειὰ μοσχαροκεφαλὴ καὶ ἄγγιξε τὴ σκονισμένη γλῶσσα γιὰ νὰ κρίνει ἀπ᾽ τὸ στέγνωμά της πόσες μέρες εἶχε πεθάνει τὸ ζῶο. Ἀναψε ἕνα σπίρτο καὶ γνώρισε τὴ στάμπα του πάνω στὸ μισοκαμμένο τομάρι. Ὕστερα καβάλλησε ξανὰ τ᾽ ἄτι του, πέρασε τοὺς χορταριασμένους λόφους καὶ μπῆκε στὴ δική του τὴ γῆς. Ἕνας ζεστὸς καλοκαιριάτικος ἄνεμος φυσοῦσε στὶς λοφοκορφές. Τὸ φεγγάρι καθὼς κατέλυσε ψηλὰ στὸν οὐρανὸ ἔχασε τὸ ἄλικο καὶ πῆρε τὸ σκοῦρο χρῶμα τοῦ τσαγιοῦ. Ἀνάμεσα ἀπ᾽ τοὺς λόφους οἱ ἀλεποῦδες τραγουδοῦσαν, καὶ τὰ σκυλιὰ ἀπ᾽ τὰ κάτω κονάκια τὶς ἀκλοὑθαγαν μὲ τὰ διαπεραστικὰ γαυγίσματά τους. Οἱ μουντοπράσινες βελανιδιὲς ἀπὸ κάτω, καὶ τὸ κιτρινο καλοκαιριάτικο γρασίδι ἔδειχναν τὰ χρώματά τους μέσα στὸ φεγγαρόφωτο. Ὁ Τζὶμ ἀκολούθησε τὸν κρότο ἀπ᾽ τὰ κουδούνια, ἔφτασε στὸ κοπάδι του καὶ ὀρῆκε τὶς γελάδες γὰ μασουλίζουν ἤσυχα μαζὶ μὲ μερικὰ ἐλάφια ποὺ ὀοσκοῦσαν ἐκεῖ. Φικριάστηκε ν᾽ ἀκούσει κρότο ἀπὸ ἀλογοπατήματα ἢ ἀνθρώπινες φωνὲς σὸν ἀγέρα. Ἦταν περασμένες ἔντεκα ὅταν ἔστριψε τ᾽ ἄλογό του πρὸς τὸ σπίτι· Ἔφερε ὁόλτα τὸ ὀυτικὸ πύργο τοῦ κάστρου μπῆκε στὴ σκιά του καὶ ὀγῆκε ξανὰ στὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ. Τὸ τζαμόφυλλο τῆς κρεὀὀατοκάμαρας ἀντανακλοῦσε μιὰ φωτεινὴ δέσμη. Τ᾽ ἄλογα ποὺ ὀόσκανε σήκωσαν τὰ κεφάλια τους καθὼς ὁ Τζὶμ κατέβαινε τὸ λειὀάδι. Ὁ Τζὶμ εἶχε σχεδὸν φτάσει στὴ μάντρα γιὰ τ᾽ ἄτια, ὅταν ἄκουσε ἕνα ἄλογο νὰ ποδοπατάει στὸ σταῦλο. Μὲ τὸ γκέμι σταμάτησε ἀπότομα τὸ ζῶο του. Φικριάστηκε τὸ ξανάκουσε τὸ ποδοκρότημα στὸ σταῦλο. Ὁ Τζὶμ σήκωσε τ᾽ ὅπλο του καὶ ξεπέζεψε σιγαλινά. Μέσ᾽ στὸ σκοτάδι ἄκουγε τ᾽ ἄλογο ν᾽ ἀκονίζει τὰ ὀόντια του καθὼς μασούλαγε σανό. Προχώρησε μέσα στὸ σταῦλο, ὥσπου ἔφτασε στὸ πιασμένο παχνί. Ἀφοῦ φικριάστηκε ξανὰ γιὰ ἕνα λεφτὸ ἔτριψε ἕνα σπίρτο στὴν κάννη τοῦ ὅπλου του. Ἕνα σελλωμένο ἄλογο ὀρισκόταν δεμένο στὸ παχνί. Σταμάτησε τὸ φαΐ καὶ γύρισε τὸ κεφάλι του πρὸς τὸ φῶς· Ὁ Τζὶμ ἔσοὑσε τὸ σπίρτο κι᾽ ἔφυγε τρέχοντας ἀπ᾽ τὸ σταῦλο. Κάθησε στὴ γωνιὰ τῆς γούρνας καὶ κύτταξε μέσ᾽ στὸ νερό. Οἱ στοχασμοί του ἐρχόνταν τόσο σιγὰ ποὺ τοὺς ἔλεγε μέσα του· «Νὰ κυττάξω ἀπ᾽ τὸ παράθυρο; Ὄχι, τὸ κεφάλι μου θὰ ρίξει σκιὰ μέσα στὴν κάμαρα».Κύτταξε τὸ ντουφέκι του. Στὸ τέλος σηκώθηκε ἀποφασιστικὰ καὶ σίμωσε τὸ σπίτι. Στὴ σκάλα, μὲ τὸ πόδι δοκίμαζε ἐλαφρὰ κάθε σανίδι πρὶν ρίξει τὸ ὀάρος του ἐπάνω. Τὰ τρία τσομπανόσκυλα ὀγῆκαν ἀπ᾽ τὸ σπίτι, τινάχτηκαν, τεντώθηκαν, φταρίστηκαν, κούνησαν τὴν οὐρά τους χαρούμενα καὶ ξαναπῆγαν νὰ κοιμηθοῦν. Ἔφτασε στὴν πόρτα καὶ πρόὀαλε μέσα τὸ κεφάλι του. Τὸ φῶς φώτιζε τὸ λευκὸ κρεὀὀάτι. Ὁ Τζὶμ εἶδε τὴν Τζέλκα ξαπλωμένη τ᾽ ἀνάσκελα· ἕνα γυμνὸ μαλακὸ μπράτσο ἦταν ριγμένο πάνω στὸ μέτωπο καὶ στὰ μάτια της.Δὲν μποροῦσε νὰ δεῖ ποιὸς ἦταν ὁ ἄντρας, γιατὶ τὸ κεφάλι του ἦταν κρυμμένο. Ὁ Τζὶμ παρακολουθοῦσε κρατώντας τὴν ἀνάσα του. Τότες ἡ Τζέλκα γύρισε στὸν ὕπνο της κι᾽ ὁ ἄντρας ἔστριψε τὸ κεφάλι του κι᾽ ἀναστέναξε· ὁ ξάδερφος τῆς Τζέλκας, ὁ ἀμπλαούμπλας, ὁ ξάδερφος μὲ τὴ στενόχωρη τὴ μούρη· Ὁ Τζὶμ γύρισε γλήγορα στὰ κλεφτά, πέρασε ἀπ᾽ τὴν κουζίνα καὶ κατέβηκε τὰ πίσω σκαλοπάτια. Περπάτησε στὴν αὐλή, ἔφτασε ξανὰ στὴν γούρνα καὶ κάθησε κεῖ· Τὸ φεγγάρι ἄσπρο σὰν κιμωλία, κολυμποῦσε στὸ νερὸ καὶ φώτιζε τὸ στάρι καὶ τ᾽ ἄχερα ποὑτεφταν ἀπ᾽ τὰ στόματα τῶν ἀλόγων. Ὁ Τζὶμ μποροῦσε νὰ δεῖ τὰ κουνούπια ποὺ κουλουριάζονταν κι᾽ ἔπλεαν ἀπὸ τὴν μιὰ ἄκρη στὴν ἄλλη τῆς γούρνας, καὶ μποροῦσε νὰ δεῖ καὶ μιὰ σαλαμάντρα ποὺ κείτονταν στὸν πάτο. Ἔκλαψε μὲ λίγους λυγμοὺς κι᾽ ἀναρωτήθηκε γιατὶ ἔκλαιγε, ἀφοῦ ἡ σκέψη του πλανιόταν στὶς χορταριασμένες λοφοκορφὲς καὶ στὸν ἔρημο καλοκαιριάτικο ἄνεμο ποὺ σφύριζε. Ἡ σκέψη του γύριζε στὸ πῶς συνήθαγε ἡ μάνα που νὰ κρατάει τὸν κάδο γιὰ τὸ αἷμα ἀπ᾽ τὸ λαιμὸ τὴν ὥρα ποὺ ὁ πατέρας του σκότωνε κανένα χοῖρο· Βαστοῦσε τὸν κουὀὰ ἔχοντας ἁπλωμένα τὰ χέρια της ὅσο μποροῦσε μακρύτερα, γιὰ· νὰ μὴν πιτσιλιοεεῖ. Ὁ Τζὶμ ὀούτηξε τὸ χέρι του στὴ γούρνα κι᾽ ἔκοψε τὸ καθρεφτισμένο φεγγάρι σὲ φωτερὲς ὀίνες. Ἔὀρεξε τὸ μέτωπό του μὲ τὰ ὑγρὰ χέρια του καὶ σηκώθηκε ἀπάνω. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν πῆγε τόσο σιγά, μὰ πέρασε τὴν κουζίνα στὰ νύχια τῶν ποδιῶν του καὶ στάθηκε στὴν πόρτα τῆς κρεὀὀατοκάμαρας. Ἡ Τζέλκα κούνησε τὸ χέρι της κι᾽ ἄνοιξε λίγο τὰ μάτια· Ἀμέσως ὕστερα τὰ μάτια τινάχτηκαν ὀρθάνοιχτα καὶ μετὰ ἄστραψαν δακρυσμένα. Ὁ Τζὶμ τὴν κύτταξε στὰ μάτια. Τὸ πρόσωπό του δὲν εἶχε καμμιὰν ἔκφραση. Μιὰ μικρὴ σταγόνα ἔτρεξε ἀπ᾽ τὴ μύτη τῆς Τζέλκας καὶ θρονιάστηκε στὴ λακκοὑδίτσα τοῦ ἀπάνω χειλιοῦ της· Τὸν κύτταξε μέσ᾽ στὰ μάτια. Ὁ Τζὶμ σήκωσε τὸν κόκορα τοῦ ντουφεκιοῦ του. Ὁ χτύπος τοῦ ἀτσαλιοῦ ἀντήχησε στὸ σπίτι. Ὁ ἄντρας πάνω στὸ κρεὀὀάτι κουνήθηκε μέσ᾽ τὸν ὕπνο του. Τὰ χέρια τοῦ Τζὶμ τρέμανε. Σήκωσε τὸ ὅπλο στὸ ὕψος τοῦ ὤμου του καὶ τὸ κράτησε σφιχτὰ γιὰ νὰ μὴν κουνηθεῖ. Σημάδεψε τὸ ἄσπρο τεραγωνάκι ἀνάμεσα στὰ φρύδια καὶ στὰ μαλλιά του. Τὸ σημάδι κουνήθηκε λίγο κι᾽ ὕστερα σύχασε· Ὁ κρότος τῆς ντουφεκιᾶς ἔσκισε τὸν ἀγέρα. Ὁ Τζὶμ κυττάζοντας εἶδε ὁλόκληρο τὸ κρεὀὀάτι νὰ τραντάζεται ἀπ᾽ τὸ χτύπημα. Ὁ ξάδερφος τῆς Τζέλκας κελάρυσε στὸ λαιμό του· Τὰ χέρια του σύρθηκαν ἔξω ἀπ᾽ τὰ σκεπάσματα σὰ μεγάλες ἄσπρες ἀράχνες, περπάτησαν γιὰ λίγο, ὕστερα ρίγησαν κι᾽ ἔπεσαν νεκρά. Ὁ Τζὶμ ξανακύτταξε τὴν Τζέλκα. Ἡ μύτη της ἔτρεχε. Τὰ μάτια της τώρα κυτταζαν τὴν ἄκρη τοῦ ντουφεκιοῦ. Ἔκλαιγε ἀπαλὰ σὰν κουταὀάκι. Ὁ Τζὶμ ἔστριψε μὲ τρόμο. Τὰ τακούνια του χτυποῦσαν στὸ πάτωμα τῆς κουζίνας, μὰ μόλις ὀγῆκε ἔξω, κίνησε σιγὰ γιὰ τὴν γούρνα. Ἔνοιωθε μιὰν ἁλμύρα στὸ λαιμό του, κι᾽ ἡ καρὸιά του χτυποῦσε μ᾽ ἀγωνία καὶ πόνο. Ἔὀγαλε τὸ καπέλλο του καὶ ὀούτηξε τὸ κεφάλι του στὸ νερό. Ὕστερα ἔσκυψε στὸ χῶμα καὶ ξέρασε. Ἄκουγε τὴν Τζέλκα ποὺ τριγυρνοῦσε μέσ᾽ τὸ σπίτι. Κλαούριζε σὰν κουτάὀι.Ὁ Τζὶμ ἀνασηκώθηκε ἀδύνατος καὶ ζαλισμένος. Προσπέρασε κουρασμένα, τὸ φράχτη γιὰ τ᾽ ἄλογα κι᾽ ἔφτασε στὸ λειὀάδι. Τὸ σελλωμένο του ἄλογο ἤρθε στὸ σφύριγμά του. Αὐτόματα ἔσφιξε τὸ λουρὶ τῆς σέλλας, καβάλλησε κι᾽ ἔφυγε καλπάζοντας ἀπ᾽ τὸ δρόμο. Στὸ λόγγο ἡ κοντόχοντρη μαύρη σκιά του ταξίδευε ἀπὸ κάτω του. Τὸ φεγγάρι ἀρμένιζε κάτασπρο ψηλά· Τὰ σκυλιὰ γαύγιζαν μονότονα.

Τὸ χάραμα ἕνα ἀμάξι ζεμένο σ᾽ ἕνα ζευγάρι ἄλογα ἔφτασε στὴν αὐλὴ σκορπώντας ἐδῶ κι᾽ ἐκεῖ τὰ κοτόπουλα. Ἕνας ἀνακριτὴς κι᾽ ἕνας εἰσαγγελέας καθόταν μέσα· Ὁ Τζὶμ Μοὺρ μισογερμένος πάνω στὴ σέλλα του τοὺς ἀκολούθαγε κουρασμένα. Ὁ εἰσαγγελέας ἐπιασε τὸ φρένο τοῦ ἁμαξιοῦ καὶ τύλιξε τὰ γκέμια χύρω. Οἱ ἄντρες κατεὀήκαν.

Ὁ Τζὶμ ρώτησε: «Πρέπει νὰ ρθῶ κι᾽ ἐγὼ μέσα; εἶμαι πολὺ κουρασμένος καὶ δὲν ἔχω κο ράγιο γιὰ νὰ τὸ δῶ τώρα». Ὁ ἀνακριτὴς σούρφωσε τὰ χείλια του κι᾽ ἀφοῦ σκέφτηκε εἶπε: «Ὦ! μᾶλλον ὄχι θὰ κάνουμε τὴν αὐτοψία μόνοι μας». Ὁ Τζὶμ σίμωσε στὴν γούνα. «Ἔ! — εἶπε — θὰ θέλατε νὰ καθαρίσετε λίγο; Ξέρετε τί·» Οἱ ἄνθρωποι μπῆκαν στὸ σπίτι Σὲ λίγα λεφτὰ ξεπρόὀαλαν κουβαλώντας ἀνάμεσό τους τὸ παγωμένο λείψανο. Ἦταν τυλιγμένο σ᾽ ἕνα σεντόνι. Τὸὀαλαν μέσα στ᾽ ἁμάξι. Ὁ Τζὶμ τοὺς ξανασίμωσε: «Πρέπει κι᾽ ἐγὼ νὰ ἔρθω μαζί σας τώρα;» «Ποῦ εἶναι ἡ γυναίκα σας κύριε Μούρ;» ρώτησε ὁ εἰσαγγελέας. «Δὲν ξέρω, εἶπε στενογωρημένα, κάπου ἐδῶ τριγύρω θὰ ὀρίσκεται». «Εἴσθε ὀέβαιος ὅτι δὲν τὴν σκοτώσατε κι᾽ αὐτήν;» «Ὄχι, δὲν τὴν ἄγγιξα καθόλου. Θὰ τὴν ὀρῶ καὶ θὰ τὴν κατεὀάσω σήμερα τὸ ἀπόγιομα. Ἂν δὲ μὲ πάρετε μαζί σας τώρα, βέβαια». «Ἔχομε τὴν κατάθεσή σας, εἶπε ὁ ἀνακριτής, καὶ δόξα τῷ Θεῷ, μάτια ἔχομε καὶ ὀλέπομε, ἔ! Οὐίλ; Βέβαια ὑπάρχει μιὰ τυπικὴ κατηγορία φόνου ἐναντίον σας, μὰ γλήγορα θὰ διαλυθεῖ. Ἔτσι γίνεται πάντοτε σὲ τοῦτα. Δῶ τὰ μέρη· Φερθεῖτε μαλακὰ στὴ γυναίκα σας, κύριε Μούρ». «Δὲ θὰ τὴν πληγώσω» εἶπε ὁ Τζὶμ.

Παρακολούθησε τὸ ἁμάξι νὰ χάνεται· Ὁ ζεστὸς ἥλιος τοῦ θεριστ

Η "ΤΡΙΣΕΥΓΕΝΗ,, ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Τοῦ Μήτσου ΛΥΓΙΖΟΥ

Ἡ «Τρισεύγενη» εἶναι ἕνας σταθμὸς ἀλλὰ καὶ μιὰ ἀφετηρία γιὰ τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο. Εἶναι ἕνα ἔργο οὐσιαστικὰ ποιητικὸ γι' αὐτὸ συγκινεῖ καὶ θὰ συγκινεῖ πάντα.

Ἡ Τρισεύγενη, σὰν ἄτομο, διατηρεῖ περισσότερο λυρικὸ βάρος μέσα της παρὰ τραγικό.

Ἀπὸ ἔμφυτη διάθεση ζητάει λυρικοὺς τόπους γιὰ νὰ ξεχυθεῖ ὁ πλούσιος ἑαυτός της. Δὲν ἐννοεῖ τὴ ζωὴ παρὰ σαν μιὰν ἔννοια ὠμορφιᾶς. Ὠμορφιὰ ἐνσαρκη ἀπ' τὸ βάθος τῶν αἰσθημάτων κι' ἀπ' τὶς πραγματοποιήσεις τῶν συναισθημάτων της. Τοὺς λυρικοὺς αὐτοὺς τόπους, μέσα στὸ ἔργο, τοὺς βρίσκει σιὸ πρόσωπο τῆς Ποθούλας μιᾶς κοπέλλας ἀλαφροῖσκιωτης ποὺ ζεῖ μέσα στὸ αἰσθημα τῶν ὀνείρων της καὶ στὴν ἀντιρεαλιστικὴ περιοχὴ τῶν θρύλων καὶ τῶν νεραϊδικῶν, καὶ αἰὸ Νίκαρο τὸν τραγουδιστή, ποὺ τρέφει τὴ συνείδησή του ἀντλώντας τὴ δύναμη ἀπ' τὴ μουσική, τὸ βιολί του. Μόνον αὐτὰ τὰ δυὸ πρόσωπα θὰ αἰσθανθοῦν τὶς πράξεις της σὰν δικές τους, γιατὶ δὲν θὰ δοῦν σ' αὐτὲς παρὰ τὴν ὠμορφιά, τὴν ἐλευθερία. Ὅλοι οἱ ἄλλοι συντοπίτες της εἶναι φυσικὸ νὰ συγκροστοῦν μαζί της γιατὶ εἶναι ἄτομα λίγο ἢ πολὺ ρεαλιστικὰ ποὺ τ' ἀναστατώνει ὁ συνεπαρμὸς τῆς Τρισεύγενης. Αὐτὸς ὁ συνεπαρμός της εἶναι ὁ δρομος γιὰ τὴν ὠμορφιὰ ποὺ δὲν τὴν ἐννοεῖ σὰν ὄραμα ἀλλὰ σὰν ζεστὴ αἴσθηση, σὰν γέψη, σὰν δυνατὸ παλμὸ ζωῆς. Ἐπιμένει νὰ ἐνσαρκώνει τὴν ὠμορφιὰ μέσα στὶς πράξεις της κι' ἀδιαφορεῖ ἂν οἱ πράξεις αὐτὲς μπορεῖ ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ κακοφανήσουν τοὺς συντοπίτες της. Τὸ περιβάλλον της ὅμως μπρὸς σὲ μιὰ τέτοια θέση ποὺ παίρνει ἡ Τρισεύγενη, καὶ ποὺ δὲν εἶναι μέσα στὰ ἔθιμα καὶ στοὺς θεσμούς του, ταράζεται κι' ἀντιτάσσεται. Ἔχει μιὰ δική του λογική, ὠμὴ γιὰ τὶς πράξεις τῆς Τρισεύγενης γι' αὐτὸ θὰ τὴν παρανοήσει καὶ θὰ τὴν κατηγορήσει. Ἐκείνη ὅμως ἐπιμένει νὰ πραγματοποιεῖ τὶς ἐπιθυμίες της μεγάλες καὶ μικρές. Ἔτσι καὶ τὸν ἔρωτά της γιὰ τὸν Πέτρο Φλώρη — καραβοκύρη καὶ συντοπίτη της — τὸν κάνει πραγματικότητα.

Κάθε πραγμάτωση τῶν σκοπῶν, τῶν πόθων της, τῶν αἰσθημάτων της, σημαίνει καὶ μιὰ κατάχτηση ζωῆς γι' αὐτήν, μιὰ ἐνσάρκωση τῶν ἰδανικῶν της, μιὰ προέχταση τῆς ἀτομικῆς της ἀνεξαρτησίας. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ «Τρισεύγενη», σὰν ἔργο, ἔχει ἕνα βαθὺ κοινωνικὸ καὶ ἀνθρώπινο περιεχόμενο. Κηρύχνει τὴν ἐπανάσταση — ἔμμεσα καὶ χωρὶς φανερὴ ἐπιδίωξη — γιὰ τὴν κατάλυση τῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἐθίμων ἐκείνων ποὺ ὄντας βγαλμένα ἀπὸ τὶς δεισιδαιμονίες, εἶναι καλούπια ζωῆς ἀνελεύθερα ποὺ πιέζουν σὰν ἐφιάλτες τὴ ζωὴ τῶν ἀτόμων.

Τὸν Πέτρο Φλώρη τὸν παίρνει γι' ἄντρα της, τὸν κερδίζει γι' ἄντρα της ὄχι μόνο γιατὶ τὸν ἀγαπάει ἀκατανίκητα καὶ τὸ θέλει νὰ τὸν παντρευτεῖ, ἀλλὰ γιατὶ μέσα στὸ πρόσωπό του, στὴ ζωή του βλέπει τὴ θάλασσα, τὴν ἐλεύθερη ὠμορφιά. Τὴ χαίρεται αὐτὴ τὴν κατάχτησή της τὴν καμαρώνει μὲ τὰ μάτια τῆς λεβεντιᾶς.

Ὅμως ὁ Πέτρος Φλώρης τὴν θέλει «νοικοκυρὰ στὸ σπίτι του». Δὲν τὴν καταλαβαίνει. Εἶναι ἄλλη πάστα ἀνθρώπου. Αὐτὸς δὲν βλέπει πιὸ πέρ' ἀπ' τὸν ἐγωισμό του κι' ἀπ' τὸ παλιό του μῖσος γιὰ τὸν πατέρα της.

Ἡ Ποθούλα σ' ὅλον αὐτὸ τὸν καιρὸ γίνεται τὸ δεύτερο ἐγὼ τῆς Τρισεύγενης καὶ τονίζει ἐκφραστικώτερα τὸν χαραχτῆρα τῆς Τρισεύγενης μὲ τὸν θαυμασμό της γι' αὐτὴν ποὺ τὸν σκορπίζει στοὺς συντοπίτες της.

Ἡ Ποθούλα παραμένει μιὰ παθητικὴ φωνὴ θαυμασμοῦ καὶ συγκίνησης. Ἡ Τρισεύγενη θὰ κάνει τὸ περιβάλλον της νὰ τὴν κυττάξει μὲ δέος καὶ νὰ ψιθυρίζει ταραγμένο στὸ πέρασμά της, ἀντίθετα τὴν Ποθούλα θὰ τὴν ἀκοῦνε μὲ συμπαθητικὴ ἰλαρότητα ὅταν μιλάει μὲ λατρεία γιὰ τὴν Τρισεύγενη. Γιατὶ ἡ Ποθούλα εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ αἴσθημα. Αἰσθάνεται τὴ ζωὴ σὰν ὄνειρο. Ἀναπνέει ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς Τρισεύγενης ποὺ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι τ' ὄνειρο αἰσθηματοποιημένο γιὰ τὴν Ποθούλα.

Μέσ' ἀπ' τὸ περιβάλλον της θὰ ξεπηδήσει καὶ θὰ ρίξει πάνω της τὸν βαρύ του ἴσκιο ὁ Πᾶνος Τράτας. Εἶναι αὐτάδερφος φίλος τοῦ ἄντρα της ποὺ λείπει τώρα στὴ θάλασσα, κι' ὁ Πᾶνος Τράτας ποὺ τὴν παρατσέκει, ὅταν μαθαίνει πὼς ἡ γυναῖκα τοῦ φίλου του, ἡ Τρισεύγενη χόρεψε στὸ πανηγύρι μ' ἕναν ὀχτρὸ τοῦ ἀντρός της, χύνει στὴν ψυχή της ὅλο τὸ φαρμάκι ποὺ τῆς ἑτοίμαζαν ἀπὸ καιρὸ οἱ συντοπίτες της. Εἶναι ὅμως ἡ στιγμὴ ποὺ ὁ Πᾶνος Τράτας δὲν θ' ἀντικρύσει τὴ γυναῖκα ποὺ σκύθει μ' ἀναφυλλητὰ κάτω ἀπ' τὴ φτελίμό της, ἀλλὰ τὴν ἄλλη, ἐκείνη ποὺ δὲν εἶχε φανταστεῖ, τὴν ἀγέρωχη μὲ τὴν αὐτεπίγνωση τῆς πράξης της, ποὺ ξέρει νὰ ἐπιβάλλει τὴ θέλησή της καὶ νὰ δείχνει τὴν ἐλευθερία της. Τότες εἶναι ποὺ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του δὲ θάχουν ἄλλη δύναμη στὰ χείλη του καὶ θ' ἀπομακρυνθεῖ ἐξάλλος ἀπ' τὸ κατώφλι τῆς νομίζοντας πὼς εἶδε στὸ πρόσωπό της τὸ δαίμονα. Ἀλλὰ ἡ Τρισεύγενη μαζὶ μὲ τὸ φίλο τοῦ σπιτιοῦ της χάνει καὶ τὸν ἄντρα της ποὺ γύρισε, στὸ μεταξύ, μηνυμένος ἀπ' τὸν Πᾶνο Τράτα καὶ ποὺ δὲν τῆς συχώρεσε κι' αὐτὸς τὸ ἐπεισόδιο τοῦ πανηγυριοῦ γιατὶ εἶδε μόνο τὸ ἐπεισόδιο κι' ὄχι τὴν ὠμορφιά του. Χόρεψε καὶ τραγούδησε. Τί κακὸ ἔκανε; Χόρεψε μ' ἕναν ἄνθρωπο ποὺ ὑπῆρξε ὀχτρὸς τοῦ ἀντρός της, κι' ἀκόμα δανείστηκε ἕνα μικρὸ ποσὸ ἀπ' αὐτὸν γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν οἰκονομικὴ δυστυχία τῶν πλαϊνῶν της. Ἔχει μι' ἀνοιχτοχεριὰ ποὺ σημαίνει σπατάλη στὰ χείλη τῶν καταλαλητῶν της. Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀναγκάζεται νὰ τ' ἀρνηθεῖ ὅλα στὸν ἄντρα της, πιστεύοντας στὴν ἀγάπη του γι' αὐτήν. Ὅμως ὁ Πέτρος Φλώρης ἂν καὶ τὴν ἀγαπάει μὲ πάθος εἶναι μονοκόμματος μές στὰ ἔθιμα τοῦ τόπου του, δὲν κατανοεῖ τὴν πράξη της καὶ φεύγει ἀπὸ κοντά της. Ἐκείνη κρατάει τὴν περηφάνεια της συντροφεμένη ἀπ' τὴν Ποθούλα. Πάνω σ' αὐτὸ παίρνει δηλητήριο καὶ πεθαίνει.

Ἀλλ' ἂν ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τῆς Τρισεύγενης περιορίζει τὸ χαραχτῆρα της ὁ θρῆνος ὅμως ποὺ ξεσήκωσε μὲ τὴν ὕστατη αὐτὴ πράξη της, στοὺς συχωριανούς της παρουσιάζει πολλὲς ὁμοιότητες μὲ «ἀρχαῖα χορικὸ» — (Φ. Πολίτης) — Θρῆνος βαθύς, λυρικὸς μαζὶ καὶ τραγικὸς «χωρὶς ἀνάθεμα κι' ἐπαναστατημένη κραυγὴ» ποὺ δίνει μιὰ ὑποδειγματικὴ αἰσθητικὴ σφραγίδα στὸ ἔργο καὶ μιὰ βαθύτατη ποιητικὴ συγκίνηση.

Πρὶν ὅμως τελειώσουμε, ἂς κυτταξουμε καλύτερα νὰ βροῦμε ποιο εἶναι ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖο, ἢ τὰ στοιχεῖα, ποὺ κάνουν τὴν Τρισεύγενη ὄχι μονάχα αἰσθητὴ σὰν ἐλεύθερο ἄτομο, ἀλλὰ καὶ δραματικὰ αἰσθητή. Τὸ θέμα θέβαια δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ βοηθοῦν τὸν ποιητὴ στὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς χαραχτηρα. Ὁ Παλαμᾶς πῆρε ἕνα θέμα κοινὸ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀφθονοῦν μές στὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν τῆς Ἑλλάδας καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ρούμελης, καὶ τὸ θέμα αὐτὸ τὸ πλούτισε μὲ στοιχεῖα ἐπικορικὰ ἀντλώντας τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἀπ' τὶς λαϊκὲς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους ποὺ σχετίζονται μὲ τὶς δεισιδαιμονίες. Μόνο καὶ μόνο λοιπὸν γιατὶ μεσολάθησε ἕνας ποιητὴς τὸ θέμα αὐτὸ κατόρθωσε νὰ ὀργανωθεῖ, νὰ ἐμψυχωθεῖ καὶ ν' ἀποχτήσει νόημα καὶ βάθος ζωῆς ποὺ νὰ σπάζει τὰ σύνορα τοῦ Χρόνου καὶ τοῦ Τόπου. Σὰν ἄξονας στὸ θέμα αὐτὸ μπῆκε τὸ αἴτημα τῆς ἀνεξαρτησίας ποὺ αἰσθητοποιεῖται ἀπὸ τὴν Τρισεύγενη γιατὶ αὐτὴ τὸ ἀναπτύσσει καὶ τὸ κορυφώνει μὲ τὶς πράξεις της. Τὸ αἴτημα αὐτὸ βέβαια δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ κανένα ἰδεολογικὰ κοινωνικὸ πρόβλημα. Κάθε ἄλλο. Ἡ Τρισεύγενη εἶναι μιὰ γυναῖκα κι' ἔχει ψυχὴ ξωτικοῦ. Αὐτὸ τὴν κάνει νὰ φλέγεται ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της. Ὁλόκληρη ἡ ἰδιοσυγκρασία της εἶναι μιὰ ἐμπνοὴ λυρικὴ ποὺ σπρώχνει σὲ κάθε στιγμὴ τὸ ἄτομό της νὰ ζητάει νὰ λευτερωθεῖ ἀπ' τὸ περιβάλλον της πὸ ποτισμένο μὲ δεισιδαιμονίες. «Τὸ καινούργιο μου τὸ σπίτι εἶναι ἀπὸ ἀέρα», φωνάζει.

Πῶς ὅμως νὰ τὴν ἐννοήσει καὶ νὰ μὴν ἀναστατωθεῖ ἀπὸ θυμὸ ὁ Κώστας Μπουρνόβας, ὁ ἀγροφύλακας τοῦ χωριοῦ της, ποὺ ἔκπρο σωπεῖ τὸ ὠμὸ περιβάλλον της; Καὶ πῶς ὁ ντραγάτης αὐτὸς, ἄκακος κατὰ τὰ ἄλλα, θουτηγμένος ὅμως στὶς δεισιδαιμονίες τοῦ τόπου του νὰ μὴν τὴν δεῖ σὰν «δαιμονισμένο ζουρλοθήλυκο» ποῦχασε τὸ «στοίχημα μὲ τὸ Βελζεβοὺλ» καὶ γι' αὐτὸ φαρμακώθηκε; Ἀντίθετα μάλιστα ἀπ' ὅλους τοὺς συγχωριανούς του, ὄχι μόνο δὲν θὰ θρηνήσει τὸ θάνατό της ἀλλὰ θ' ἀγαναχτήσει γιατὶ δὲν πρόφτασε νὰ τὴν θανατώσει «μαχαῖρι ἄντρα» καθὼς τῆς ἔπρεπε καὶ καθὼς «δίκιας» γινότανε στὰ παλιότερα κι' «ἀμόλευτα» ἀπὸ «κρασιὰ» καὶ «τραγούδια» χρόνια. Ὁ ντραγάτης Μπουρνόβας εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ Νίκαρου γι' αὐτὸ καὶ θὰ συγκρουστεῖ μαζί του. Εἶναι δυὸ κόσμοι ἀντίθετοι ποὺ ὁ ἕνας «βλέπει μὲ τὸ μάτι τοῦ ντραγάτη» καὶ ὁ ἄλλος «μὲ τὰ μάτια τοῦ βιολιτζῆ». Ὁ Νίκαρος κατανοεῖ πιὸ σωστὰ ἀπ' ὅλους τὴν Τρισεύγενη γιατὶ συλλαβαίνει τὸν κόσμο μὲ τὴν καρδιὰ καὶ τὸ στοχασμὸ, ἀντίθετα ἀπ' τὸν Μπουρνόβα ποὺ σταματάει στὰ φαινόμενα καὶ τὰ ἐξετάζει μὲ τὴ λογική. «Μὰ σὰ νὰ βλέπει πιὸ μακρυὰ ὁ βιολιτζῆς ἀπ' τὸ ντραγάτη», συμπληρώνει μετανοιωμένος τώρα ὁ Πᾶνος Τράτας, ποὺ θεωρεῖ τὸν ἑαυτό του «φταίχτη» μπρὸς στὸ κακὸ ποὺ γίνηκε.

Ἀλλὰ ὁ ποιητὴς δὲν παρουσίασε μονάχα τὰ προτερήματα τῆς Τρισεύγενης, μαζὶ δείχνει καὶ τὰ ἐλαττώματα της. Χωρὶς νὰ γίνεται ταπεινή, ἀλλοτες κολακεύει γιὰ νὰ ξεπεράσει μιὰ δυσκολία της κι' ἄλλοτες ἀρνιέται ὁρισμένες της πράξεις. Ἔτσι στὴ σύγκρουση της μὲ τοὺς συντοπίτες της ἀποχτάει θάρος δραματικό, δικαιώνοντας κάθε τόσο τὰ αἰσθήματά της μὲ τὶς πράξεις της. Τὸ ἴδιο κι' ὁ Πέτρος Φλώρης κι' ὁ Πᾶνος Τράτας ἀποχτοῦν δραματικὴ ὑπόσταση ὅταν συγκρούσονται μαζί της. Περισσότερο ὁ Πέτρος Φλώρης ποὺ παλεύει ἀνάμεσα στὸν ἔρωτά του γι' αὐτὴν καὶ στὸ μῖσος του γιὰ τὸν πατέρα της, ποὺ ὑπῆρξε ἀδικητὴς τοῦ δικοῦ του πατέρα. Οἱ καταστάσεις του αὐτὲς θὰ κορυφωθοῦν ὅταν μαθαίνει τὰ «φερσίματά» της στὸ πανηγύρι. Τότε δίνει τὴ μεγάλη του μάχη μαζί της Θὰ καταφερθεῖ ἐναντίον της, θὰ τὴν ἐγκαταλείψει, μὰ κι' ἐδῶ θὰ νικηθεῖ ἀπ' τὸ θάνατό της. Ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ θάνατό της νίκη νέα περάσω, καθὼς εἶπα, ἀπὸ τὴ Σίφνο. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ σπίτι τοῦ Γρυπάρη, στὸ χωριὸ Ἀρτεμώνα, ἀγνάντια στὴ θάλασσα. Ἐκεῖ ζοῦσαν ἀκόμα οἱ ἡλικιωμένες ἀδερφὲς τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἤμειναν γεροντοκόρες ὅπως καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη. Δὲν ἔχασα τὴν εὐκαιρία νὰ τὶς ἐπισκεφτῶ στὸ πατρικό τους. Μὲ δέχτηκαν εὐγενικά, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια ἐπιφυλαχτικότητα ἢ ἀκαταδεξία ποὺ τὴν ξαναβρῆκα ἀργότερα καὶ στὸν ἴδιο τὸν ποιητή, ὅταν τὸν εἶδα δυὸ-τρεῖς φορὲς ἀπὸ κοντά. Δὲν ἤταν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σοῦ δημιουργοῦν οἰκειότητα. Ὁπωσδήποτε μοῦ ἔδειξαν κάτι χαρτιὰ τοῦ ἀδερφοῦ τους. Ἦταν δελτάρια ἀπ' τὸ ἐξωτερικό, τὴ Ρώμη, νομίζω, ὅπου εἶχε πάει νεόπαντρος νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του. Μέσα ἐκεῖ μιλοῦσε μ' ἐνδιαφέρο γιὰ τὴ γυναίκα του. "Εν' ἀπ' αὐτὰ εἶχε καὶ στίχους γιὰ τὰ Χριστούγεννα ἢ τὴν πρωτοχρονιὰ πρόχειρους στίχους — ἀλλὰ ἀνέκδοτους.

Ὁ Γρυπάρης ἔκαμε, ὅπως εἶναι γνωστό, πλούσιο γάμο. Πῆ

* Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη σειρὰ: «Ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς ἔλειψαν».

ΓΡΥΠΑΡΗΣ*

Τοῦ Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Ὁ Γρυπάρης εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ἐκείνους ποὺ χρωστοῦν τὴν ποιητική τους δόξα σὲ μιὰ μονάχα συλλογή. Ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχουμε ἄλλους τέτοιους παρὰ τὸν Καλβο, τὸν Πορφύρα (μ' ὅλο ποὺ αὐτὸς ἄφησε πεθαίνοντας καὶ δεύτερο τόμο ποιημάτων) καθὼς καὶ τὸ Χατζάρα. Πρέπει ἀκόμα νὰ τονιστεῖ ὅσο γιὰ τὸ Γρυπάρη πὼς ἔγραψε τοὺς στίχους του ἀπὸ πολὺ νέος, 25 μὲ 30 χρονῶν, καὶ ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ νωρίς. Σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία εἶχε κιόλας ἐπιβληθεῖ σὰν ἕνας ἀπ' τοὺς κορυφαίους τοῦ λυρισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν πρόσθεσε τίποτα κατόπι, ἔπαψε σχεδὸν νὰ γράφει στίχους.

Γιατὶ στείρεψε ἀπὸ τόσο γρήγορα ὁ Γρυπάρης; Δὲν εἶχε τίποτ' ἄλλο νὰ μᾶς πεῖ; Τὸν ἄπορ ρόφησε ἡ ὑπαλληλική του ζωή. Στὸ μεταξὺ κιόλας εἶχε παντρευτεῖ. Ἔπειτα ἀφοσιώθηκε στὶς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων. Μὲ τὰ τρία αὐτὰ μέσα διεξόδου, ὅπου διοχέτεψε τὶς ἱκανότητες καὶ τὶς ἀνησυχίες του, δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ γράφει στίχους. Ἔμεινε λοιπὸν ὁ ποιητὴς τῶν «Σκαραβαίων καὶ Τερρακότων». Ἀλλὰ συνάμα ἔγινε κι' ὁ μεταφραστὴς τοῦ Αἰσχύλου. Τρίτος τίτλος του, λιγώτερο ζηλευτὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι τὰ ἀνώτερα ἀξιώματά του στὴν ἐκπαίδευση: διευθυντὴς Ὑπουργείου Παιδείας καὶ τελευταῖα τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἐμᾶς ὅμως ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει μονάχα ὁ ποιητὴς κι' ὁ μεταφραστής.

Ὁ Γρυπάρης καταγόταν ἀπὸ οἰκογένεια τῆς Σίφνου, ἀλλὰ μεγάλωσε στὴν Πόλη. Ὁ πατέρας του ἤταν δάσκαλος ἢ βιβλιοπώλης κάτι τέτοιο, δηλαδὴ ἀνῆκε στὰ μικροαστικὰ στρώματα ποὺ λέμε. Ὁ ποιητὴς πῆρε ἀπ' τὸ νησί του πολλὲς ἐντυπώσεις, ἀλλὰ προπάντων ἐπηρεάστηκε ἀπ' αὐτὸ γλωσσικά. Οἱ καλύτερες ἐμπνεύσεις του καθὼς καὶ ἡ βάση τοῦ λεχτικοῦ του ὀφείλονται σίγουρα στὴ ζωὴ τοῦ ὑπαίθρου. Παράλληλα ὅμως μ' αὐτὸ ἔκαμε καὶ λαμπρὲς σπουδὲς ὁ Γρυπάρης. Ἀποφοιτώντας ἀπ' τὴ Μεγάλη Σχολὴ τοῦ Γένους ἵδρυμα ὀνομαστὸ γιὰ τὴν ἑλληνομάθειά του, ἦρθε ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη στὴν Ἀθήνα καὶ γράφτηκε στὴ φιλοσοφικὴ σχολή. Τελείωσε κανονικὰ μὲ ἄριστα στὸ πτυχίο του. Ὁ ἴδιος περηφανευόταν ἀργότερα, ὅποτε τοῦ δίνονταν εὐκαιρία γιὰ τὴν ἐπίδοσή του στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Ὁπωσδήποτε εἶναι ἀπ' τοὺς λίγους παλιοὺς λόγιους ποὺ εἶχε τὴν ὑπομονὴ νὰ πάρει τὸ χαρτὶ τοῦ πανεπιστημίου.

Μπῆκε ἀπὸ νωρὶς στὸν ἐκπαιδευτικὸ κλάδο (γιατὶ τότε εἶχαν ἔλλειψη ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ δὲ ζητοῦσαν πιστοποιητικὰ κοινωνικῶν φρονημάτων) καὶ ὑπηρέτησε εὐδόκιμα ὡς σχολάρχης ἢ καθηγητὴς σὲ διάφορα ἐπαρχιακὰ κέντρα. Ὁ μακαρίτης φίλος μου, ὁ ποιητὴς Μίνως Ζῶτος, μοῦ ἔλεγε πὼς τὸν εἶχε γυμνασιάρχη στὸ Μεσολόγγι. Ἀλλὰ δὲ διατηροῦσε εὐχάριστες ἀναμνήσεις ἀπ' αὐτόν. Ἤταν, αὐστηρὸς, λέει, καὶ τυπικὸς· τίποτα δὲν ἔδειχνε ἀπάνω του τὸν ποιητή. Τὰ ἴδια περίπου ἄκουσα νὰ λέει κι' ὁ Στέφανος Δάφνης, ποὺ θυμᾶται πλῆθος ἀνέκδοτα ἀπ' ὅλους τοὺς παλιούς. Τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ διορισμοῦ του ἤταν γελούμενος, λέει καὶ ἀγαπητὸς στὴν παρέα. Ἔπειτα χάλασε, ἔχασε τὴν εὐθυμία του.

Μοῦ διηγόταν κι' ὁ Τραυλαντώνης κάτι σχετικό. Ὅταν ὁ Γρυπάρης ἤταν σχολάρχης σὲ κάποιο νησί, λιμπίστηκε μιὰ ὄμορφη νησιωτοπούλα (δὲν ξέρω ἂν εἴταν ἡ Μαντελένα* τοῦ περίφημου τραγουδιοῦ του). Μιὰ μέρα λοιπὸν ποὺ ὄφαινε στὴν αὐλή της, ὁ ἐρωτιάρης πουλολόγος μὴν περιμένοντας νὰ πιαστεῖ μόνη της ἡ πέρδικα στὰ ξόβεργά του, πῆδηξε τὸν τοῖχο καὶ βρέθηκε μέσα. Ἕνας θεὸς ξέρει τί ἀπόγινε. Ἀλλὰ ὁ Τραυλαντώνης βεβαιώνει γιὰ τὸ συνάδελφό του πὼς τιμωρήθηκε ἀπ' τὸ ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο μὲ διετῆ, νομίζω, διαθεσιμότητα. Καὶ τότε ἀναγκάστηκε νὰ πάει στὸ ἐξωτερικό, σὲ κάποια σχολή. Ἀνάμνηση αὐτοῦ τοῦ ἐπεισοδίου βρῆκα καὶ στὴν πατρίδα του τὴ Σίφνο, περαστικὸς ἀπὸ κεῖ. Ἀλλὰ δὲν τὰ σημείωσα τότε καὶ μετανιώνω γι' αὐτό. Τέτοια ἀνέκδοτα ἔχουν σημασία καὶ διαφωτίζουν τὸ χαραχτήρα ἑνὸς ποιητῆ περισσότερο ἀπὸ κάτι ἀναλύσεις δῆθεν βαθυστόχαστες. Οἱ νεώτεροι πρέπει νὰ τὰ σημειώνουν, ὅσο μποροῦν πιὸ ἐξακριβωμένα ἐννοεῖται καὶ νὰ τὰ φυλᾶν γιὰ μετὰ θάνατον, ἂν ὁ ποιητὴς ἢ ἄλλα πρόσωπα τοὺς ἐπιβάλλουν ἀκόμα, μὲ τὴν παρουσία τους σιωπή.

Ἐγὼ θὰ προσθέσω ἀκόμα κάτι ἀτομικό μου, ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ ἐνδιαφέρει κάπως τὸ μελετητὴ τοῦ Γρυπάρη. Ἐδῶ καὶ δώδεκα χρόνια μ' ἔφερε ἡ τύχη νὰ περάσω, καθὼς εἶπα, ἀπὸ τὴ Σίφνο. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ σπίτι τοῦ Γρυπάρη, στὸ χωριὸ Ἀρτεμώνα, ἀγνάντια στὴ θάλασσα. Ἐκεῖ ζοῦσαν ἀκόμα οἱ ἡλικιωμένες ἀδερφὲς τοῦ ποιητῆ, ποὺ ἤμειναν γεροντοκόρες ὅπως καὶ τοῦ Παπαδιαμάντη. Δὲν ἔχασα τὴν εὐκαιρία νὰ τὶς ἐπισκεφτῶ στὸ πατρικό τους. Μὲ δέχτηκαν εὐγενικά, ἀλλὰ καὶ μὲ κάποια ἐπιφυλαχτικότητα ἢ ἀκαταδεξία ποὺ τὴν ξαναβρῆκα ἀργότερα καὶ στὸν ἴδιο τὸν ποιητή, ὅταν τὸν εἶδα δυὸ-τρεῖς φορὲς ἀπὸ κοντά. Δὲν ἤταν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποὺ σοῦ δημιουργοῦν οἰκειότητα. Ὁπωσδήποτε μοῦ ἔδειξαν κάτι χαρτιὰ τοῦ ἀδερφοῦ τους. Ἦταν δελτάρια ἀπ' τὸ ἐξωτερικό, τὴ Ρώμη, νομίζω, ὅπου εἶχε πάει νεόπαντρος νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του. Μέσα ἐκεῖ μιλοῦσε μ' ἐνδιαφέρο γιὰ τὴ γυναίκα του. "Εν' ἀπ' αὐτὰ εἶχε καὶ στίχους γιὰ τὰ Χριστούγεννα ἢ τὴν πρωτοχρονιὰ πρόχειρους στίχους — ἀλλὰ ἀνέκδοτους.

Ὁ Γρυπάρης ἔκαμε, ὅπως εἶναι γνωστό, πλούσιο γάμο. Πῆρε μιὰ ἀπ' τὶς τρεῖς ἀδερφὲς τοῦ ὁμώνυμου τραγουδιοῦ του. Ἀλλὰ μοῦ φαίνεται πὼς δὲν τοῦ ἔφτκε σὲ καλό, καθὼς συμβαίνει ἄλλως τε τὶς περισσότερες φορές. Τὸν εἶχα δεῖ κάποιο καλοκαίρι στὴν Πάρνηθα ποὺ ἀνέβαινε σ' ἕναν μικρὸ ἀνήφορο κρατώντας τὴ συμβία του μὲ μεγάλη προσοχὴ ἀπὸ τὸ μπράτσο. Δὲ θέλησα τότε ἀπὸ λεπτότητα νὰ τοὺς πλησιάσω. Γιατὶ ὅμως τὸ κάνω σήμερα, ποὺ ἐπεμβαίνω ἀδιάκριτα στὰ οἰκογενειακά τους; Πιστεύω πὼς ὁ ποιητὴς δὲν ἀνήκει στὴν κοινωνία λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι στοὺς οἰκείους του. Καὶ δὲν εἶναι, αὐτοὶ οἱ δικοί του, ἀνεύθυνοι ὅταν ἀπομακρύνεται ἐξ αἰτίας τους ἀπὸ τὴν ποίηση οὔτε, πολὺ περισσότερο, ὅταν ἕνας σπουδαῖος ποιητὴς καὶ μὲ σύνταξη ἀρκετὴ πεθαίνει στὸ τέλος «ἐκ πείνης» ὅπως γράφουν τὰ χαρτιὰ τοῦ Ληξιαρχείου. Στὰ ματῶ γιὰ τὴν ὥρα ἐδῶ.

Τὰ σονέτα τοῦ Γρυπάρη, ποὺ πρωτοδημοσιεύονταν στὴν «Εἰκονογραφημένη Ἑστία», προξένησαν ἀμέσως μεγάλη ἐντύπωση. Τυχερὸς γι' αὐτὴ τὴν ἀνακάλυψη στάθηκε ὁ παλαίμαχος τῶν γραμμάτων μας Γρηγόριος Ξενόπουλος ἀνάδοχος ἔπειτα κι' ἄλλων ποιητῶν ἀκόμα καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Καβάφη. Οἱ στίχοι ἐκεῖνοι δὲ θγῆκαν φυσικὰ ἔξω ἀπ' τὸ στενὸ κύκλο τῶν φιλολογούντων, ἀλλὰ συζητήθηκαν ζωηρότατα ἀπ' αὐτούς. Οἱ πιὸ πολλοί, θαυμπωμένοι ἀπ' τὴ λάμψη τους, δέχτηκαν τὰ κομμάτια τοῦ Γρυπάρη μ' ἐνθουσιασμό. Εἶχαν σπάνιο λεχτικό, πυκνότητα στὴν ἔκφρασή τους. Καὶ τὰ θέματα καὶ ὁ τρόπος τους ἦταν κάτι τὸ πρωτόφαντο γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τ' ἀνάβειχνε προπάντων τὸ ὄφος τους ἐκείνη ἡ συνειδητὴ ποωτοτυπία μὲ τὶς διαλεγμένες λέξεις καὶ τὰ εὑρηματικὰ σύνθετα. Ἔπειτα ἦταν καὶ τὸ περιεχόμενό τους τολμηρό· ἔλεγαν κάτι καινούργιο. Ἡ καινοτομία αὐτὴ μονάχα στοὺς παλιούς, τοὺς καθυστερημένους δὲν ἄρεσε. Καὶ βοέθηκε ὁ Πολέμης ποιητὴς ἄθαθος, τῆς εὔκολης ἐπιτυχίας, νὰ κατακρίνει τὸ Γρυπάρη. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἀκολούθησε κανένας τεννίτης σοβαρός. Ἀπεναντίας χρόνο μὲ τὸ χρόνο κέδιζε στὰ μάτια ὁλουνῶν ὁ ποιητής.

Ὁ Γρυπάρης ἄρχισε νὰ τυπώσει συλλογή του. Αὐτὸ ἔνινε ὅταν πιὰ τὰ ποιήματά του εἶναν καθεστωθεῖ. Στὰ μεταξὺ κυκλοφοροῦσαν μ' ἀντίγραφα κι' ἔτσι τὰ μάθαινε ἀπέξω ἡ νεολαία ποὺ τὸν θαύμαζε. Προσπαθοῦσαν κιόλας νὰ τὸν μιμηθοῦν, εἶχε κάμει σχολή. Ἀλλὰ δὲν ἐμοιαζε μὲ κανέναν κ' ἦταν δύσκολο νὰ πετύχει στὰ χνάοια του ἄλλος. Μὲ τὸ τύπωμα τῆς συλλογῆς του ὁ Γρυπάρης πῆρε ἀπ' τὴν τότε κυβέρνηση καὶ τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων. Μὲ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟ

ΠΑΝΑΓΗ Γ. ΛΕΚΑΤΣΑ: «Ἡ ἐποποιΐα τῆς πάλης τῶν τάξεων στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. (Ἡ διαλεχτικὴ σύνθεση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας)». Τεῦχος Α'. Ἀθήνα 1946.

Πάνω παραπολλὰ χρόνια τὰρα ποὺ στὴν Εὐρώπη ἱστορικοὶ καὶ ἑλληνιστὲς καταπιάστηκαν νὲ ἐνθουσιασμὸ στὴ μελέτη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας. Πισ' ὅλες ὅμως τὶς παλιότιες ἐργασίες ποὺ δημοσιεύτηκαν τόσο στὴν Ἀγγλία ὅσο καὶ στὴ Γερμανία, Γαλλία, Ἰταλία καὶ τὰρα τελευταῖα καὶ στὴ Β. Ἀμερική, δὲν μπορεῦμε νὰ ποῦμε πὼς δόθηκαν θετικὲς καὶ ὁλοκληρωμένες λύσεις πάνω στὰ προβλήματα ποὺ παρουσιάζει ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀφεῖς ὥς τὰ χρόνια τῆς μακεδονοκρατίας καὶ ρωμαιοκρατίας. Οἱ ξένοι ὅμως ἱστορικοὶ καὶ ἑλληνιστὲς — γιὰ τοὺς ὁποῖους μας δὲν μπορεῦ νὰ γίνει λόγος, γιατὶ οὐσιαστικὰ τίποτα τὸ σημαντικὸ δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσουν — χρησιμοποίησαν τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ κείμενα καὶ τὸ ἐπιγραφικὸ ὑλικὸ ποὺ ἔφερε στὸ φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη μὲ ὁλοφάνερα ἰδεαλιστικὰ κριτήρια καὶ κυρίως ἄλλοι μὲ συνειδητὴ καὶ ἄλλοι μὲ ἀσυνείδητη προδιάθεση νὰ δικαιολογήσουν τὸ σημερινὸ ἐκμεταλλευτικὸ καθεστὼς τοῦ καπιταλισμοῦ μὲ παραλληλισμοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ μὲ «ἐπιστοσυνητικὰ» παρμένα ἀπὸ τὶς ταξικὲς καὶ γενικὰ κοινωνικὲς ἀνιθέσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλλαδικοῦ κόσμου. Ἔτσι μᾶς παρουσιάσαν στὰ κυρώτερα σημεῖα ἄλλοῦ μιὰ πλαστογραφημένη ἐξιστόρηση καὶ κριτικὴ τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων καὶ ἀλλοῦ μιὰν εἰκόνα ποὺ μοιάζει ἀπόλυτα μὲ τὸ σημερινὸ κεφαλαιοκρατικὸ καθεστὼς. Θέλοντας μὲ τὴν τέτοια τους ἀνάλυση καὶ «σύνθεση» νὰ πισωτιήσουν πὼς τίποτα δὲν ἄλλαξε ἀπὸ τότε καὶ πὼς οἱ σοσιαλιστικὲς ἰδέες εἶναι μιὰ οὐτοπία.

Στὰ χρόνια μας ὅμως οἱ τέτοιες ἀντιλήψεις δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν κι' ἄρχισε κόλας ἀπὸ μέρος τῶν μασῆστῶν ἱστορικῶν ἡ ἀναθεώρηση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ἡ ἀπαστάσιαση της. Χωρὶς ἀμφιβολία στὴν Ἕνωση τῶν Σοσιαλιστικῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν ἔχουν γίνει σπουδαῖες ἐργασίες πάνω στὸν τομέα τῆς ἀρχαίας γενικὰ ἱστορίας καὶ εἰδικὰ τῆς ἑλληνικῆς καὶ παράλληλα δημοσιεύθηκαν μονογραφίες καὶ μελέτες γιὰ ἕνα σωρὸ ζητήματα ποὺ ὑποτελοῦν τὶς βάσεις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅποιος λοιπὸν ἔχει διαβάσει τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία ἀπὸ τὶς πηγές της καταλαβαίνει πολὺ καλὰ τὴν ἐπείγουσα ἀνάγκη γ' ἀποκατασταθεῦ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ νὰ παρουσιασθεῦ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος στὴν πραγματική του μορφή. Γι' αὐτὸ χαιρετῶ μὲ ξεχωριστὴ χαρὰ τὴν ἐπίδοση τοῦ Π. Λεκατσᾶ καὶ τὴν πρόσπαθεια καὶ ἀπάτησιά του νὰ μᾶς ἰδωσει τὴν πραγματικὴ ἱστορία τῶν κοινωνικῶν ἀγώνων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ἀπὸ τὶς ἀπογραφικὲς καὶ τὶς ἄλλες ἐκδοχὲς δυσκολίες ποὺ ἀντιμετῶτε ἡ γῶρα μας, ἡ ἐργασία τοῦ Λεκατσᾶ ἔρχεται νὰ τυπώνεται τιμαπανὰ καὶ σὲ τεύχη. Τὸ πρῶτο τεῦχος ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο κυκλοφόρησε περιλαβαίνει τὴν κοινωνικὴ προϊστορία τοῦ πρωτοελληνικοῦ καὶ προελλαδικοῦ κόσμου. Μὲ πλέρια γνῶση τῶν πηγῶν ἀνασυγκροτεῖ τὰ στάδια τῆς ὀργανικῆς κοινωνικῆς ἐξέλιξης, συνοπτικοποιώνοντας τὰ ὁμογενῆ στοιχεῖα ἀτ' ὅλη τὴν κοινωνικὴ ἱστορία καὶ τὸ ἰδεολογικὸ ἐπικοδόμημα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας μὲ καλὴ χρῆση τῆς διαλεχτικῆς μεθόδου, μὲ σταθερὴ συνέπειαι. Δὲν ἔχω ἀτ' ὄψει μου ἂν στὴν ΕΣΣΔ ἔχουν γίνει παρόμοιες ἐργασίες πάνω στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ἱστορία. Ἐκεῖνο ποὺ ξέρω εἶναι πὼς ὁ "Ἔνγκελς, σ ἠρεμήνεύς σπὶς ἐθνογραφικὲς ἐργασίες τοῦ Μόργκαν μᾶς ἔδωσε μιὰν ἀπαράμιλλη ἐργασία πάνω στὴν καταγωγὴ τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς οἰκογένειας καὶ τοῦ Κράτους ποὺ ὁ χρόνος καθόλου δὲν κλόνισε τὰ συμπεράσματά της. Ἔχοντας λοιπὸν ὡς βάση τὴν ἐργασία τοῦ "Ἔνγκελς ὁ ἱστορικὸς ποὺ θὰ καταπιαστεῖ μὲ τὴ μελέτη καὶ σύνθεση τῆς κοινωνικῆς προϊστορίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, πρέπει νὰ μαζέψει νὰ ταξινομήσει καὶ νὰ ἀξιοποίησει τὶς ἀρχαῖες πηγές. Ὁ Λεκατσᾶς καταχρόνιας καλὰ τὸ θέμα του κινεῖται ἐλεύθερα δίνοντας ἔσο παίρνει πὸ ἀναλυτικὰ τὶς διαδοχικὲς εἰκόνες τῆς ποιοῖστορίας, ὅπου ἐπικρατοῦσαν ὁ ἀδελφικὸς γάμος, ὁ διαμοιρασμὸς, τὸ μητρικὸ δίκαιο, ἡ πρωτόγονη κοινοχτησιστίνη καὶ ὁ περιοδικὸς ἀνοιδασμὸς τῆς γῆς. Οἱ κοινωνικὲς αὐτὲς κατασταστάσεις εἶναι ἀπὸ τὶς πὸ θολὲς μέσα σπὶν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία, γιατὶ οἱ πηγές, οὔτε ἄφθονες εἶναι, οὔτε ὁμόγνωμες καὶ διεξοδικές. Ὁ Λεκατσᾶς γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κοπιάσει πολύ, μιὰ ποὺ ἐργάστηκε σὲ παρθένο ἔδαφος. Ἔπειτα ἡ ἀνάγκη τῆς συγκέντρωσης τῶν πηγῶν καὶ τῆς κριτικῆς διαχώρισης τῶν στοιχείων, κα' ἀκόμα ἡ πυκνότητα ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἀπεραντοσύνη τῆς ὕλης. Ὅλα αὐτὰ κάνουν τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπὸ κάποια ἄποψη δυσπρόσιτο στὸ μὴ εἰδικὸν ἀναγνώστη. Ἀλλὰ τὸ ἀνεξερεύνητο ἔδαφος εἶναι κοὶ ἐπικίνδυνο καὶ ὁ συγγραφέας μὲ τὸ δίκαιό του, προστιμᾶ νὰ τεκμηριώσει σ' ἐπιστημονικὴ οἰκονομία καὶ ὕφος, δοδομένα ποὺ ἐξιχνιάζει, πασὰ νὰ ἐπλοκεύσει χωρὶς τεκμηρίωση προϋποθέσεις κοινωνικές καταστάσεις. Βέβαια σ' ὁ σημεῖο αὐτὸ ἡ ἐργασία τοῦ Λεκατσᾶ προσκόπιζε «ἐλαττωτικὴ» γιὰ τὸ κοινὸ πο' δὲν κατ' χει δοισμένες γνώσεις. Ὅσο δύσκολα ὅμως διαβάζεται ἀπὸ τὸν μὴ κατασταστασμένο κόπιας στὴν ἀρχαία ἱστορία ἀναγνώστη, μὲ τόση ἀσφάλεια ὁ εἰδικὸς μελετητὴς καὶ ἐρευνητὴς μπορεῖ νὰ κατασταστεῖ στὴ μελέτη τῆς ἐργασίας τοῦ Λεκατσᾶ.

Βέβαια ἂν δὲν ἔχουμε μπροστά μας μιὰ ὁλοκληρωμένη ἐργασία γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀνεπιφύλακτα τὴ γνώμη μας. Ἀκόμα ἀπομένεται πολλὰ τεῦχη. Χωρὶς τὴ δημοσίευσή τους δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε σινολικὴ εἰκόνα τῆς συμβετικῆς ἐργασίας τοῦ Λεκατσᾶ. Ἔχοντας ὅμως ὑπ' ὄψει μου ἄλλες ἐργασίες τοῦ Λεκατσᾶ πάνω στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἱστορία καὶ ξέροντας τὸ πάθος του νὰ μελετᾶ μέρα καὶ νύχτα τὰ ἀρχαῖα κείμενα μπορῶ νὰ εἶμαι βέβαος πὼς ὅταν θὰ ὁλοκληρωθεῖ ἡ σπουδαία καὶ πολύτιμη ἐργασία τοῦ Λεκατσᾶ, ἡ ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία θὰ πλουτισθεῖ μὲ ἕνα ἔργο ἐξαιρετικὰ ἀξιόλογο μὲ ἔργο ποὺ θὰ εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ

ΤΕΥΚΡΟΥ ΑΝΘΙΑ: «Ἡ ζωντανὴ Κύπρος» (λαογραφικὰ θέματα). Κύπρος 1941.

Ὁ τίτλος ποὺ ἔχει δώσει στὸ βιβλίο του ὁ κ. Τεῦκρος Ἀνθίας ἀποδίνει ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ βρίσκουμε καὶ μέσα σὴς σελίδες του. Ἡ λαϊκὴ ζωὴ τῆς Κύπρου—ἔθιμα, παραδόσεις, κείμενα—περνάει μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια μας κατὰ τρόπο ζωντανὸ καὶ παραστατικό. Τὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου: Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Σήκωσες, Ἀνάσταση, Σοῦσες, Παγκύδια, Πανηγύρια, Γάμος, Νανουρίσματα, Μοιρολόγια, Τραγούδια, Χοροί, Μουσικὴ κ. ἄ. δὲν εἶναι ξερὲς περιγραφὲς ἐθίμων κυταγμένων ἀπὸ ψηλὰ· εἶναι σπουγκὸ ἀφήγημα τῶν ἐκδηλώσεων τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ποὺ γίνεται μὲ γνῶση καὶ μὲ ἀγάπη.

Ἡ λογοτεχνικὴ περιγραφὴ τῶν λαϊκῶν ἐθίμων ὅσο κι' ἂν δὲν πειθαρχεῖ σὲ τὰ ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, μᾶς ἔχει δώσει ὥς σήμερα πολύτιμο ὑλικὸ γιὰ τὴ γνωριμία μας μὲ τὸ λαό. Ἡ ἠθογραφία, ποὺ τόσα χρόνια κυριάρχησε στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, πάρνει ἀπὸ τὰ θέματά της ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τὶς θάλασσας, μᾶς ἔδωσε πολλὲς φορὲς τὸν πὸ ζωντανὸ καθρέφτη τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας.

Ὁ κ. Ἀνθίας δὲν κάνει ἠθογραφία, μᾶς δίνει ὅμως τὰς λαογραφικὲς εἰδήσεις του μὲ τρόπο λογοτεχνικό. Ποιητὴς ὁ ἴδιος, τὰ βλέπει ὅλα καὶ τὰ μεταδίνει μὲ τὴν ποίησή τους. Πιστεύει στὴν ἀξία τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ—γράφει λαοῦ— ἐνθουσιάζεται, καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ που ζητάει νὰ μᾶς τὸν μεταδώσει μὲ περιγραφὲς καὶ μὲ ντοκουμέντα.

Τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς προσφέρει, εἶναι πολλὰ καὶ πολύτιμα. Κατωφέρνει πρέχοντας νὰ μᾶς μιλήσει νὰ πλῆθος ἔθιμα τοῦ λαοῦ του καὶ νὰ μᾶς δώσει ὅσο μπορεῖ πὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ κείμενα τῆς πνευματικότητάς του.

Θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς πὼς τὸ βιβλίο τοῦ κ. Ἀνθία εἶναι μιὰ συλλογὴ ἀπὸ διηγήματα, μὲ κόπο πούσατο τὸν Κυπριακὸ λαό. Στὰ «Χαρωπὰ πατά» του, στὸ «Πεταβρίτα», στὴν «Ἀνάσταση», στὰ «Κυπριοκὰ ἀηδόνια», στὸ «Νυφικὸ κρεββάτι», ὁ λαὸς αὐτὸς ἐμφανίζεται καλλιτέχνης κι' ἀνθρώπινος. Σ' ὅποια μορφὴ κι' ἂν ἐνδηλώνεται — βιβλιοειτής, θεοφοβούμενος ἥρωας, ἐρωτευμένος, τραγουδιστής, πατέρας, μάνα, κόρη — φαίνεται πάντα ξεχωριστὸς, σεμνὸς, τίμιος, ἐλληνικός. Μὲ τὴν ποιητικὴ καὶ καλόβολη ψυχή του, ξέρει νὰ γεμίζει τὴ ζωή του ἀπὸ χαρὲς καὶ καλωσύνες. Ἀλήθεια, πόσο αὐτάρκης θὰ ἦταν ψυχικὰ ὁ λαός μας, πόσο πολιτισμένα καὶ γαλήνια θὰ ἔφτιαχνε παντοῦ τὴ ζωή του, ἂν τὸν ἀφίνανε ἥσυχο οἱ ἐξωγενεῖς ἀσχολίες του, ἂν τὸν βοηθοῦσανε νὰ δοναντᾶσει τὴ μόρφωση καὶ τὶς δουλειὲς του χωρὶς οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ κωνηγήματα. Γνωνιάζουμε γιὰ τὴν ἀστυτιλία του, ὅταν ἔμεις τοῦ κάνουμε ἀνιπόφορο τὸ χωρό!

Τὶς σκνήθωσες καὶ τὰ κείμενα ὁ κ. Ἀνθίας μᾶς τὰ δίνει μὲ τὴ νλωσσική τους ἀτιόφαιρα. Διαβάζουμε τὶς ντοτικὲς λέξεις καὶ χαιρόμαστε τὴν κομψὴ κι' ἑλληνικότητη διάλεκτο τοῦ νησιοῦ μὲ τὰ ι γ καὶ τὰ τζιαί, της καὶ τὰ δυκλά της σύμφωνα. Αὐτὸ κι' ἡ κατάταξη σὲ κεφάλαια, καθὼς κι' ἡ ἀνωφαρὴ τῆς σχετικῆς προεργασίας ἄλλων, δίνει στὸ βιβλίο καὶ ἐπιστημονικὴ ἀνιότητα.

Ὁ κ. Ἀνθίας δὲν ξεχνᾶ ἐπίσης στὶς περιγραφές του νὰ βρίσκει τὶς κοινωνικὲς καὶ ἱστορικὲς αἰτίες τοῦ κάθε ἔθιμου. Ἔτσι π. χ. στὸ κεφάλαιο «Τὰ συνοικέσια», κάνοντας μιὰ ἐξέταση τῆς κοινωνικῆς θέσης τῆς γυναίκας παλιότερα καὶ τὰρα, μᾶς δίνει τὸ ἔθιμο τῆς προξενιᾶς ψυχολογικὰ καὶ οἰκονομικὰ ἐξηγημένο. Γενικὰ, προσπαθεῖ νὰ αἰτιολογήσει κάθε ἔθιμο, κι' αὐτὸ μᾶς βοηθεῖ νὰ σηκωροῦμε τὶς ὑποβολὲς καὶ νὰ χαιρόμαστε τὶς προόδους τοῦ λαοῦ.

Τὸ κεφάλαιο «Ἡ λαϊκή μας ποίηση» εἶναι πὸ πολὺ κοπιαχὴς τῶν κυπριακῶν διστίχων, ποὺ δὲν περιορίζεται σὲ ὁ περιεχόμενο καὶ τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τους, ἀλλὰ καὶ στὴ μορφή τους. Ὁ κ. Ἀνθίας παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ποικιλία τοῦ κυπριὰτικου τραγουδιοῦ γενικά, μὲ τὸ μάτι τοῦ εἰδικοῦ. Ἔτσι μᾶς δίνει τὰ κείμενα καὶ σὰν δείγματα τῆς ποιητικῆς τέχνης τοῦ νησιοῦ του. Βέβαια ἔδν πράκεται γὰ πλῆρες λαογραφικὸ ὑλικό, οὔτε κὰν γὰ πρωτότυπο. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ δίστιχα καὶ τὰ τραγούδια τοῦ βιβλίου ἔχουν ἀπὸ πολὺ πρὶν δημοσιευθεῖ σ' ἄλλες σύλλογές. Ὁ κ. Ἀνθίας ὅμως ἔφριξε τὸν ποιητικό του προβιλέα πάνω τους καὶ τὰ ζωντάνεψε μὲ τὸν ἐνθουσιασμό του.

Στὴν ἐπιστήμη τῆς λαογραφίας, οἱ εἰδήσεις καὶ κείμενα ποὺ δίνει ἂν ἀποδειλτωθοῦν, δὲ θὰ δώσουν ὄγκο σύλλογῆς. Στὴ ζωντανὴ ὅμως ἀποτίτηση τῆς γνωριμᾶς τῶν ἑλληνικῶν τάπων, δίνει μιὰ ἀποδεικτικὴ ἐργασία. Τὴν Κύπρο ποὺ εἶναι τόσο ἑλληνικὴ στὰ ἔθιμα καὶ στὴν ψυχή της, καὶ ποὺ τόσο λαχταρᾶ τὴν ἀγάπη μας, τὴ γνωρίζουμε μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Ἀνθία στὶς πὸ πηγαῖες της λαϊκὲς ἐκδηλώσεις: στὴ λαμπρεία σπὶς χαρὲς καὶ στὴ μυστικὴ της. (Εἶναι περίεργο πὼς δὲν δόθηκαν καὶ παρομοίες της. Σημαντικὴ προσφορὰ εἶναι τὰ μουστικὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύονται στὸ τέλος). Πρέπει συχάρισμα ὅλες οἱ βιβλιοκὲς ἐπιφορὲς νὰ ἔχουν τὸ λαογραφικὸ βιβλίο τους, γραμμένο ἔτσι ἁπλὰ, φωτογραφικὰ, σωστικὰ, ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ τὶς ἀγάπησαν καὶ ποὺ ἔνιων ζήσει οἱ ἴδιοι τὰ ἔθιμά τους. Εἶναι κοπιὸς ὁ γάστης τῆς ψυχῆς τοῦ λαοῦ μας νὰ γίνει ἀνάγλυφος.

ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

Η ΡΥΘΜΙΚΗ DALCROZ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελίδα 176)

της δὲν ἔχει τίποτα τὸ οὐσιαστικὰ κοινὸ μὲ τὸ χορό, ἔστω κι' ἂν μιὰ ἐπιπόλαιη παρακολούθησή της σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο μᾶς ἀπατᾶ.

Γιὰ τὶς παραπάνω λίγες γραμμὲς ἀφοομὴ στάθηκε ἡ τελευταία ἐπίδειξη τῆς τάξης τῆς δίδας Ζορντὰν τῆς μόνης ποὺ διδάσκει στὴν Ἑλλάδα τὸ σύστημα Dalcroz. Ἐκτὸς ἀπ' ὅλη ἐδχὴ ποὺ θὰ εἴχαμε, νὰ γινόταν ἀποχοεωτικὸ σ'ὅλα τὰ Ὠδεῖα. κεῖνο ποὺ ἔχουμε νὰ παροατηρήσουμε εἶναι ὅτι λείπει ἐντελῶς τὸ Ἑλληνικὸ μουσικὸ στοιχεῖο ἀπ' τὶς ἀσκήσεις. Ὁ Ἑλληνικὸς ρυθμὸς καὶ μελωδία κατάλληλα δουλεμένα θὰ πλάταιναν καὶ θάδιναν ἕνα καινούριο ἐνδιαφέρον ὅπως κι' ἕνα καινούριο περιεχόμενο στὴ δουλειὰ τῆς δίδας Ζορντάν.

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΧΤΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	ἐτήσια	12.000
	ἑξάμηνη	6.000
	τρίμηνη	3.000
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	ἐτήσια	£ 1 σελ 10 Δολ. 6.
	ἑξάμηνη	Σελ. 15 Δολ. 3

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ:
Γερμανοῦ Παλ. Πατρῶν 5

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΩΣΤΟΥΡΟΥ καὶ ΘΑΝΟΥ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Παλαμήδης», τραγωδία, ἔκδοση «Ι. Σίδερη», σελ. 61, Ἀθήνα 1946.

ΑΝΤ. Φ. ΚΑΤΣΟΥΡΟΥ: «Οἱ Φράγκοι τῆς Νάξου κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821», λαογραφικὴ μελέτη, σελ. 8, Ἀθήνα 1946.

ΗΛΙΑ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ: «Χαιρετισμὸς στὸν πρῶτον ἥλιο», ποιήματα, σελ. 48. Ἐκδότης Ἀρ. Μαυρίδης, Ἀθήνα, 1946.

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ

Κυκλοφόρησαν τὸν πέμπτο τόμο τοῦ «Ζὰν Κριστόφ», τοῦ μεγάλου Γάλλου συγγραφέα Ρομαὶν Ρολλὰν ποὺ μέσα στὶς ἀριστουργηματικὲς σελίδες του ἔκλεισε ἀκέριο τὸν ἀγωνιστικὸ παλμὸ τοῦ κόσμου.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἰωάννα Παπαθωμοπούλου (Γαργαλιάνους): Πήραμε τὸ γράμμα σας. Οἱ δεμένοι τόμοι ἐξαντλήθηκαν. Θὰ ἔχουμε δέσει νέους σὲ δέκα μέρες. Τὰ τεύχη τοῦ 1946 ὁ τόμος τοῦ 1945 καὶ τὰ ταχυδρομικὰ θὰ στοιχίσουν δρχ. 18.000. Ἐπειδὴ ὁ τρόπος πληρωμῆς ποὺ προτείνετε δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμος ἀπὸ τὸ ταχυδρομεῖο, μπορεῖτε νὰ μᾶς τὰ στείλετε μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγή.

Ἄννα Ἀγγέλη: Περᾶσε ἀπὸ τὰ γραφεῖα μας νὰ συνεννοηθοῦμε.

Ν. Ζαφειρίου: 517. Αὐτὸ ποὺ μᾶς στείλατε νομίζουμε πὼς δὲν κάνει γιὰ τὸ περιοδικό, γιατὶ δὲν εἶναι λογοτεχνικὸ ἔργο παρὰ ἕνα χρονικὸ τῆς 25—3—44 στὴ Θεσσαλονίκη. Ἂν ἤταν σιρτομώτερο καὶ πολύ, ἴσως νὰ ἔκανε γιὰ τὸ «Ἀρχεῖο Ἐθνικῆς Ἀντίστασης» ποὺ ἄρχισε τώρα νὰ ἐκδίδεται.

Ε. Γ. Μακεδονίτισσα: 519. Τὸ ποίημά σας δὲ μᾶς ἱκανοποιεῖ κι' ἀκόμα δὲν συμφωνᾶμε μὲ τὸν πεσιμισμό σας πὼς:

ὅσα γιὰ τὴ λευτεριά,
τὰ νειάτα ἔχουν τάξει
πεθαίνουν στὰ ἔρεσμά.

Π. Τζὰ. καὶ Ἀ. Φλωρᾶ: Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς ἀποδείξεις σας καὶ γιὰ τὰ καλά σας λόγια. Ἡ Σανταγιὰ, Ἐπιτρ. καθὼς θὰ παρατηρεῖτε φροντίζει πάντα γιὰ τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν καλυτέρεψη τοῦ περιοδικοῦ.

Κ. Μόντην: Περιμένοιμε τὰ βιβλία σας. Σᾶς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Στὸν κ. Ρίτσο διαβιβάσαμε ὅσα μᾶς γράφετε καὶ σᾶς εὐχαριστεῖ γιὰ τὰ καλά σας λόγια.

Ν. Μπούτβα: 520. Μᾶς γράφατε πὼς μᾶς στέλνετε διήγημα. Ἡ δική μας ὅμως γνώμη εἶναι πὼς δὲν εἶναι διήγημα παρὰ μᾶλλον ὁρισμένες ἰδέες καὶ ἐντυπώσεις ποὺ τὶς ποικίλλει γιὰ μιὰ σιγμὴ ἕνα συνηθισμένο ἐπεισόδιο. Τοῦ λείπει ἡ πλοκή, ἡ σύνθεση, ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἡ λύση ποὺ θὰ τὸ περνοῦσε στὴν περοχὴ τῆς τέχνης καὶ θὰ τὸ ἔκανε διήγημα.

Μ. Χάτζ. Καρλόβασι: 521. Πολλὲς φορὲς ἡ διάθεση ἀξίζει γιὰ μᾶς περισσότερο κι' ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἔργο, προπάντων ὅταν προέρχεται ἀπὸ νέους μὲ ἀγνὲς προθέσεις καὶ σκοποὺς. Ἔτσι γιὰ μᾶς ἡ διάθεσή σας ἀξίζει περισσότερο γιὰ τὴν ὥρα ἀπὸ τὸ ἔργο σας ποὺ ἀκόμα δὲν ξεπερνάει τὴν περιοχὴ μιᾶς μαθητικῆς ἔκθεσης.

Ν. Ἀλευρᾶ: 522. Νοιώσαμε τὴν ἀλληγορία τοῦ γράμματός σας σ' ὅλη της τὴν ἔκταση. Ἀλλὰ γιατὶ τόση παρεξήγηση στὴν κρίση μας; Γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχουν ἐπαναχωρῶτες καὶ προωτευουσιάνοι. Γιὰ μᾶς ὅλοι εἶναι τὸ ἴδιο ἀγαπητοὶ καὶ τὸ ἴδιο ἀξιοσέβαστοι καὶ ἀξιοπρόσεχτοι. Νομίζουμε πὼς παρεξηγεῖτε τὶς διαθέσεις μας κι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔργο μας πυκρανάει καὶ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους στενοχωρεῖ.

Δ. Χρυσομέρη: 524. Ἡ νέα ἐργασία σας εἶναι ἕνα βῆμα πρὸς τὰ μπρός. Στὴν «25 Μαρτίου» ὑπάρχει μιὰ μίμηση δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ποὺ τὸ ξημιώνει καὶ ἀρκετὴ ἀκόμα ἀφηγηματικότητα καὶ πεζολογία. Στὰ «Ὠραῖα μάτια» τὸ πρῶτο 4στιχο:

Ὠραῖα μάτια, ἐκφραστικά, χαριτωμένα,
πόσο τοῦ κόσμου σᾶς κουράζ' ἡ ζωή (γραφιά!
Μὴν εἶν' ὁ πόνος ποὺ σᾶς κάνει δακρυσμένα
μὴν εἶν' ὁ ἀγέρας, ποὺ φυσάει δυνατά;

εἶναι καλὸ καὶ μουσικό. Στ' ἄλλα δυὸ πέφτει καὶ χαλάει.

Η ΞΕΝΗ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Μάη (1946) ἡ ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ βραβείου Πισόλιτζερ ἀνακοίνωσε τὴν ἀπόφασή της: Βράβευσε τὸ ἔργο «Ὧν Ρούσσελ Κρούσε καὶ Χόουαρντ Λίνσσαϊ «Σμέητ ὄφ δὴ Γιούνιον». Τὸ ἔργο διαφαίνεται γιὰ τὸ ἐντονο δημοκρατικὸ - πολιτικό του περιεχόμενο. Οἱ δυὸ συγγραφεῖς συνεργάζουνται ἀπὸ τὸ 1934 καὶ ἔχουν γράψει νουβέλλες, μελέτες γιὰ τὴ μουσική καὶ δραματοποίησαν τὸ ἔργο «Ζωὴ μὲ τὸν πατέρα».

Ὁ Λίνσσαϊ γεννήθηκε στὰ 1899, καὶ ὁ Κρούσε στὰ 1893 καὶ εἶναι τώρα πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν συγγραφέων τῆς Ἀμερικῆς.

Τὸ «Σμέητ ὄφ δὴ Γιούνεον» παίζεται ἀπ' τὸν περασμένο Νοέμβρη στὸ θέατρο Χοὔντσον, μὲ σκηνοθεσία τοῦ Λέβαντ Χάϊγουάρντ.

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ὁ Ἐρ. Μπρωστάγν, ποὺ εἶναι πολὺ γνωστὸς στὸ ἀθηναϊκὸ κοινό, ξαναγύρισε στὴν πατρίδα του, τὸ Παρίσι, ἕπειτα ἀπὸ ἀπουσία ποὺ βάσταξε πέντε χρόνια. Ὁ ἑβδομηντάρης συγγραφέας σὲ συνέντευξή του εἶπε:

«Ἔβιωα εὐτυχὴς ποὺ ξαναγύρισα καὶ ξαναβρα τὸ θέατρό μου. Ὑπόφρρα, στὴ Νίκα Ὑόρκη, γιατὶ βρισκόμουνα μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα μου, μὰ ἐξὶ θὰ μποροῦσα ποτὲς νὰ συγχωρίνω τὴ θέση μου μὲ τὴ θέση τῆς κατεχόμενης Γαλλίας. Πέντε χρόνια δόθηκα ὁλόψυχα στὴν ὑπεράσπιση τῆς Γαλλίας. Ἡ Κατερίνα Κορνέλλ, ἡ μεγάλη ἀρτίστα, ἔπαιξε ἕνα ἔργο μου, Ρόυς Μπλερ, ποὺ τὄγραψα κατεπιθεῖσα στὰ ἐγγλέζικα. Παρουσίασα, δυστυχισμένος Γάλλος, σκοπωμένος Ἄγγλος καὶ ἥσυχος Ἀμερικάνος. Ἡ πρεμιέρα δόθηκε ἑφτὰ μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ Πὲρλ Χάρμπορ. Αὐτὸ τὸ δυστύχημα ποὺ ἄλλαξε τὴν ἀμερικανικὴ στάση, ἔδλαψε τὸ ἔργο μου, γιατὶ ἡ ἔξοδος τῆς Ἀμερικῆς σπὸν πόλεμο, ἔκανε νὰ χάσει τὴν ἐπικαιρότητά τοὺ».

Μιλώντας γιὰ τὸ ἀμερικανικὸ θέατρο, εἶπε:

«Ἡ Κατερίνα Κορνὲλλ, παίζει τὴν «Ἀντιγόνη», ποὺ σημείωσε ἐπιτυχία, μὰ τὸ κοινὸ τῆς Νέας Ὑόρκης δὲν ξέρει καλὰ πῶς πρέπει νὰ ἑρμηνεύεται αὐτὸ τὸ ἔργο. Συγκινεῖται πότερο μὲ τὸν Κρέοντα παρὰ μὲ τὴν Ἀντιγόνη. Ἄσκεται ὅμως μ' αὐτὸ, τὸ ἀμερικανικὸ θέατρο εἶναι ἐξαιρετικὸ, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸ τὸ χρόνο, ὅπου ἔρχεται σὰν τὸ «Γεννημένος χτὲς» καὶ ἕνα πολιτικὸ

Ἐλεύθερα Γράμματα

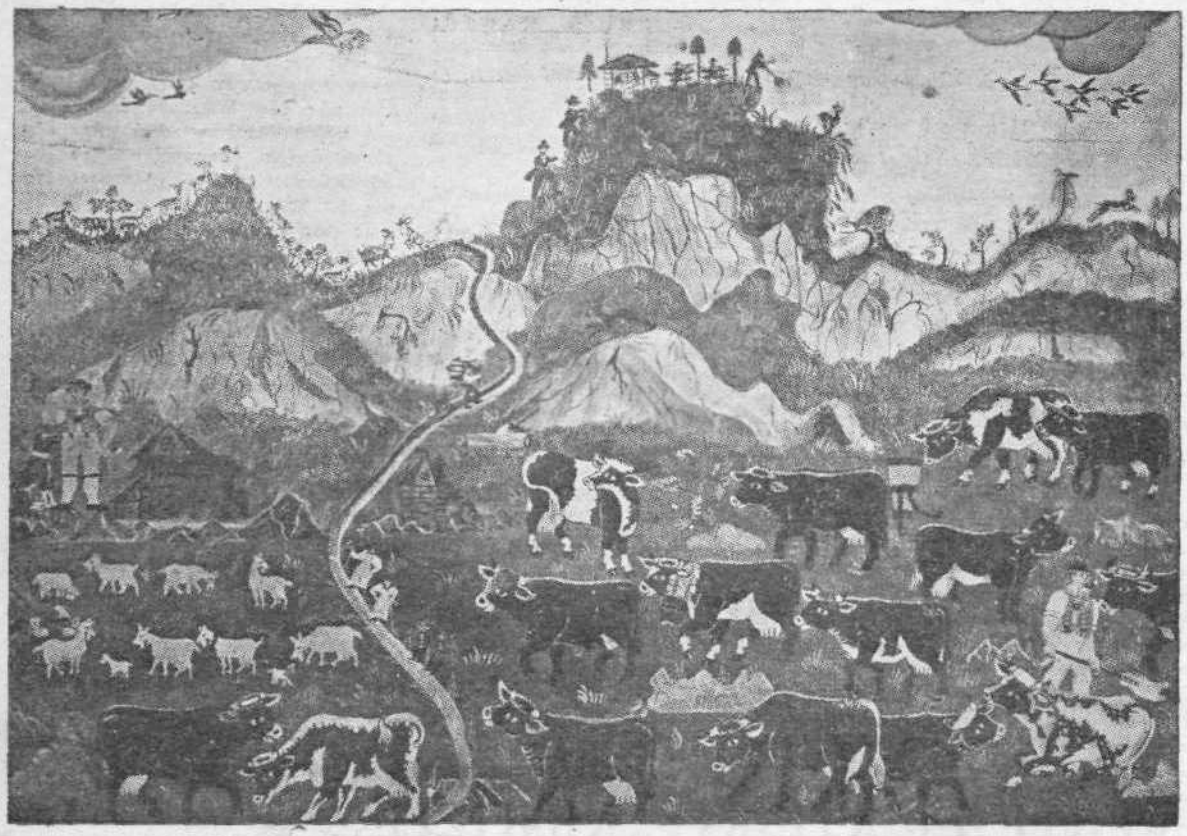

Β. ΛΗΜΛΕΡ: Τὸ Ἄπεντσελ, 1854.

ΟΙ ΛΑΪΚΟΙ ΕΛΒΕΤΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ

Τοῦ Christophe BERNOULLI

Τὸ 1941 ἡ «αἴθουσα Μπάσλερ» ποὺ ὡς τὰ τότε εἶχε ἀνοίξει τὶς πόρτες της μόνο σ' ἔργα μεγάλης τέχνης, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαινιάσει μιὰ σειρὰ ἐκθέσεων τῆς λαϊκῆς Ἑλβετικῆς ζωγραφικῆς. Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς εἶχαν ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία καὶ βοήθησαν πολὺ νὰ κατανοηθοῦν ὁρισμένα στοιχεῖα ποὺ πρωτοπαρουσιάστηκαν τὸ 1939 στὴν ἐθνικὴ Ἑλβετικὴ ἔκθεση τῆς Ζυρίχης Ἡ μεγαλύτερη ἔκπληξη μᾶς ἦρθε ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ γωνιὰ τῆς πατρίδας μας, ἀπ' τὸ καντόνι τοῦ Ἄπεντσελ, μὲ τὰ ἔργα τέχνης του τοῦ 19ου αἰώνα. Ὁ δουλευτὴς καὶ χαρούμενος πληθυσμός του ποὺ ἡ πλειοψηφία του εἶναι γελαδάρηδες κι' ἀνυφαντάδες, δείχνει ὡς τὰ μισὰ τοῦ 19ου αἰώνα μιὰ τέτοια ἐκπληκτικὴ ἑνότητα καὶ ποικιλία σ' ὅλες τὶς μορφὲς τῆς τέχνης ποὺ σὲ γιομίζει θαυμασμό· Τὰ σπίτια τους, τὰ ἐργαλεῖα τους, τὰ καθημερινὰ καὶ κυριακάτικα ροῦχα τους κ' ἰδιαίτερα τὰ ἔγχρωμα σκεύη τους ἔχουν μιὰ ἐξαιρετικὴ πρωτοτυπία στὸ σχέδιο καὶ στὸ χρῶμα. Δὲ θὰ εἴχαμε ὅμως μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ καντονιοῦ αὐτοῦ ἂν ξεχνούσαμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ πιὸ καταπληκτικό του φαινόμενο: τοὺς λαϊκοὺς ζωγράφους τοῦ Ἄπεντσελ. Ἄλλοτε προσπάθησα νὰ ἐξηγήσω τοὺς ζωγράφους αὐτοὺς σὰν κατάλοιπα μιᾶς λαϊκῆς ζωγραφικῆς, ποὺ ἔσβυνε. Κατόπι ὅμως ἄλλαξα γνώμη καὶ σήμερα σκέφτουμαι διαφορετικά. Οἱ ζωγράφοι αὐτοὶ τῶν μικροσκοπικῶν τοπείων δὲν εἶναι οὔτε καθαρὰ τοπειογράφοι οὔτε παρασταίνουν συνειδητὰ τὸ Ἄπεντσελ, παρὰ εἶναι μονάχα πριμιτίφ. Φυσικὰ ὅμως τὸ θέμα τῆς εἰκόνας τους ἐπηρεάζεται ἀπ' τὸ περιβάλλον γι' αὐτὸ κι' ὅλοι ἐπαναλαμβάνουν ἀδιάκοπα τὸ ἴδιο· Τὸ σπουδαῖο γι' αὐτοὺς εἶναι ἡ μορφή. Δὲν εἶναι ποτὲ μιὰ σκέτη ἀντιγραφὴ τῆς φύσης παρὰ εἶναι μιὰ πρωτόγονη σύνθεση βγαλμένη ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τοῦ καλλιτέχνη χωρὶς νὰ τὸν ἐνδιαφέρει ὁ θεατής. Δημιουργεῖ τὸν δικό του κόσμο ὅπως καὶ τὰ παιδιά.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Βαρθολομαίου Λῆμλερ παρουσιάζει τρία πολὺ γνώριμα βουνὰ τῶν ἀνατολικῶν ἑλβετικῶν Ἄλπεων. Ὁ Λουκᾶς Λίχτενχαν ποὺ ἔχει μελετήσει καλύτερα ἀπ' τὸν καθένα τὴ λαϊκή μας ζωγραφικὴ γράφει αὐτά: «Ὁ Λῆμλερ εἶναι ἕνας μεγάλος παραμυθᾶς, ἕνας πρώτης τάξεως μυθοπλάστης· Ὅταν κάποιος χωρικὸς τοῦ παράγγειλε μιὰν εἰκόνα τοῦ ὑποστατικοῦ του, ὁ ζωγράφος ἔφτιασε τὰ ζῶα πάνω στὸ μουσαμὰ μ' ἕνα χαρούμενο χρῶμα ποὺ μᾶς εὐφραίνει. Ὑπάρχουν πολλὰ λάθη στὴν προοπτική...»

Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ ἐλευθερίες δυναμώνουν τὴ φρεσκάδα τῆς ἀφήγησης. Ἡ ἐντελῶς ἀνύπαρχτη προοπτικὴ στὴν ἀπαρρίθμηση κάθε χωριστοῦ ἀντικειμένου δυναμώνει τὸν διακοσμητικὸ χαραχτήρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς καὶ δείχνει τὴν συγγένειά της μὲ τ' ἀνατολίτικα χαλιά. Ὅλα τ' ἀντικείμενα εἶναι ἁπλωμένα στὴν ἐπιφάνεια. Σὲ καμμιὰ εἰκόνα τοῦ Λῆμλερ κι' οὔτε σὲ κανενὸς ἄλλου ζωγράφου τοῦ Ἄπεντσελ θὰ βροῦμε ποτὲ μιὰ γελάδα ἢ μιὰ κατσίκα ζωγραφισμένη κατὰ μέτωπο ἢ ἀπὸ πίσω.

Ἡ εἰκόνα τοῦ Τσουέλε εἶναι ἕνα τυπικὸ παράδειγμα πριμιτίφ τέχνης. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπ' τὴν προοπτικὴ κ' ἡ ἔλλειψη κάθε νατουραλισμοῦ δείχνουν τὸν διακοσμητικὸ χαραχτήρα τῆς εἰκόνας.

Τὸ θέμα εἶναι παρμένο ἀπ' τὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ τὸ χωριάτικο περιβάλλον τῶν Ἄλπεων. Ὁ καλλιτέχνης ἔχοντας βρεῖ τὴν προσωπική του ἔκφραση κολλάει σ' αὐτὴν γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ μὲ ἐλάχιστες παραλλαγές. Κι' ἀπὸ δῶ βγαίνει ἕνα βασικὸ ἐρώτημα: Εἶναι τάχα ὁ πριμιτίφ καλλιτέχνης ἀνίκανος γιὰ μιὰ καλύτερη καὶ πιὸ ρεαλιστικὴ ἀναπαράσταση ἢ περιορίζεται θελημματικά;

Μιὰ σύγκριση τῶν εἰκόνων τοῦ Λῆμλερ καὶ τοῦ Τσουέλε δείχνει πὼς ὁ πρῶτος ἔχει περισσότερη φαντασία καὶ ποιητικὴν ἰδιοσυγκρασία ἐνῶ τοῦ ἄλλου τὰ κάπως παράδοξα τοπεῖα του ἐπιβεβαιώνουν τὴν καταγωγή τους ἀπ' τὰ κεντήματα. Εἶναι χωρισμένα σὲ τρεῖς ὁριζόντιες γραμμὲς ποὺ μοιάζουν σὰν νἄχουν τραβηχτεῖ μὲ τὸ χάρακα. Δὲν ὑπάρχει τρίτη διάσταση στὶς εἰκόνες του οὔτε καὶ βάθος. Κάθε τὶ ποὺ μπορεῖ νὰ χαλάσει τὸν κανόνα τῆς παράταξης ἔχει ἐξαφανιστεῖ. Κι' ὅμως στὸ πεῖσμα αὐτῆς τῆς ζωγραφικῆς μὲ τὶς δυὸ διαστάσεις, τὸ αἴσθημα τοῦ χώρου ὑπάρχει. Ἐδῶ μποροῦμε νὰ σημειώσουμε τὴν ἐξαιρετικὴ ἐργασία τοῦ Ἄρνολντ Πφίστερ, γιὰ τὴ «μετωπικὴ» καὶ «πλάγια» ζωγραφικὴ ποὺ τόσο πλάτυνε τὶς γνώσεις μας στὴ λαϊκὴ ζωγραφική· Στὶς ἔρευνές του ἀποκαλύπτει ὁλοκάθαρα τὴ συγγένεια τῆς λαϊκῆς ζωγραφικῆς μ' ἐκείνη τῶν πριμιτίφ ζωγράφων, δείχνοντας τὶς τυπικές τους ἀνθρώπινες πρωτόγονες ἰδιότητες μὲ τὴν ἀναλυτικὴ μέθοδο. Τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς χωριάτικες εἰκόνες βοήθησε ν' ἀποδειχτεῖ πὼς οἱ πριμιτίφ αὐτοὶ ζωγράφοι ἔχουν τὶς ἴδιες προτιμήσεις καὶ τὰ ἴδια αἰσθήματα σ' ὅλες τὶς χῶρες καὶ πὼς τοὺς ἑνώνει κάτι τὸ ὑπερεθνικό. Ἄλλοτε πιστεύαμε πὼς ἡ συγγένεια αὐτὴ ὑπῆρχε μόνο στὰ γεωμετρικὰ στολίδια, στὰ προσωπεῖα καὶ στὰ εἴδωλα— στὴν ὑπηρεσία τῆς μαγείας, — ἐνῶ τώρα, βλέπουμε πὼς κ' οἱ πιὸ ἀτομικὲς καλλιτεχνικὲς προσωπικότητες δὲν εἶναι αὐθύπαρχτες καὶ πὼς ὑπάρχει μιὰ ἑνότητα σ' ὅλα τὰ ἰσάξια αὐτὰ ταλέντα.

Σήμερα ὅποιος ἔρθει στὴν Ἑλβετία μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δεῖ καὶ νὰ μελετήσει τὴ ζωντανὴ λαϊκὴ ζωγραφικὴ στὴν πηγή της, θ' ἀπογοητευτεῖ γιατὶ ἡ λαϊκὴ ζωγραφικὴ ἔχει πεθάνει στὸν βιομηχανικό μας αἰώνα ποὺ σβύνει τὴν ἀσυνείδητη καὶ ἀφελῆ δημιουργικὴ δύναμη. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ σπιτικὴ χειροτεχνία κατάφερε νὰ διατηρήσει τὴν παράδοση καὶ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσει μερικὰ ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσης.

Θἄρθει ὅμως ἡ μέρα ποὺ θ' ἀναγνωρίσουμε ὅλοι μας πὼς οἱ παιδικὲς αὐτὲς καὶ δημιουργικὲς φύσεις ἦταν ἀληθινοὶ καλλιτέχνες. Γιατὶ κι' αὐτοὶ μᾶς βοηθᾶν μὲ τὰ τοπεῖα τους νὰ δοῦμε τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα καὶ τὸν γενικὸ χαραχτήρα τοῦ κόσμου.